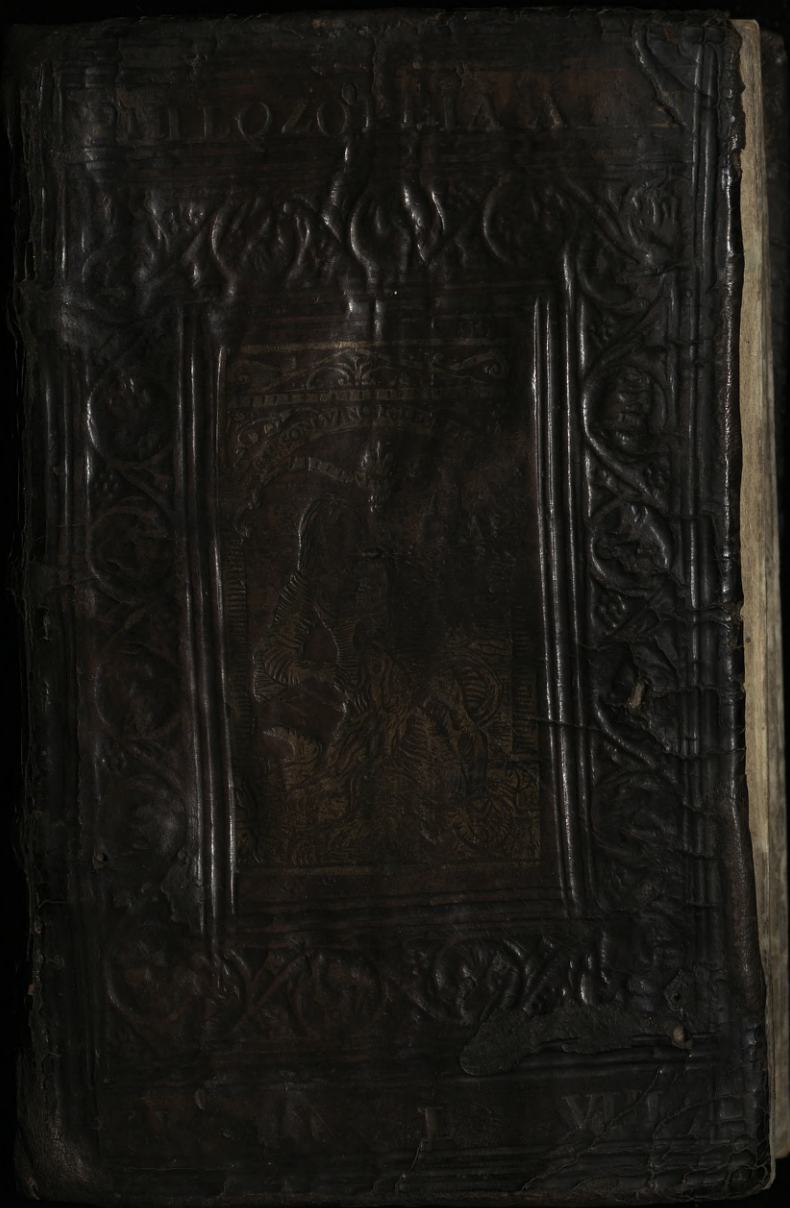

108

I 108 N^o, ✓

II Spangenberg, John

Comptroller, ecclesiastical

W. H. G. R. H. H.

1539

42 St. 520

100/1006

ALBERTI

MAGNI PHILOSOPHAN-
TIVM DVCIS AESTI-
MATISSIMI, PHILO-
SOPHIAE NATV-
RALIS ISAGO-
GE, SIVE IN-
TRODVCTI-
ONES.
(.)

IN LIBROS ARISTOTELIS

Physicorum.

De Cælo & Mundo.

De Gene. & corr.

Meteororum.

De Anima.

Larochiae Baroensis

CRACCOVIAE.

In Officina Hieronymi Scharffenbergi.

M. D. XLVIII.

C'm. o. 615

549 a 2019

IOACHIMI VADIANI

Poeta laureati, in laudem auctoris
Carmen.

Donauit magni cognomine grata uetustas
Maxima quos claros gesta tulere uiros.
Hoc Asia uictor Pompei decoratus ab urbe es,
Quum nitidum premeres axe sublimis ebur.
Hoc & Pelleo iuueni post illa remansit
Bella, quibus toto uictor in orbe fuit.
Ast horum cecidit seclis uariata potestas,
Et nullum est, quo se laus tueatur, opus.
Alberti, maritis Magni cognomen adeptum
Durat & e rebus faustius omen habet.
Quandoquidē libris rerum monimēta reliquit,
Et fragiles tempfit pacis amator, opes.
Astra per & caelos, mundiq; elementa uagatus
Victricem instituit pulchra per arma uiam
Stare quibus, furue pulsa caliginis mentis
(Quam doctrina parit) uita beata potest.

A ij Proce

PROOEMIUM SUMMARIUM
huius naturalis Philosophiæ.

PHILOSOPHIA diuiditur in tres partes uidelicet, Logicam, Ethicam & Physicam.
Siue in rationalem, moralem & naturalem.
Alijs duabus obmissis ad præsens, de sola physica siue naturali intendimus, prænotantes, q̄ natura multis modis dicitur. Dicitur enim natura naturalis intelligentia, secundum q̄ dicit Aristoteles in primo Physicorum. Vniuersalia, sunt magis nota in natura q̄ particularia, id est, naturali intelligentia. Item relatiua sunt simul natura, ut dicitur in prædicamentis. Dicitur etiã natura, materia. Dicitur etiam natura forma. Et magis proprie dicitur natura forma, q̄ materia, quia saluat res naturales in esse. Dicitur etiam natura, principium motus & quietis. Et dicitur etiam natura, uia in naturam, sicut generatio. Diffinitur sic: Natura est principium motus & quietis, eius in quo est per se, & non secundum accidens. Vnde Auicenna duplicem distinguit naturam, scilicet, uniuersalem & particularem. Vniuersalem appellat, uirtutem diffusam in substantias cœlorum. Particularem uerò illam appellat, quæ est in rebus singularibus & in indiuiduis, ut illam quæ est in hæ

Philosophiæ
diuisio.

Acceptiones
naturæ.

I

In procemio

2

3

4

5

Natura uni-
uersalis.
Natura Par-
ticularis.

PROOEMIUM.

hæc planta, uel in hoc grano, secundum h. dici-
tur. Quod natura est uis insita rebus ex simili-
bus similia procreans. Et hos quatuor ultimos
modos ponit Aristoteles secundo physicorum.

Naturale etiam dicitur multis modis. Primo, q. Cap. 1 & 2.
alicui inest à sua creatione, secundum quod dici-
tur. Scire & addiscere naturale est homini, q. primi tracta
Naturale tri-
pliciter acci-
piuntur.

utrunq; inest ei à sua creatione. Dicitur etiam
naturale, quod sit secundum cursum naturæ, se-
cundum quod dicitur. Naturale est, quod ex ho-
mine fiat homo, & ex equo fiat equus. Vnde se-
cundum hæc, tria distinguuntur opera, & tria
agentia. s. opus naturæ, artificis, & creationis.

Opus naturæ est, cuius principium est natura. Opus nature
Opus artificis est, cuius principium agendi est Opus artifi-
cis,
uoluntas. Opus creationis est, cuius principium Opus creati-
onis.
agendi est creator. Et dicitur etiam naturale, Naturale. 3.
quod considerat scientia naturalis. Cum autem
subiectum naturalis philosophiæ sit corpus mo-
bile. Prima nostra speculatio erit, de corpore

mobili simpliciter, siue secundum se. Secunda de
cælo & mundo. Tertia de elementis. Quarta,
de elementatis. Quinta, de anima. Corpus au-
tem diffinitur ab antiquis sic. Corpus est, omne
illud quod habet trinam dimensionem, s. longū,
latum & profundum. Vel sic, & melius secun-

A iij dum

1
2
Opera tripli-
cia sunt.

Divisio libri
in 5 partes

1
2
3
4
5

PROOEMIUM.

Corporis de finitio. dum Agacalem & Auicennam, Corpus est in quo est aptitudo intelligendi duas lineas intersecantes se ad angulos rectos. Et iste linea habet

Corporis definitio. se admodum crucis, & tertia diuidit illas duas ad angulos rectos. Est autem corporum aliud Corpus Immobile, aliud immobile. Et dico immobile corpus stans, quod nec mouetur ad formam, neq; ad situm, ut est cœlum empireū.

Corpus mobile. Corpus autem mobile est, quod subiaceret motui & quieti, quod est etiā unum de principijs naturalis scientiæ.

sequitur Tractatus Primus.

TRACTATVS

TVS PRIMVS HVIVS

Summa, libris Physicorum Aristote-

lis respondens, quatuor continet

capitula. Primum est de princi-

pijs rerum naturalium ha-

bens tres particu-

las.

TESTANTE autem Aristotele summo Philosophorum primo Physicorum. Tria sunt principia natura, uidelicet subiectum siue materia, et duo contraria. scilicet priuatio et forma. Quod sic patet, quia in omni eo quod sit secundum naturam, aliquid subiicitur, quod ad aliud quod sit, sit in potentia. Per hoc quod dico, aliquid subiicitur, tango materiam siue subiectum. Et per hoc quod dico sit, tango formam. Et per hoc quod dico sit in potentia, tango priuationem, uerbi gratia, ex homine non musico fit musicus, et ex semine, non homine, fit homo. Est igitur materia unum principium in numero cum priuatione, et est, ut duo ratione. Priuatio enim accedit materie, non enim est idem, esse hominem, et musicum esse. Quare, ut dicit Aristoteles primo

Text. c. 5. 6.

Tria esse principia probat.

I. phys. text. com. 60.

A iiij phy

* TRACTA. PRI.

physicorum, duo sunt principia (quod est dicere) in numero, non tamen duo pœnitus propter illud quod est alterum esse eis, sed sunt tria

Materia & forma cuiuslibet corporis sunt principia. Quod autē materia & forma sint principia cuiuslibet corporis naturalis, patet per resolutionem. Abstractis enim formis omnibus accidentalibus, tandem devenitur ad formam substantialem qua adhuc abstracta per intellectum remanet quoddam ualde occultum, quod est materia prima. Quod autem materia prima sit aliquid, patet per hoc, quia elementa cō-

Materia habere rationem entis probat. miscentur ad inuicem: & non secundum contrarias qualitates, siue formas, secundum illas enim repugnant, ergo secundum aliquid, quod omnibus est commune, & hoc est materia prima, ergo materia prima est aliquid. Et si obijcitur. Omne esse ē à forma, igitur si hæc materia ē aliquid, habet formam, & sic non est materia prima. Dicendum quod esse actuale est à forma sed nō potentiale, & tale esse habet materia prima. Vel potest dici, quod aptitudo recipiendi omnem formam, est ei pro forma.

Obiectio.

Solutio. 1.

2

PARTICVLA PRIMA HVIVS
primi capituli, de his quæ ad materie
rationem pertinent.

Dicit

NATURA. ALBERTI

DICIT Aresto. primo physico. Tunc enī A proemio
 arbitramur unumquodq; cognoscere dum cau=
 sas eius cognoscimus, & principia prima usq;
 ad elementa. De his ergo principijs est dicendu
 sigillatim, & primo de materia. Materia ut Dis. mat. rize
in te. 6. 82
 dicit Aresto. primo phy. in fine, est primum sub=
 iectum uniuscuiusq; ex quo aliquid fit, cum insit
 per se & non secundum accidens. Cum insit, di=
 citur, quia in omni eo quod fit secundum naturā,
 necesse est esse materiam. Per se & non secun=
 dum accidens dicitur, propter priuationē, quæ Declaratio
diffinitio.
 non inest per se, sed secundum accidens. Et hæc Materia per
se neq; gene
ratur, neq;
corruptitur
 est definitio materiæ primæ, de qua dicit Aresto.
 ibidem, q; sit ingenerabilis & incorruptibilis.
 Si enim generaretur, esset genita anteq; gene=
 raretur. Et similiter, si esset corruptibilis, esset
 corrupta anteq; corrumpetur. Vnde beatus
 Dionysius cap. 4. in lib. de diui. no. dicit. Sed ne=
 q; corruptitur aliquid existentium secundum
 q; est substantia & natura, sed ex defectu ordi=
 nationis, quæ est secundum naturam harmoniæ
 & commensurationis, infirmatur ratio mate=
 riæ. Et nota, quod materia dicitur in quantum
 apta nata est recipere formam. Substantia ve=
 ro siue subiectum, in quantum substat formæ. Di=
 versæ no.
 mina mate=
 riæ attributa

A y citur

TRACTATUS PRIMVS

citur autem hyle, inquantum non habet aliquā
 comparisonem ad formam, sed est nuda ab om-
 ni forma. Origo uerò dicitur secundum q̄ est
 principium omnium rerum naturalium. Mate-
 ria autem sic diuiditur, quoniam quædam est
 spiritualis, quædam corporalis. Spiritualis est
 illa, quæ est in creaturis, quæ non habent situm,
 ut angeli, animæ, in quibus simul creatur mate-
 ria cum ipsis. Corporalis est ista, quæ est in re-
 bus quæ habent situm. Et illarum, quædam dici-
 tur naturalis, quædam artificialis. Artificialis
 est illa, quæ est in rebus artificiatas, siue quarū
 principium est uoluntas creata. Naturalis est
 illa, quæ est in rebus naturalibus, siue quarum
 principium est natura. Et illarum quædam est
 uniuersalis siue prima, quædam particularis siue
 secunda. Vniuersalis est illa, quæ non habet ali-
 quem respectum ad aliquam formam specialem,
 sed ad omnem formam indifferenter se habet.
 Est enim quædam inclinatio siue appetitus na-
 turalis in materia ad omnem formam, & hoc
 propter omnimodam sui perfectionem à forma,
 unumquodq; enim in quo magis deficit, illud ma-
 gis appetit. Vnde Aristote. primo physicorum
 dicit, q̄ materia appetit formam, sicut scœmina
 uirum, & turpe, bonum. Particularis est illa,
 quæ

Divisiones

materiæ: 1.

Materia spi-

ritualis.

Corporalis.

2

Artificialis.

Naturalis

Vniuersalis.

Tex cō ST.

Materia par-
ticularis.

NATURALI. ALBER.

quæ facta est hoc aliquid & coartata à forma
 Substantiali, etiam à formis accidentalibus. Et ^{Differentia}
 nota, q. in materia artificiali est tantū potentia ^{inter materi-}
 passiua, sicut in ære respectu statue. In materia ^{am rei natu-}
 uerò particulari naturali, non solum est poten- ^{tialis & arti-}
 tia passiua, sed etiam actiua, ut patet in grano ^{ficialis.}
 milij. Et talis potentia uocatur à theologis ra-
 tio seminalis, quæ etiam est aliquid formæ, par- ^{4. diuisio &}
 ticularium quædam est ingenerabilis & incor- ^{quinta.}
 ruptibilis, sicut est in cælo, & in corporibus su-
 perioribus, in quibus est uirtus actiua tantum,
 respectu inferiorum. Quædam uerò generabi-
 lis & corruptibilis, ut in elementis & elemen-
 tatis, in quibus est uirtus actiua & passiua. Ex
 his quæ dicta sunt potest concludi, quod quintū ^{Cōp.}
 plex est materiæ diuisio. puta spiritualis & cor- ^{Cōparatio.}
 poralis. Naturalis & artificialis, uniuersalis et
 particularis, corruptibili & incorruptibilis. Ge-
 nerabilis & ingenerabilis. Hæc autem sic se ha-
 bent ad inuicem. Quia sicut naturalis simplici-
 or est artificiali, ita ingenerabilis simplicior est
 generabili, & sicut uniuersalis simplicior est
 particulari, ita spiritualis simplicior est corpo-
 rali, immo (ut uerius dicatur) in infinitum plus ^{Nota.}
 distant, quia ad ipsam nullā habet proportionē.

Quoniam

TRACTATVS PRIMVS

Quoniam omne quod est proportionabile alicui, ipsum aliquoties sumptum, reddit ipsum totum. Sed materia corporalis infinities sumpta, non reddit spiritualement, neq; econuerso.

PARTICVLA SECVNDA DE secundo rerum naturalium principio, videlicet priuatione.

PRIUATIO. **D**ICTO de materia, dicendū est de priuatione, quæ sic potest notificari. Priuatio est absentia formæ cum aptitudine materiæ ad illā. Cum aptitudine materiæ dico, propter corpora ingenerabilia & incorruptibilia, in quorū materia non est priuatio, quoniam ad nullam aliam formam sunt impotentia. Contingere enim ab esse nihil differunt in perpetuis, ut dicit **Tex. cō. 3. 2** **A**reſtote. 3. **Phyſi.** Et nota, cum priuatio sit accidens materiæ, sicut ergo distinguitur duplex materia, scilicet, naturalis & artificialis, sic potest distingui duplex priuatio, scilicet, naturalis & artificialis.

PARTICVLA TERTIA DE tertio principio rerum naturalium scilicet Forma.

Sequitur

SEQVITVR de forma, de qua prae-
tandum est, quod quaedam est forma abstracta à
materia omnino, & à conditionibus materiae,
sicut est intelligentia, & hanc considerat me-
taphysicus. Est autem quaedam forma abstracta
à materia sensibili, sed non à conditionibus ma-
teriae, ut rectitudo, curvitas, linea, & hanc con-
siderat mathematicus. Est & alia forma mate-
riae coniuncta ex conditionibus materiae, et hanc
considerat physicus, quae est unum principium
naturalis philosophiae, & sic dicit Aresto. pri-
mo physicorum in fine. Forma est quoddam di-
uinum, optimum & appetibile. Diuinum dicit,
quia forma dat esse rei, in quo omne quod est,
assimilatur ipsi Deo. Et optimum dicit, quia nul-
lum trium principiorum forma melius est. Ap-
petibile dicit, quia ipsa à materia appetitur, sed
forma non appetit materiam, nec priuationem.
ut dicit Aristoteles ibidem. Et nota q. forma di-
citur multipliciter. Dicitur enim forma perfec-
tio rei, & secundum hoc, substantia potest dici
forma, sicut anima est corporis perfectio or-
ganici, phisici, cuius est anima. Dicitur etiā for-
ma informans siue inherens, & talis forma dis-
tinguitur in libro sex principiorum sic. Forma est
compo

Nota tripli-
cem esse for-
mam.

2

3

Tex. cō. 8 i
Ondit for-
mam esse qd
dam diuinū
optimum ac
appetibile.

Forma multi-
pliciter dicitur

Forma secun-
dum autho. &
principiorū

TRACTA. PRIMVS.

Declaratio
diffinitionis

compositioni contingens, simplici & inuariabili
li essentia consistens. Simplici dicit, quia omnis
forma in se simplex est, & indiuisibilis & inua-
riabilis essentia, quia si esset uariabilis, posset re-
cipere aliam formam supra se, & sic est subiec-
tum, & non forma, uel dicitur simplex ad dif-
ferentiam compositi, In uariabilis, ad diffe-
rentiam materiae. Dicitur etiam forma, quasi

Diuisiones.
Formae. I
Forme spir-
gualis

foris manens, & secundum hoc forma dicitur
paradigma siue exemplar. Forma recipit diui-
sionem quemadmodum materia, in spiritualem
& corporalem. Spiritus est ista quae facit spi-
ritum, siue quae est in re spiritali, siue in corrup-
tibili, ita q̄ tota sit in toto, & tota in qualibet

Corporalis

cuius parte. Corporalis est ista quae facit corpus
siue quae est in re corporali, ita tamen q̄ sit in
maiori parte corporis maior, & in minori par-
te minor. Et illarum quaedam est naturalis, quae-

2
Artificialis.

dam artificialis. Artificialis est illa, quae est in
rebus artificiatas, siue cuius principium est ars.
Naturalis est illa, quae est in rebus naturalibus,
siue cuius principium est natura. Et illarum
quedam est uniuersalis, quedam particularis.

3
Uniuersalis.
Particularis.

Uniuersalis est illa, quae in suo esse est totaliter
ita quod non est impressa alicui materiae, ut al-
bedo in communi. Particularis est illa, quae sig-
gillata est uel signata in hoc subiecto, ut haec

bedo.
inco-
tibili
quod
stanti
teria
tas. A
mate
Item
med
posit
uero
medi
stione
tum
liam
loris
corpo
nitur
est po
pater
dicit
phoru
ti sunt
form.

NATURA. ALBER.

bedo. Item particularium, quædam autem est incorruptibilis, ut forma cæli, quædam corruptibilis, ut forma elementorum. Item formarum quædam est substantialis, alia accidentalis. Substantialis est illa quæ ex adiunctione sui ad materiam facit quid, id est esse essentiale, ut igneitas. Accidentalisis est, quæ ex adiunctione sui ad materiam facit quale, & non quid, ut albedo. Item formarum, alia est posita in materia immediate, alia mediate. Immediate in materia posita est, ut forma substantialis. Formarum uerò mediate positarum in materia quædam est mediante superficie, quæ secundum extensionem superficiiei extenditur, & habet situm secundum unam partem hic, secundum aliam ibi, ut color. Unde primum subiectum coloris est superficies, & corpus superficiiei, & corporis materia prima, & ulterius non resolvitur. Quædam uerò non mediante superficie est posita in materia, ut quæ non habet situm, ut paternitas, filiatio, & huiusmodi. Et nota sicut dicit Auerrois, multiplex fuit opinio philosophorum de formis naturalibus. Quidam opinati sunt eas esse ab extrinseco, scilicet à datore formarum, & ante dationem formarum extra

5
Forma substantialis.

Accidentalisis

6
Immediate

Mediata
Primo

Secundo

Enumerat
opiniones de
productione
formarum, 1

TRACTATVS PRIMVS.

extra materiam esse separatas, & positas in stellis, ut platonici dixerunt. Vnde dicebant, quando homo nasceretur sub aliqua stella, secundum caliditatem & frigiditatem, illi imprime-

2 retur forma talis stelle Alij dixerunt, formas in materia esse actu, & latere & esse insensibiles nobis, ut Anaxagoras, unde dicebant omnia in unum misceri. Tertia opinio est Aristote. qui

5 ponit formas esse in materia potentia: & non in actu, sed ab extrinseco agente educuntur de potentia in actum. Vnde dicit Aris. ij. de genera-

Tex. c6. 55 tione & corruptione. Allatio solis in obliquo circulo, facit hanc generationem in istis inferioribus, generatio uero formam. Ergo allatio so-

Tex. a0. 26 lis facit formam per generationem. Et in ij. Physicorum dicit, quod homo generat hominem & sol, ex materia. Item nota, qd forma dicitur for-

Item diuersa nomina ponuntur, formae attributa.

ma, & species, ratio, & entelechia siue actus. Forma dicitur, in quantum dat esse materiae, siue in comparatione ad materiam. Species uero, in quantum est principium cognitionis, uel pro- ut consideratur in se Ratio uero in quantum est finis materiae, siue in quantum est proportionabilis materiae. Entelechia siue actus dicitur in quantum opponitur priuationi: Item nota, sicut dicit Aristo. 2. de generatione & corruptione

Materiae

NATVRALIVM ALBERTI.

Materie est pati & moueri. Mouere autem & Com-
facere alterius potentia est, scilicet forma. Vn-
de quod omnino caret materia omnino car. passioe. si-
cut primū principium in alijs aut secundū diuersitatē
materie diuersificatur proprietates & passioes
Et hæc de principijs naturalis philosophie di-
cta sufficiunt.

CAPITVLVM SECVNDVM.

Secundo Physicorum Aristotelis respon-
dens. Cuius sunt duæ particule. Pri-
ma est de causis per se.

Nunc considerandum est de causis, quæ
& quot numero sint, prænotando differentiam
inter principium & causam. Principium est cau-
sa intrinseca & essentialis rei. Causa uero exte-
ditur ad causam extrinsecam & intrinsecam ut
post ea patebit. Vnde secundum Aristotelem se-
cundo physicorum. Causa est ex quo fit aliquid
cum in sit, ut es statue. Cum in sit, dicitur ad di-
ferentiam priuationis, & hæc est causa mate-
rialis. Notandum quod quædam est materia ex
qua, ut es statue. Quedam uero materia in qua
ut subiectum accidentium. Alia uero est materia

Principium
Causa.

Tex. c. 28

Cā materia
lis.

Materia ex
qua. Materia

in qua. Ma-

teria circa
quam.

B circa

TRACTA. PRIMVS.

ea quam, ut obiectum potentie, ut visus circa co-
lorem. Alio modo dicitur causa forma, species

Causa formalis
Alio for-
ma dicitur
In simplici
bus & compo-
sitis.

exemplar, paradigma actus, & perfectio, &
ratio ipsius respectu quod quid erat esse, ut igne
itas ignis & haec est formalis. Et nota, quod in
entibus simplicibus sicut in angelo & anima,
idem est forma quae est actus materiae, & quae est
actus compositionis. In compositis uero non est
idem forma, ut in homine Anima enim est actus

2. physicon
tex. con. 29

materiae, humanitas uero actus compositionis
Tertio modo dicitur causa, unde est principium
mutationis, seu motus & quietis, ut delibera-
ntis propositi, pater filij, & omne faciens est causa
facti, & haec est causa efficiens Et nota quod

Causa effici-
ens
Causa effi-
ciens in mate-
ria.

duplex est causa efficiens circa materiam
scilicet intrinseca & extrinseca. Intrinseca est,
uirtus actiua seminis in materia, quae a theolo-
gis uocatur ratio seminalis, Extrinseca est uir-
tus coeli, secundum quod dicit Aristoteles, quod

2. Physicon
tex con. 29

allatio solis facit generationem in obliquo cir-
culo. Et nota, quod media quae sunt ad finem,
reducuntur ad causam efficientem sicut ad sani-
tatem macies, purgatio, motus & organa. om-
nia enim haec gratia finis fiunt. Quarto dicitur
causa gratia cuius aliquid fit, ut cultellus gra-

Causa finis.

tia incidendi. Et haec est causa finalis, de qua
dicitur

NATVRALI. ALBER.

est Aristote. quod est causa potissima & finis aliarum. Circa causas nota, quod finis mouet efficiens in tem. efficiens mouet materiam, materia mouet introducitur forma sicut patet in artifice, & propter hoc causa finalis est potissima aliarum.

Item nota, quaedam cause sibiinuicem sunt causas, sed non eodem modo, ut laborans est causa efficiens sanitatis, sed sanitas est causa finalis laborandi. Item, idem contingit esse causam oppositorum, ut nauta cuius, presentia est causa salutis, absentia uero eius est causa periculi. Nota quod causa dicitur tripliciter. Aliquid enim dicitur causa alicuius per prius, & aliud per posterius, ut medicus est causa sanitatis efficiens

per prius, artifex uero per posterius, Item aliquid est causa per se alicuius, alterius uero per accidens, ut faciens statuam, est causa per se statuæ, Policletus uero per accidens, accedit enim statuam facienti policletum esse. Item, aliquid est causa in actu, aliud in potentia, ut edificans, & edificator domus.

Nota, sicut est in causis, ita est etiam in causatis. Et dicta de causis essentialibus sufficiunt.

Vbi supra

Ordo causarum.

Pnt cause si bi inuicem esse caute. 2 phi tex. com 30.

Aliquando eadem causa ex contrariis orum effectuum. 2 phi sicorum.

Hos causas modos repetat. 2. phisicorum. tex. c6. 3. 2. 8. infra per unum integrum caput. Quæ sunt causas dicta sunt, & ad effectus sunt applicanda.

TRACTA. PRI.
PARTICVLA SECVNDA HV
ius capitali, de causis per accidens,
Fortuna. s. & Casu.

POST hæc dicendum est de fortuna & Casu, quid sint, & quæ earum differentie sint. Multa enim à casu & fortuna fiunt & contingunt. Quid enim sit casus & fortuna, secundum Aristotelem inuestigari potest. Eorum quæ fiunt, quædam fiunt propter hoc, id est, quia intenta sunt. Quædam uerò non propter hoc, id est, quia intenta non sunt, ut aliquem inuenire thesaurum, cum fodit sepulchrum. Non enim fodiunt propter hoc ut thesaurum inueniat. Item, eorum quæ fiunt propter hoc, quædam fiunt à proposito, id est ab usu liberi arbitrij. Quædã à natura, & illa fiunt à natura ut dicit. Aristoteles. ij. phys. quæcunq; in seipsis à quodam principio continuo mota accedunt ad aliquem finem, sicut patet in febricitante, ubi natura operatur. Item, eorum quæ à natura fiunt, quædam sunt, ut oriri solem in obliquo circulo. Quædã ut frequenter & non semper, ut pluuiam generari ex uapore. Quædam ut raro, ut arbores in tempore hyemali pullulare. Eorum itaq; quæ fiunt à proposito, causa per se est propositum. Et eorum quæ fiunt à natura propter hoc causa per

2. phys. ca. 2
trac. 4.

Aliquid sit
propter hoc.
Aliquid sit
non propter
hoc.

Aliqua fiunt
ab electione
Aliqua fiunt
a nã. 2. phy.
tex. com. 1.

Aliqua fiunt
semper. Aliq
frequenter.
Aliqua fiunt
raro.
Applicatio.

NATVRALIVM ALBERTI.

per se est natura Sed eorum quæ non sunt pro-
pter hoc, causa p accidens est casus & fortuna
Causa per accidens dico, quia fortuna & cau-
sus accidunt causis per se. Quod sic patet, ut si
quis iret ad forum, ut emeret carnes, cū uenit
ad forum, inuenit thesaurum ex casu, qui casus
accidit causæ per se. s. cuncti ad forum. Oportet
autem quod fortuita & casualia raro fiant, si
enim frequenter sunt, non dicuntur casualia et
fortuita, ut si euntem ad forum contingat fre-
quenter bellare. Differt autem fortuna à casu,
quoniam fortuna est tantum in agentibus secū-
dum propositum. Vñ neq; inanimatum, neq; in-
fans, neq; brutū agunt aliquid à fortuna, quo-
niam non habent propositū, neq; eufortunium,
neque diffortunium est in his, nisi secundū simi-
litudinem, sicut dicit Aristarcus, eufortunos
esse lapides in quibus sunt altaria cum honorē-
tur, diffortunos autem illos qui ponuntur in
pauimento, quoniam pedibus calcantur. Sed ca-
sus est in non habentibus propositū, ut in brutis,
& in inanimatis, ut equus uenit casu ad domum
& saluatus est à lupis, non enim propter salutē
uenit ad domum, sed ut cibum sumat. Et tripus
cecidit, & sedes facta est. Non enī cecidit pro-

Casus & for-
tuna quandā
inter se ha-
bent diuersi-
tatem. 2. phy
text. cō. 57.
& infra.

In non ha-
bentibus elec-
tionem pro-
prie casus ē.

TRACTATUS PRIMVS.

pter hoc ut sedes fieret, sed ut in medio quiesce-
ret, sicut omne ponderosum tendit ad centrum.

Sic ergo patet, quod omnis fortuna est casus, sed
non conuertitur. Et nota, quod in his que sunt

Casus si com-
muniter acci-
piuntur plus sig-
nificat quam
fortuna.

Error et pec-
catum in o-
peratione, et
his que a na-
tura commi-
stuntur.

propter hoc, siue fiant à proposito, siue à natu-
ra contingit sepe fieri errorem uel in faciendo
plus uel minus, uel indebite. Ab errore q conti-

git in his que fiunt à proposito, causatur pecca-
tum propositi ut si grammaticus errat in scri-
bendo peccat in orthographia. Similiter si me-

dicus errat in potu dando, peccat in administrā-
do & medicus. Ab errore uero que fit in his
que fiunt à natura, causatur peccatum naturæ,

Tex. cō. 52

sicut sunt monstra. Vnde dicit Aristote. ij. Phy.

Monstra sūt peccata in natura illius quod prop-
ter aliquid fit sicut propter errorem naturæ cō-
tingit in animalibus fieri bouigenas, uel uiperi-

Epilogus.

genas. Et in plantis uitigenas, oliuigenas. Sic
igitur ad præsens determinatū est, de causis que
& quod sint. Quatuor enim sunt numero, scili-

cet, Materialis, formalis, efficiens, & finalis.
de quibus dicit Aristote. ij. Physicorum. quod cō-

Tex. cō. 70

Vna causa se-
pe trium sus-
cipit appella-
tionem.

ueniant tres multotiens in unam, sicut quod qd
erat esse, & cuius gratia fit aliquid, & que est
principium motus & quietis, & non tamen idē
est sensus & intellectus, quasi diceret, quod una

causa

NATURA. ALBERTI

causa sepe triam suscipit appellationem, nam forma est finis respectu materiae. Et est efficiens causa respectu eorum, quae sunt à natura. Et est causa formalis ipsius compositi, quia homo generat hominem & sol. Et haec de causis dicta sufficiunt.

CAPITVLVM TERTIVM, CV

ius tres sunt particulae. Prima est de his
quae pertinent ad quidditatem
tem motus.

QVONIAM, ut dicit Aresto. ij. phys. **Tex. com. 3**
Natura est principium motus & quietis, seu status
& mutationis. Dicto breuiter de principiis
& causis naturalis philosophiae, conueniens est,
ut dicamus de motu & quiete, loco & tempore.
Primo igitur nota, de motu inter philosophos
diuerse fuerunt opiniones, Quidam enim
ponebant motum esse, quidam uero non. Et eorum
qui ponebant motum non esse, quidam propter
pterea, quod esset impossibile duo corpora esse
se in eodem loco, sicut Parmenides & Melissus.

Dicebant enim probando, aut aliquid mouetur
uel nihil. Si nihil habeo propositum. Si aliquid, uel er
go per uacuum uel plenum. Si per uacuum, ergo qua
ratione esset alicubi vacuum, eadem ratione

Opiniones
de motu. B.
duplex est
opinio eorum
qui motum
negant.

Motus huius
ius opinio.

NATVRALIVM ALBERTI.

ubiq; ergo totum esset uacuum, quod est impos-
 ssibile, ergo totum uniuersum esset nihil. Si per
 plenum, ergo iam unum corpus esset in alio, &
 sic duo corpora essent in uno, & eodem loco
 quod est impossibile. Vnde dicebant quod tantū
 unum esset ens continuum & sine motu & imō-
 bile. Arest. autem dicit, quod tales non sūt Phy-
 losophi quia philosophi presuponunt motū esse.
 Alij autem dicebant motum non esse propter
 infinitatem spatij, sicut Zenon & eius sequaces.
 Dicebant enim sic. Si possibile est motum esse, po-
 natur in esse naturali motus, anteq̃ autem cor-
 pus moueatur de loco ad locum, oportet ut per-
 transeat partem spatij, prius antequam totum
 spatium pertranseat, & iterum partem spatij,
 & sic in infinitum, quia infinite sunt partes spa-
 tij, sed infinitum non contingit pertransiri, er-
 go non est motus. Sed Arest. soluit hoc in sexto
 Phisic. & dicit, quod dupliciter potest consi-
 derari spatium. Vno modo quo ad actum alio
 modo quo ad potentiam. Ad actum uero siue
 quod ad extremitates, sic spaciū non est infi-
 nitum. Ad potentiam uero siue diuisionem sic est
 infinitum, propter infinitatem partium propor-
 tionabilium spacij. Eorum ergo qui ponebant
 motum esse, quidam per uacuum, quidam per
 ple-

Hic recitat
 Arest. i. phy & ibidē
 reprob. 2 opinione.
 Motuum o-
 piniones.

Solutio.
 Tex. cō. 19
 Duplex est
 opinio con-
 cedentiū mo-
 rum.

Prima:

NATVRALIVM ALBERTI.

plenum. Per uacuum motum fieri dicebant Democritus & Leucippus & sequaces. Eorum qui ponebant rerum naturalium principia esse corpora indiuisibilia (quæ sunt atomi) dicta ab eo quod est sine, & tomos diuisio, quasi sine diuisione. Et dicebant, quod non contingeret uidere, nec agere, nec esse aliquem motum nisi per uacuum. Vnde dixerunt, si totum uniuersum esset uacuum, contingeret uidere museam in cælo. Aristoteles autem dicit, quod nec bouem nec asinum contingerit uideri in cælo, Et dicit, si totum esset uacuum nullus esset motus, non enim contingit motum esse per uacuum. Et hoc demonstrat in.iiiij. Physic. sic. Velocitas & tarditas motus causantur a leuitate & tarditate eius quod mouetur & à subtilitate & grossitie mediij per quod fit motus. Ponatur ergo, quod corpus grauissimum moueatur per medium subtilissimum, tunc constat quod iste motus est uelocissimus & motus uelocissimus est qui mensuratur tempore minimo. Velox enim, Vt dicit Aristoteles, est qui in pauco tempore multum pertransijt. Tardum est, quod in multo tempore parum mouetur, ergo si motus esset per uacuum (cum ipsum uacuum in infinitum excedit medium subtilissimum) con-

Motum in vacuo exerceri non potest Aristot. 4. Physicorum in text. com. 71. 72. 82 deiceps probat.

Velox 4. Physicorum in text. com. 95. Tardum.

TRACTATUS PRIMVS.

stat quod ille motus esset uelocior uelocissimo
 & per consequens mensuraretur tempore mi-
 nori minimo. Sed hoc est impossibile, nullus enī
 motus est uelocior uelocissimo, nec aliquotem-
 pus est minus minimo, ergo per uacuum non
 contingit esse motum. Est enim uacuum, locus
 carens corpore. Et hæc eadem ratio ualet ad
 intelligendum, quod licet angelus moueatur de
 loco ad locum, non autem per medium, motus
 enim eius uelocior est omni motu corporis in
 infinitum. Et etiam quia motus angelinon men-
 suratur tempore, sed nunc. Et si obijcitur, quod
 inter duo nunc, est tempus medium. Et si motus
 angeli mensuratur per nunc & nunc & men-
 suratur tempore. Dicendum quod du-
 plex est nunc, scilicet fluens, & inter duo nunc
 talia, bene est tempus medium, tali nunc non
 mensuratur motus angeli. Aliud est nunc
 uicissitudinatum, & inter duo nunc talia
 non est tempus medium, & tali nunc
 mensuratur motus angeli. Sed A-
 ristoteles dicit motū esse per-
 plenum in actu, & per ua-
 cuum in potentia. Sicut
 uidetur quādo aliqd
 mouetur in aere
 uel per aquā.

Vacuum

De motu an-
 geli

Obiectio.
 Duplex nūc

1

2

De dif-

NATVRA. ALBER.
DE DIFFINITIONIBVS MOTVS.

DE motu ergo dicendum est, quid sit motus & de eius diuisione. Diffinitur enim sic ab **Aristo. tertio Physicorum.** Motus est entelechia entis existentis in potentia secundum quod huiusmodi est, ut alterabilis quidem in quantum est alterabile, alteratio est. Itē in eodem libro. **Motus** est actus imperfectus, unde actus perfectus est, quando forma perfecte acquisita est in aliquo subiecto. Sed imperfectus est per oppositum. **Auicenna** diffinit sic motum. Motus est exitus de potentia ad actum continue, & non subito. Item diffinitur sic. Motus est prima perfectio eius quod est in potentia. Quae diffinitiones ut notae fiant. Sciendum, quod rerum quaedam sunt in potentia, ut ex eis eliciatur actus subito, & talium non est motus. Quaedam autem sunt in potentia, ut ex eis eliciatur actus non subito, & talium est motus. Hoc autem quod sic est in potentia, duplicem habet potentiam, unam respectu motus, aliam respectu eius quod acquiritur per motum. Et sic patet qualiter motus sit prima perfectio respectu sequentis. Est enim motus actus, quo existente, aduc aliquid eius remanet. Forma autem quae acquiritur per motum est perfectio, quae existente nihil remanet ipsius.

Diffi. motus
Tex. cō. 6.

2.
3.

4

5

Res in potē
tia est dupli-
citer.
Mobile est
in potentia
ad duo s. ad
motum & ad
termini
us. Cōp.

TRACTATUS PRIMVS.

Motus men-
suratur tem-
pori. **Corr.**
Continuum

Et nota q̄, motus proprie non mensuratur nisi tempore tanq̄ propria passione. Vnde cum tempus est continuum & motus continuus sit. Continuum autem est cuius partes copulantur ad communem terminum, ergo motus habet par-

Et id diffuse
6. phyl. so.
ostendit ex
eo quod in
motu non da-
tur primum
simpliciter
nec vltimum

tes & medium. Et ex hoc sequitur, q̄ quicquid mouetur, prius non mouebatur, & mouebitur.

Est enim partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, & partim in medio. Talis igitur motus non est nisi corporum quæ partem & partem habent & medium. Item nota differ-
entiam inter continua, contigua, & consequen-

Continua. 5
phyl. tex. cō.
26. Cōtigua

ter se habentia. Continua sunt, quæ copulantur ad unum terminum communem, sicut linea ad punctum, partes superficiæ ad lineam, & partes corporis ad superficiem. Contigua sunt quorum partes & termini sunt simul & non distāt, ut penna & pergamentum, quoniam termini ho-

Consequen-
ter se haben-
tia.

5. phyl. t. x.
com. 25.

rum idem sunt. Consequenter uerò se habentia, sunt quæ non habent medium inter se sui generis,

aliud autem nihil prohibet esse mediū. Et sumatur genus large, ut duo scilicet asini sunt eiusdē generis, & duæ domus, & his similia. Item nota, q̄ ad unum motum numero, ut dicit Ares.

Ad unitatē
numeralem
motus tria
requiruntur.

V. Physicorum, tria exiguntur. s. ut illud quod mouetur, sit unum numero. Et forma quæ ad-
quiritur

NATVRA. ALBERTI

Quiritur per motum sit, una numero. Et tempus
 mensurans motum sit unum numero & continu-
 um, ita quod non intercidat quies, ut dicit in e-
 odem Aristoteles. Multi sunt motus & non u-
 nus motus, quorum quies est medium, quare si ^{5 physicon.}
 motus aliquis à statu occuparetur, non esset u-
 nus motus, nec continuus, ut si sagitta fuerit mis-
 sa in altum, & ibi aliquantulum quiescat, ille mo-
 tus in sursum est diuersus à motu deorsum per
 quietem interpositam. Et hoc ualet ad cogno-
 scendum quando unum sit peccatum & quando
 plura. Item notandum, aliquid mouetur per se, ^{Aliquid mō}
 aliquid per accidens, per se mouetur subiec- ^{uetur per se}
 tum, per accidens uero mouetur aliquid dupli- ^{aliquid enim}
 citer. Vno modo sicut forma in subiecto, ut al- ^{per accidens}
 tero mouetur motu subiecti, secundum quod di- ^{dupliciter.}
 citur. Motus nobis, mouentur omnia que in no-
 bis sunt. Alio modo sicut partes in toto, ut cla-
 uis motu naui.

PAR TICVLA SECVND A, DE motus diuisione.

Nunc dicendum est de diuisione motus. ^{Prima diu-}
 Motus enim uno modo diuiditur sic. Motuum ^{sio motus.}
 alius naturalis, alius animalis, alius uiolentus. ^{Motus nati-}
 Naturalis est ille cuius principium intra se est ^{ralis.}

TRACTATVS PRIMVS.

- Animalis.** natura. Animalis est, cuius principium intra se
Violentus. est anima. Violentus, cuius principium est extra
 non conferente uim passo. Et hæc diuisio sumi-
In text. com. tur ex eo quod dicit Arest. Vij. Physicorum.
IO.
Notabile. Omne quod mouetur, uel mouetur à seipso, uel
 ab altero. Et nota, quod motus naturalis in pri-
 cipio est remissus, in fine intensus. Animalis est
 in principio & in fine remissus, in medio uero
 intensus. Violentus uero est in principio inten-
 sus, & in fine remissus. Motum uiolentum. Arc.
Vbi supra. Vij. Physico. diuidit in. iij. species, scilicet in
Diuisio mo- pulsionem, tractionem, uectionem & uertigi-
tus violenti. nem. Pulsionis duæ sunt species, scilicet, impul-
Impulsio. sio & expulsio. Impulsio est, quando mouens
Expulsio. ab eo quo mouetur, non deficit. Expulsio autem
 quando ab eo quod mouetur, expellens deficit.
Tractio. Tractio, cum ad ipsum uel alterum uelocior est
 motus trahentis non separatus ab eo quod tra-
 hitur. Et ad hunc motum reducuntur, in spiræ-
 tio & respiratio: speculatio, radiatio, sunt enim
 similes tractioni. Vectio est, quando aliquid non
 secundum se, sed secundum accidens mouetur, &
 hoc contingit tribus motibus. scilicet impulsione, trac-
 tione: & uertigine. Vertigo est motus compo-
Vertigo. Se- situs ex tractione & impulsione. Alio modo A-
cunda diui- restoteles in postprædicamentis diuidit motum
so motus.

NATURALIVM ALBERTI.

in sex species scilicet, in generationem, corruptio-
nem, argumentationem, diminutionem, altera-
tionem, & loci mutationem. Cuius sex sunt ^{Sex sunt dif-}
differentie. scilicet ante & retro, sursum, deorsum, <sup>& renu-
a. ionum</sup>
dextrorsum & sinistrorsum, Et ipse corrigit se
in physicis: dicens, Generatio & corruptio non
sunt motus, sed mutationes unde in. V. physi. hæ
quidem sunt mutationes, motus autem non sunt
Motus enim est de subiecto in subiectum, id est,
de ente ad ens. Generatio uero est de non
ente ad ens. Corruptio uero est de ente ad
non ens Item motus non est nisi in re existente
actu & in re fixa, & in tempore, & non in-
stanti, ergo generatio & corruptio non sunt
motus, sed mutationes Omnis enim motus est
mutatio, sed non conuertitur. De his speciebus
plenius dicendum erit in tractatu de elementis.
Item nota, quod aliquid mouetur per locum, &
tempus, ut corpora. Quædam per locum, sed non
per tempus, secundum quosdam, ut lux ab orien-
te in occidens in instanti. Alij dicunt, quod, ille
motus est in tempore imperceptibili. Quædam
per tempus, sed non per locum, ut angelus. Ali-
quid uero nec mouetur per tempus, nec per lo-
cum, ut Deus qui stabilis manens, dat cuncta moueri

Generatio
et corruptio
sunt motus

Aliquid mo-
ueri capitur
multipliciter

partia

TRACTA PRIMVS.

PARTICVLA TERTIA DE Quiete, motui opposita.

Quies

Quies secun-
dum Auicen-
nam,

Quies diui-
sio naturalis

Animalis.

Violenta.

DICTO de motu, dicendum est de quie-
te, opposita enim iuxta se posita magis eluces-
cunt. Quies autem sic diffinitur. Quies est id
quod inest rei, de cuius aptitudine est quod mo-
ueatur, non tamen est mota. Item Auicenna sic
diffinit quietem. Quies est priuatio motus in il-
lo de cuius aptitudine est quod moueatur, non
tamen est motum. Ex hoc patet q̄ sicut motus
fit in tempore, ita & quies in tempore. Non au-
tem, hic dicere intendimus ide quiete, secun-
dum quod autem in Deo est & angelis. Item
sicut motus diuiditur in naturalem, animale
& uiolentum. Ita quies diuiditur. Quies natura-
lis, est quando corpus est in proprio suo loco
& ignis in alto. Quies animalis est quando ani-
mal cessat à motu suo in quo fuit, siue coniuga-
tur appetibili siue non. Quies uiolenta, est quā-
do corpus est in loco sibi accidentali, sicut si ter-
ra esset in alto centro, & ignis in centro.

Capitulum

NATVRA. ALBERTI.

SEQVITVR de loco, unde locus sic diffinitur à Damasceno. Locus est corporalis finis eius quod continet, ut puta, aer continet corpus corpus autem ab aere continetur. Ab Aristote. diffinitur. Est ultima superficies corporis continētis immobilis primum. Est autem duplex locus, scilicet, intelligibilis & sensibilis. Intelligibilis, est locus spiritualium creaturarum, ut angelorum, & animarum corporibus exutarum, quæ licet sint in loco corporali, non tamen corporaliter, sed intelligibiliter, ut dicit Damascenus. Est autem intelligibilis locus, ubi intelligitur aliquid esse. Et est intelligibilis & intelligibilis, ut alicuius incorporeæ naturæ, quæ quidem nimirum ibi est, ubi operatur. Locus sensibilis uel corporalis est locus corporum secundum quod diffinitus est supra. Et nota, quod aliquid tripliciter dicitur esse in loco, circumscriptiue, diffinitiue, & repletiue. circumscriptiue aliquid dicitur esse in loco, cui potest assignari principium, medium & finis in loco, uel cuius partes commensurantur partibus loci, et sic corpus est in loco. Diffinitiue aliquid dicitur esse in loco, quod sic est hic, quod non alibi, & sic sunt angeli in loco. Angelus est ibi ubi operatur, ut dicitur

C Damascenus

Locus secundum Damascenum.

4. phy. text. com. 29.

Locus intelligibilis.

Corporalis.

In loco esse tripliciter contingit. 1.

TRACTA. PRIMVS.

Damasce. & anime exuta, quia anima unita corpori, est in eodem loco cum corpore, non per se, sed per accidens. Repletive dicitur aliquid esse in loco, q̄ replet omnem locum, & sic Deus dicitur esse in loco, quia omnem locum replet. Item quædam sunt in loco per se, ut subiectum, quædam per accidens, ut ea quæ sunt in subiecto, ut albedo, nigredo, vel partes integrales, ut digitus in manu. Item duplex est locus, quidam est cõmunis, & quidam proprius. Lo-

Locus com-
munis.

Locus pro-
prius.

PARTICVLA SECUNDA EST
de tempore, & his quæ pertinent
ad ipsum.

Proponit di-
cenda.

SEQVITVR de tempore, de quo pri-
mo dicendum est, quid sit tempus. Secundo, qd
sit esse in tempore. Tertio de differentiis tem-
porum. Quarto, de eius distinctione. Tempus aut
tem

NATV. ALBER.

tem sic diffinitur ab Aresto. quarto Physicorū.
 Tempus est numerus motus secundum prius &
 posterius. Item, tempus est mensura motus re=
 rum mutabilium secundum prius & posterius.
 Quae diffinitiones intelliguntur manifeste ex
 comparatione temporis ad motum localem cu=
 ius propria & per se passio est tempus. Motus
 igitur localis est supra magnitudine, quae habet
 partem ante, & partem post, & illae partes
 dicuntur respectu alicuius mediae partis. Mobi=
 le autem quod mouetur super ipsa magnitudi=
 ne, est quid diuisibile, & est in potentia ad re=
 nouationem ubi loci, & situs. Et cum ipsa poten=
 tia sit diuisibilis, & omnis diuisibilis sit mensu=
 ra aliqua, ergo illius potentiae exitus ad actum,
 erit mensura aliqua. Ipsum autem quod fertur
 uel mouetur in motu suo, unum & idem est ens,
 habens tamen comparationem ad diuersas par=
 tes magnitudinis, uidelicet respectu termini à
 quo, & termini ad quem est motus, continue
 respectu medij. Cū igitur motus sit medium in=
 ter magnitudinē & mensurā ipsius motus, ideo
 mensura potentiae exeuntis cōtinue habebit tria
 causata à motu, uel ab ipsa potētia cōtinue pce=
 dēte in actūs. prius & posteris causata à priori
 et posteriori in motu. Et mediū continuās q. res=
 pondet ei, quod fertur uel mouetur conti=
 nue à termino à quo, in terminum ad quem.

TRAC. PRIMVS.

Com.

In motu as-
signatur pri-
us posterius
& mediū qd
tū minime
idem manet

Et sic patet, quod motus est continuus à conti-
nuitate magnitudinis siue spacij super quo moue-
tur. Et sic in motu est prius & posterius, ac me-
dium. Sed illud medium non est idem manens.

Sicut etiam in magnitudine, uel in ubi, uel in st-
tu, non est semper idem medium inter quācumq;
partem acceptam ante, & acceptam post in
tota magnitudine. Sicut autem idem est quod

Mobile in
toto motu se-
cundum sub-
stantiam re-
rum manet.

fertur uel mouetur continue in tota magnitu-
dine secundum substantiam, & non habet idem
esse hic uel ibi, id est, ante uel post ita est idem

nunc, secundum substantiam quod adiacet ei, quod
mouetur uel fertur, & tamen non habet idem
esse, sicut nec, quod fertur uel fluit à parte pri-
ori in posteriorem magnitudinis, cum tamen

maneant in substantia idem motus continue. Et
sic patet qd nunc est substantia temporis, quia
tempus nihil aliud est, nisi cum fluens fluxu suo
suscipiens esse continuum. Nihil enim est accipe-
re de tempore nisi nunc. Quod enim preteritū

est, non est. Quod futurum est, nondum est. His
habitis, sciendum quod duplex est numerus. scz,
numerus numerans, & numerus numeratus.

Numerus numerans, ē numerus permanēs quo
multa possunt numerari, ut denarius, uigenari-
us & huiusmodi, quo numerantur decem asini,
uel

Numeri par-
ticio.

NATYRA. ALBER.

uel similia. Numerus autem numeratus est res
 numerata, ut canes, asini, uel boues, & similia.
 Numerus autem numeratus dicitur dupliciter,
 secundum potentiam. s. & secundum actum. Se-
 cundum potentiam dicitur proprie numerabile
 ut arena, secundum actum uero, ut res numera-
 ta secundum actum. Item numerus numeratus
 duobus modis numeratur. s. à causa numeri hoc
 est, à causa quæ facit numerum esse, & sic tem-
 pus numeratur à motu quia prius & posterius
 in tempore causantur à priori & posteriori in
 motu. Aliter numeratur numerus numeratus à
 partibus suis, & à substantia sua, secundum quod
 habet eam. Et secundum hoc dupliciter nume-
 ratur tempus scz à priori & posteriori in tem-
 pore, ut à partibus, & à nunc iterato secundū
 esse, eodem tamen manente secundum substantiā,
 & sic numeratur tempus tanquam à substantia
 sua. Item alio modo consideratur numerus qui
 est in tempore, ut scilicet est mensura reddens
 quantitatem motus, & sic tempus est numerus,
 mensurans motum. Certificatur enim primo
 quantitas temporis ex numero suarum parti-
 um, & ex substantia sua. Et hæc certificata cer-
 tificat quantitatem motus. Et hoc est quod

Tempus du-
 pliciter nu-
 meratur.

TRACTATUS PRIMVS.

Cōp. 12

Cōp. 2

Cōp. 3

Cōp. 4

Cōp. 5

dicit Aristoteles, quod tempus est numerus minimus. Minimus autem numerus est duo, dico minimus numerus numeri numerati. Minimus enim numerus numeri numerantis est binarius. Vnde tempus mensurat motum uel numerat, eo modo quo duo multotiens accepta, explicant diuersas partes numeri. Vnde tempus non multiplicat numerum ultra duo, scilicet prius & posterius, sed illa multotiens accipiuntur secundum partes illius motus in tota quantitate motus. Et sic patet qualiter tempus est numerus motus siue mensura, secundum prius & posterius. Ex hoc etiam patet q. motus non potest esse numerus temporis per se, sed per accidens, licet si causa temporis, quia non est causa intrinseca, sed efficiens extrinseca. Præterea, in motu non est idem manens iteratum in substantia, nec manens in esse eodem. Quia illud quod est accipere de motu, non est idem permanens in substantia, sed nunc quod est accipere de tempore, est permanens idem in substantia et est loci unitatis iterata in numero. Et sic patet quid sit tempus, quia est propria passio motus, & quomodo mensurat motum. Sed nota quod nunc, duobus modis accipitur, ut dicit Auicenna, scilicet pro nunc, quod est substantia temporis, de quo
nunc

NATURA. ALBERTI

nunc iam dictum est. Et pro nunc signato, & illa acceptio proprie dicitur ad similitudinem puncti, in linea existentis. Ponatur enim per impossibile, quod sit punctus fluens per lineam. Punctus ille fluxu suo continuo facit lineam successivam, quæ permanentiam non habet in partibus quæ inquam linea substantiam non habet aliquam nisi substantiam puncti, sed tamen habet esse alterum secundum, quod punctus est hic vel ibi, secundum longitudinem ante vel post. Et cum illo puncto, nunc, similitudinem habet, quod est substantia temporis. Et sic non accipitur nunc, ut est terminus temporis, sed ut est substantia ipsius. Sed in mathematica longitudine est punctus terminans, & cum illo habet similitudinem nunc secundum quod est terminus temporis, sed non terminatus actu, sed in comparatione ad intellectum vel ad aliquem motum. Sed si quis uellet distinguere, secundum Auicennam, diceret, Quod nunc, quod est substantia temporis, dicitur proprie, instans quasi non instans. Nunc autem quod est terminus temporis, retinet proprie nomen ipsius nunc. Et nota, quod punctus ad lineam & nunc ad tempus, in quibusdam similiter se habent, in quibusdam dissimiliter.

Punctus fluens
fluxu more
mathematico
lineam faciens
cum puncto
quod est substantia
temporis
similitudinem habet.

In ter

TRAC. PRIMVS.

In terminando & continuando quodammodo similiter se habent, sed in essendo (ut ita dicam) siue substantiando non habent se similiter, quia punctus non facit lineam, neq; fluens, neq; non fluens. Sed nunc fluxu suo facit tempus, quod dictū est, & ideo pūctus nō ē substātia lineæ, sed nunc, est substātia t̄pis. Diximus autē qđ nūc, & pūctus in terminando & continuādo quodāmodo se similiter habent, quia in linea est accipere duo puncta terminantia actu. Sed Auicenna p̄bat, quod nunc, non est terminus actu in tempore, eo qđ non est interruptio temporis secundum naturam, sed secundum intellectum vel compositionem ad aliquem motum terminatum. Similiter punctus continuans est principium & finis lineæ, & ideo qui utitur puncto continuante, bis utitur eodem, & ideo quiescere in tali puncto accidit, & hoc uerum est si motus sit per lineam, ita qđ mobile utatur puncto continuante, utetur ipso in ratione finis ad precedentem magnitudinem, & ita utitur eo quasi immotum esse, quia moueri siue motus non est in fine alicuius magnitudinis, sed in medio, ut probatur sexto physicorum. Si autē utitur ipso in ratione principij, tunc utitur eo ut post, qđ est motus in se-

Puncto continuante ut
duobus uti
contigit, &
in eo aliquid
quiescit.

quenti

NATURA. ALBER.

quanti magnitudine, sed quandoquē utitur puncto, utitur eo in nunc, sed bis utitur eo, ergo utitur puncto bis in duobus nunc. Sed inter quælibet duo nunc, est tempus medium, ergo inter nunc in quibus utitur eodem puncto, ut principio & fine, erit tempus medium, & in illo erit quies. Et hoc est quod dicit Aristoteles quarto physicorum, quod quando mobile utitur uno puncto ut duobus quiescere accedit. Est ergo dissimilitudo, quia punctus continuans qui est in linea bene accipitur bis, ut est principium & finis, ita quod nihil est medium. Sed nunc, nunquam potest accipi ut finis, ita ut principium nisi cadat tempus medium. Sed nota, quod substantia dicitur dupliciter. Vno modo quod quid erat esse, & si nunc, non est substantia temporis, quia indiuisibile non est substantia diuisibilis. Alio modo dicitur substantia illud quo res est, & sic bene aliquod indiuisibile potest esse substantia diuisibilis. Sed tamen esse diuisibile erit ab aliquo alio, & sic nunc est substantia temporis, cuius tamen esse erit à fluxu ipsius præterita in futurum. Restat nunc dicere, quid sit esse in tempore. Et ad hoc sciendum, quatuor modis dicitur aliquid esse in tempore. Primo sicut in subiecto, & sic passionibus temporis sunt in tempore, sicut

In tex. com
106.

Substantia dicitur dupliciter.

Aliquid in tempore esse quatuor modis contingit

TRACTATUS PRIMVS.

longum, breue, paucum, multum. Secundo modo aliquid est in tempore, sicut id quod est in substantia temporis, sic nunc est in tempore. Tertio modo aliquid dicitur esse in tempore sicut terminans in terminato, & sic nunc signatum, est in tempore. Quarto aliquid est in tempore simpliciter sicut in numero, & hoc est quod toto tempore uel parte temporis mensuratur & hoc contingit duobus modis, scilicet, absolute & per comparisonem. Absolute adhuc duobus. scilicet per prius & posterius. Per prius est aliquid in tempore, ut motus & mobile, secundum quod est in motu, per posterius, ut quies uel quiescens, secundum quod refertur ad motum. Per prius esse in tempore adhuc dicitur duobus modis. scilicet in toto tempore mensurari, & parte temporis mensurari, toto tempore mensurari sicut motus cœli, parte temporis, sicut alij motus particulares. Per comparisonem uero aliquid dicitur esse in tempore tribus modis. Aut enim id quod comparatur, est immobile secundum esse, posse, & agere. Sed comparatur ad rem mutabilem & mobilem secundum aliquam durationem excellentem, & est in ante & post concomitatie, & sic dicitur, Deus est, Deus fuit, Deus erit. Sensus enim est (ut dicit beatus Hieronymus

Aliquid esse in tempore & in mensura dupliciter intelligitur.

Esse in tempore per comparisonem tripliciter contingit.

MUS

NATV. ALBER.

mus) Deus est, id est, Deus semper est. Deus fu-
it, id est, Deus nunq̄ defuit. Deus erit, id ē, nunq̄
deerit. Aut enim quod comparatur secundū esse
est immobile, sed secundum posse est motu con-
iunctum, & est mobile secundum uicissitudines,
& sic angelus est mobilis secundum omnes diffe-
rentias temporis, q̄a potentia angeli uicissitudi-
natur per actus, intelligendo diuersa & uolen-
do, & hoc quantum ad cognitionem uespertinā
Et secundum hoc dicit beatus Augustinus, q̄ De-
us creaturam spirituales mouet per tempus,
& locum. Aut tertio modo ita est, q̄ esse rei to-
tum simul est, sed habet potentiam ad motum
continuum, & hoc dicitur ad differentiā mo-
tus angeli. Et hoc contingit duobus modis secun-
dum duplicem motum potentie. Est enim mo-
tus potentie ad ubi tantum, & ad formam, &
primo modo cælum est in tempore. Secūdo mo-
do generabilia & corruptibilia sunt in tempo-
re. Tempus diuiditur per differentias tres, scz ^{tpis diuise}
præsens, præteritum et futurū, præteritum est
quod fuit, & iam non est. Futurum est, quod iā
non est, sed erit. Præsens est finis præteriti & ini-
tium futuri, continuata ad instans. Iam uero est
pars tpis, quod ē ppe præsens nūc, ut iā faciā.

Et

TRACTATUS PRIMVS.

Et est pars præteriti prope præsens nunc, ut
iam feci. Modo, est pars præteriti prope præ-
sens nunc, ut modo comedi. Olim autē, est quod
procul est à præsentī nunc, ut olim feci. Repen-
te uero est, quod est in tempore insensibili pro-
pter paruitatem sui. Subito autem, ut dicit Di-
onysius in mystica theologia, est quod præter-
itum est, & ex re non apparente deductum est
ad manifestum. Vltimo nota, quod tempus mul-
tipliciter dicitur. Aliter enim dicitur tempus se-
cundum quod adiacet motui naturali. Ali-
ter quando adiacet indiuisibili mutationi, siue
illa sit naturalis, siue supra naturam, siue sit in-
formis spiritualibus, siue in corporalibus. Tem-
pus enim quod adiacet motui, est proprietas
motus cui accedit, & ideo tota natura & prin-
cipia dependent à principijs motus. Motus au-
tem est proprietas mobilis secundum quod mobile,
ideo principia principiantur ab ipso. Vnde cum
mobile in natura sit diuisibilis, & sit partim à
termino in quo, & partim in termino ad quem,
secundum hoc quod habet medium per quod
mouetur, habet rationem principij & finis, &
ideo motus ipsius est actus imperfectus. Et hoc
quod sit actus perfectus, habet à termino ad quem.
Quod autem sit actus imperfectus habet à ter-
mino

mino
est
bet
min
est a
ri
nun
ben
tus
lij n
tus
tur
sui g
rum
ei, q
loso
sunt
ri p
tem
ficu
in c
crea
quan
mut
teria
accip
secun

NATURA. ALBERTI

mino à quo. Et similiter tempus quod adiacet ei
est cum priori & posteriori, quorum unum ha
bet à termino à quo sex prius, & alterum à ter
mino ad quem. s. posterius. Et quod de tempore
est accipere, est nunc fluens coniunctum prio
ri & posteriori, & illud est tempus in quo duo
nunc, se non contingunt, nec consequenter se ha
bent ad inuicem. Et hoc tempore mēsuratur mo
tus primi mobilis, & per consequens omnes a
lij motus qui sunt sub motu cœli. Omnis enim mo
tus naturalis (sicut dicit Aristoteles mensura
tur per motum cœli tanquam per simplicissimū
sui generis. Et similiter mensuratur per nume
rum motus cœli, tanq̃ per extrinsecum adiacēs
ei, quod non est in eodem genere. sicut dicit phy
losophus quod in eodem numero numerante pos
sunt esse plura numerata, plures enim res refer
ri possunt ad unum numerum. Est autem aliud
tempus quod adiacet mutationi supra naturam,
sicut est creatio, quæ licet non dicat mutationē
in creatore, tamen dicit quandam mutationē in
creatura, quæ mutatio creaturæ nihil aliud est
quam existentia creature post nihil, Et in hac
mutatione non est accipere substantiam uel ma
teriam, supra quam sit mutatio. Neq; enim est
accipere priuationem uel terminum à quo nisi
secundum rationem, non secundum esse. Cum
enim

De creatiōe

TRACTATUS PRIMVS

enim dicitur, hoc fit ex nihilo, per hoc, non po-
nitur materia, sed tantum ordo denotatur secun-
dum rationem entis, ad pure non ens secundum
rem enim non est ordo entis ad non ens. Et illud
tempus est diuisibile, sicut & ipsa mutatio. Nō
enim est in ipsa accipere rationem perfecti &
imperfecti (nisi secundum quid) sicut in alio mo-
tu. Et est tertio modo tempus quod adiacet mo-
tui animæ Cuius motus est (ut dicit Auerrois)
actus perfectus, & hoc maxime est, quādo ani-
ma mouetur de peccato ad gratiā, in quo motu
nihil est de interceptione medijs a quo causa-
retur fluxus temporis. Anima enim semper est
sub gratia uel peccato, sicut est de alteratione
albi in nigrum, ubi est interceptio medijs coloris.

De cogiti-
one angelo-
rum & vesp-
tina ac ma-
tutina vide-
atur bona.
li. 2. di. 4. et
que alii doc-
tores ibidem

Et similiter hoc tēpus quod adiacet motui ani-
mæ, adiacet motui angeli, secundum quod dici-
mus angeli mouētur, in tempore & intelligunt
in tempore secundum cursum angelicæ intelli-
gentiæ super res intelligibiles in cognitione ue-
spertina. Dico autem secundum cognitionem ue-
spertinam quia secundum cognitionem matuti-
nam attingunt eternitatem. Et istum motū tam
animæ quam angeli mensurat nunc uicissitudina-
tum, secundum quod anima uel angelus mouetur
de uno intellectu in alium, uel de una uoluntate
in ali-

NATURA. ALBERTI.

In aliam, & quilibet actus eius est perfectus. Et hoc est, quod dicit beatus Augustinus. Deus creaturam spirituales mouet per tempus, creaturam corporalem mouet per tempus & locum, creaturam uero spirituales per tempus tantum. In hoc tempore non est inconueniens q, nunc fit consequens ad nunc, sine medio tempore. Et nota, q, tempus est plus causa corruptionis quam generationis, ut dicit philosophus quarto physicorum, propter mutacionem quam mensurat, quæ facit distare à principio. Tc. 6. 128 Quod enim antiquatur & senescit, prope interitum est. Et hæc de tempore sufficiant.

PARTICULA TERTIA DE his quæ ad rationem eternitatis pertinent.

ET quia dictum est de tempore quod sit temporalium mensura, dicendum nunc est de eternitate, quæ est mensura eternorum & de æuo, quod est mensura æternorum. Quædam enim sunt ut dicitur in libro de causis, quorum substantia & actio sunt in tempore, sicut natura infima cuius entis esse est per generationem. Quæ.

TRACTATUS PRIMVS.

Quedam nero sunt quorum substantia & actio sunt supra tempus, ut natura suprema, ut deus pater, filius, spiritus sanctus. Quedam etiam sunt quorum substantia est extra tempus, sed actio in tempore, sicut natura media, cuius esse est per creationem. Quartum uero membrum stare non potest, sic enim esset actio alicuius rei prius quam substantia, quod est impossibile. Item ille tres mensuræ capiuntur in comparatione ad durationem. Est enim quedam duratio habens principium & finem, sicut tempus & motus. Et est quedam duratio non habens principium neque finem, sicut eternitas. Et est quedam duratio habens principium, sed non finem, ut æuum. Quartum membrum iterum stare non potest, scilicet quod aliquid esset habens finem & non principium. Omne enim quod habet finem, habet principium, & non econuerso. Aeternitas à Boetio in libro de consolatione philosophiæ sic diffinitur, est interminabilis uita tota simul, id est, non distans & perfecta possessio. Que diffinitio sic declarari potest. Possessio est nomen commune omni mensuræ, omnis enim mensura possidetur ab eo cuius est, per se, tanquam propria passio eius. Ter hoc quod dicit, interminabilis uita, tangit subiectum ipsius eternitatis.

Triplex est
rerum duratio.

li. 5. profa.

NATURA ALBER.

lis. Deum æternum, non habentem principium
neq; finem, quod tamen subiectum non est aliud
ab æternitate, nisi secundum rationem. Et po-
tius dicit uitæ, q̄ esse, per hoc innuens differen-
tiam ab illis quæ sunt in æternitate pœnali, non
habentia uitam beatam, neq; iucundam. Vita e-
nim, licet absolute pro qualibet uita accipiatur
tamē hic per comparisonem sumitur pro uita
beata atq; iucunda. Tota simul, dicit ad diffe-
rentiam temporis, quod non totum simul est,
sed pars præterita præterit, & pars futura nō
est, & non ponitur ibi simul, pro simultate par-
tium, sed dicitur simul, id est, non distans. Perfe-
cta dicit, ad differentiam æui, quod non est om-
nino simplex, sicut nec illud cuius est mensura,
perfectum, ibi enim pro simplici ponitur. Et no-
tandum, q̄ æternitas analogicæ siue per prius
& posterius dicitur de creatore & creaturis.
Tres enim sunt conditiones æternitatis proprie
dictæ, scilicet: simplex, inuariabile, & termina-
bile, secundum q̄ interminabile, non solum dicit
priuationem finis, sed etiam principij, & sic so-
li creatori conuenit æternitas, ille enim solus
est simplex, inuariabilis & interminabilis.
Sed quadam creature rationem interminabili-
tatis suo modo participant, sic ut animæ, angeli,

Tres sunt
conditiones
æternitatis.

TRACTA SECVNDVS.

Et quedam corpora glorificata, post resurrectionem participant rationem interminabilitatis propter carentiam finis, sed non principij. Et ob hoc anime beate et angeli post resurrectionem dicuntur eterna, et sunt in eternitate. Aeterna propter interminabilitatem. In eternitate, propter inuariabilitatem. Item quedam creature participant eternitatem propter rationem interminabilitatis, et propter carentiam finis, sicut poene infernales dicuntur eterne, sed non in eternitate sunt, quia non participant rationem inuariabilitatis, sed variantur. Et augmentantur de tempore in tempus, inuariabilitas enim dicit bene esse, sed haec conditio quae est simplicitas, simpliciter in nulla creatura reperitur. Item eternitas dicit excellentem mensuram quantum ad utrumque terminum, scilicet, tam principij quam finis. Et sic (quedam creature quoad durationem sunt generabilia et corruptibilia, et excluduntur ab eternitate) sed non sunt eterna, neque in eternitate. Quedam eterna sunt et in eternitate proprie dicta sunt sicut Deus. Quedam improprie, et illorum quedam sunt eterna, et in eternitate per participationem ut angeli, anime beate. Queda sunt eterna per participationem sed non sunt in eternitate, sicut poene infernales. Queda
nec

nec a
 tur
 bili
 aliq
 sed a
 ne se
 tati
 te. c
 per
 faci
 net
 b. m
 priu
 a. d
 tra
 tem
 tinu
 est,
 eun
 ipsi
 ad
 tur
 tu
 esse
 sen

NATV. ALBERTI,

nec aeterna, nec in aeternitate sunt, sed excludū-
tur ab aeternitate, ut generabilia & corrupti-
bilia. Quartum membrum stare non potest, qđ
aliqua sunt in aeternitate per participationem,
sed non aeterna. Omne enim inuariabile caret fi-
ne, sed non conuertitur. Sequitur de nūc aeterni-
tatis dedi quo dicit Boetius in libro de aeternita-
te. *Nunc aetern-*
te. Quod nunc est stans & non mouens se, sem-
per facit aeternitatem, quod melius intelligitur
facta comparatione ad nunc temporis. Imagi-
netur itaque linea a. c. & sit b. punctus & ipsū
b. moueatur in ista linea ab a. in c. distinguens
prius a. a posteriori c. Primam partem scilicet
a. dicimus pertransitam, posteriorem uero p-
eranseundam. Similiter intellige per a. c. totum
tempus, per b. ipsum nunc temporis, quod con-
tinue mouetur ab a. in c. & quod pertransitum
est, dicimus praeteritum, quod uero pertrans-
eundum, dicimus futurum. Et sicut in linea a. c.
ipsum b. mouēs semper subtrahit a posteriori &
addit priori, sic ipsum nūc semper subtrahit fu-
turo, & addit praeterito. Et similiter si b. pun-
ctus staret in linea & non moueretur, tunc non
esset prius & posterius in linea. Sic etiam si nūc
temporis a principio stetisset temporis, tūc neq;

Demonstra-
tio.

D ij praeteritum

TRAC. PRIMVS.

præteritum neq; futurum esset. Cum autem nunc temporis imaginatur quod stetit ab æterno, iam omnino in ista æternitate neq; esset præteritum neq; futurum, sed totū esset simul & præsens, & ita est in æternitate, sed non in tempore. Tota enim æternitas est idem quod nunc indiuisibile. Sed iam uidetur summe mirabile, qd ipsum nunc æternitatis, cum sit quoddam indiuisibile, extendit se ad totum tempus, totum capiēs & infinitum tempus. Item totum tempus capit, & tamen in quolibet stat instanti temporis: Exemplum autem huius est ut anima est in toto corpore, & tamen tota in qualibet parte. Item anima & si simplex sit, partem & partem non habens sicut corpus, tamen per corpus totum se extendit. Sed adhuc est quoddam mirabile in nunc æternitatis, quod est indiuisibile & continet tempus quod est indiuisibile in infinitum & quod habet partes priores & posteriores. exemplum ad hoc intelligendum est tale. Dicit enim beatus Augustinus, quod in eodem instanti est radius solis in oriente & occidente, subito totum nostrum illuminans hemispherium. Hoc igitur contingit reperire quod in unico nunc temporis est prius & posterius in infinitum. Quoniam naturaliter & si non secundum tempus prius

Declarat qd
mō nunc in
diuisibile ef
nitatis con
tineat tem
pus diuisibi.

us il
quis
us i
in in
quid
Est
ete
fut
qu
nun
in e
liqu
sort
nita
ris
qu
sita
&
re
te

PA

S

NATVRA. ALBER.

us illuminatur pars propinquior uel propin-
 quissima aeris, q̄ illa quæ est remotior, & pri-
 us illa remotior q̄ remotissima, & si contingit
 in infinitum partes inuenire. Ex prædictis patet
 quid sit dicere Deus est, Deus fuit, Deus erit, Cōp. 1
 Est enim sensus, Deus est, id est, Deus est in nūc
 eternitatis, cui coexistit præsens, præteritum et Cōp. 2
 futurum tempus. Patet etiam solutio cuiusdam
 questionis, quæ probatur: Quicquid Deus scit,
 nunquam sciet eius contradictoria oppositum,
 in eodem enim nunc temporis est impossibile a-
 liquem scire duo contradictoria opposita, sicut
 sortem sedere, sortem non sedere. Sed nunc eter-
 nitatis, in infinitum est simplicius q̄ nunc tempo-
 ris, ergo cum Deus sciat in nunc eternitatis q̄c-
 quid sciet, nunq̄ sciet duo contradictoria oppo-
 sita, quod est falsum. Scit enim me esse dum sum,
 & scit me non esse dum non sum. Et sic patet
 responsio, quoniam nunc est cum qualibet par-
 te temporis.

PARTICVLA QVARTA ET VL-

tima de Aëuo, circa hoc duas mouens
 opiniones.

SEQVITVR de aëuo, quod potest sic Aëuum.
 D iij diffiniri

TRACTA. SECVNDVS.

Aeuum.

diffiniri. Aeuum est mensura habentium principium, sed non finem. Et nota quod quidam dicunt, q. sicut tempus est in uno subiecto ut in motu primi mobilis quo motu mensurantur omnes motus inferiores, tanq. sui generis minimo & simplicissimo, & per consequens mensurantur mensura motus primi mobilis, sic aeuum est in uno aeterno simplicissimo, quo omnia alia aeterna mensurantur. Alij dicunt q. nō, quia quod libet aeternum habet suum aeuum. Nullū enim aeternum est causa aliorum, sicut motus primi mobilis, est causa omnium aliorum motuum.

Cōp. Ex predictis colligi potest, q. angelus quantum ad substantiam est in aeuo, quantum autem ad agere, sicut est cognoscere cognitione uespertina est in tempore, quantum autem ad bene agere, sicut ad contemplari & frui, est in eternitate. Et haec de prima parte huius compilationis Magistri Alberti sufficiunt dicta.

TRACTATVS SECVNDVS

Summae Philosophiae Naturalis Alberti magni libris de caelo & mundo respondens. Cuius septem sunt capitula. primum est de mundi uanitate.

NATV. ALBERTI.

QUIA dictum est de corpore mobili se-
cundum se, dicendum est consequenter de cor-
pore mobili contracto ad ubi. Et primo de inge-
nerabili & incorruptibili, quod est cœlum. Vnde
dicit Aristoteles primo physicorum. Ex uni-
uersalibus ad singularia oportet peruenire. Vnde
de pueri primo appellant omnes uiros patres,
& omnes fœminas matres, posterius autem de-
terminant horum unūquodq̃. Primo igitur o-
stendendum est, q. unus est mundus corporalis et
non plures. Secundo, q. cœlum sit finitum. Ter-
tio, q. omnia corpora sunt in cœlo, & extra cœ-
lū nullū. Quarto, quod cœlum nec est elementū
nec elementū. Quinto de nobilitate cœli respec-
tu inferiorū corporū. Sexto, de motu cœli. Se-
ptimo de numero cœlorum. Quod autem unus
mūdus sit corporalis & non plures, Aristoteles sic
probat. Ponamus quod duo sint mundi, aut ille
alius mundus similis erit nature huic mundo in
rebus aut nomine tantum. Si in rebus, tum ista
terra similis illi terræ, & econuerso, & illa
aqua similis erit isti aquæ, et sic de alijs. Sed quæ
sunt eiusdem nature tendunt ad eundem locum,
ergo illa terra & ista terra habebunt eundem
locum, & illa aqua cum ista aqua. &c.

Continuatio
Text. con. §

Proponit et
cenda.

quæ

TRACTA. SECVNDVS.

Sed quæcunq; res tendunt ad eundem locū, sunt
res eiusdem mundi, ergo tantum unus mūdus est
corporalis & non alius. Si dicatur quod ille mū-
dus est huic similis nomine tātum, sed non rebus
ergo cum non sint aliæ res q̄ res huius mundi,
non erit ille mundus realis & corporalis, sed
tantum spiritalis siue intellectualis, siue ar-
chetypus, de quo non est dubium quin sit.

CAPITVLVM SECVNDVM, COE-
lum finitum & terminatum esse
ostendens.

ANTEq̄ probemus quod cœlum sit finitū
Primo nota, q̄ sicut dicit Aristoteles iij. phys.
Infinitum multis modis dicitur. Vno modo dici-
tur infinitum, quod sit impossibile pertransiri,
ex eo quod non est aptum natum pertransiri,
ut est vox inuisibilis. Et sic dicitur infinitum ne-
gatiue, quasi non finitum siue non terminatum,
& sic Deus dicitur esse infinitus. Secundo modo
dicitur esse infinitum, habens transitū imper-
fectum, q̄ quamuis sit aptum natum habere trā-
situm perfectum, tamen non habet, sicut si quis
pertransit spaciū, non tamen compleuit ad fi-
nem

Acceptiōes
infiniti. 2.
phy. tex. cō.
34.

NATV. ALBERTI.

nem, & sic dicitur infinitum priuatiue. Et his duobus modis aliquid est infinitum actu. Tertio dicitur aliquid esse infinitum secundum appositionem: sicut in quantitate discreta. Quarto dicitur aliquid esse infinitum secundum diuisionē, sicut in quantitate continua. Quinto aliquid dicitur infinitum utroq; modo, sicut tempus. Et his tribus ultimis modis nihil dicitur esse infinitum actu, sed tantum in potentia, & secundum hoc, hoc infinitum sic diffinitur in eodem tertio Physicorum. Infinitum est cuius partem uel quantitatem accipientibus semper est aliquid sumere extra. Restat nunc probare qd cælum nō sit infinitum actu. Primo probemus generaliter quod nullum corpus sit infinitum actu. sic. Omne corpus habet superficiem, & omnis superficies est terminus, ergo omne corpus est terminatum, & omne terminatum est finitum, ergo omne corpus est finitum. Exemplum potest sic inferri. Cælum est corpus, ergo cælum est finitum. Specialiter probemus cælum esse finitum. Supponamus ergo quod inferius probatur, qd omne corpus est in cælo, & nullum extra cælum. Inde arguitur. Inter omnia corpora nobilius corpus est cælum, est enim ingenerabile et incorruptibile uirtutem habens actiuam respec-

Diffinit. infl.
3. phys. tex
com. 62.

Altera pars est

TRACTATUS SECVNDVS

In inferiorum. Omne autem agens nobilius est
 patiente secundum Aristotelem. Sed corpori no-
 biliori nobilior debetur forma, ergo celo de-
 betur nobilior forma, sed forma spherica sem-
 per est nobilior omnibus alijs formis siue figu-
 ris corporalibus, propter sui capacitatem &
 interminabilitatem, non habet enim principium
 neque finem, una superficie contenta, Est enim
 sphaera figura plana una superficie contenta, er-
 go forma siue spherica figura debetur celo, er-
 go coelum est sphericum siue rotundum, ergo
 nos uidemus, quod quando luna est semiplena,
 quod est arcualis, illa autem figura non est nisi a
 circulo, circulus enim solus est in corpore rotun-
 do, ergo luna est rotunda. Eadem ratione sol &
 omnia alia corpora super coelestia sunt rotunda,
 ergo coelum est rotundum. Exinde proceditur
 ulterius sic, quod corpus rotundum siue spheri-
 cum est in cuius medio intelligitur punctus a
 quo omnes lineae ductae ad circumferentiam sunt
 equales, ergo coelum habet medium, & omne me-
 dium habet extrema sed quod habet extrema,
 est terminatum siue finitum, ergo coeli est ter-
 minatum siue finitum. Item coelum probatur
 esse finitum in comparatione ad motum &
 ad mensuram ipsius motus, quae est tempus,

Omne

NATVRALIVM ALBERTI

Omne quod mouetur in certo tempore totali-
 ter hoc finitum est. Sed cœlum mouetur tota-
 liter in certo tempore & finito quia in uno die
 naturali, ergo cœlum est finitum. Quod autem
 motus infinitus non potest mensurari tempore
 finito, sic declaratur. Sit illud tempus a. b. c. d.
 & diuidatur in quatuor partes, una pars tem-
 poris mensurabit unam partem, & alia aliam
 &c. Motus autem cum sit infinitus, nondum
 totaliter mensuratus est à tempore finito, ergo
 motus infinitus non mensuratur tempore finito
 Eodem modo demonstratur quod motus finitus
 non mensuratur tempore infinito, diuidēdo mo-
 tum in quatuor partes proportionales. Debent
 enim esse proporcionabilia motus & tempus
 sicut subiectum & propria passio ipsius, ita q-
 ne trum excedit reliquum, & sic patet si tem-
 pus mensurans motū est finitum, & motus erit
 finitus. Et si motus est finitus, & corpus quod
 mouetur erit finitum, consta ergo cœlum esse
 finitum.

Motus infi-
 nitus nō es-
 mensurati-
 pore finito.

Motus fini-
 tus nō men-
 suratur pe-
 infinito.

CAPITVLVM TERTIVM DE eo quod omnia corpora cœlo contineantur.

TRACTA SECVNDVS

MODO probare debemus, quod omnia corpora sunt in cælo, & nullum extra. Et primo probabimus, quod nullū corpus sit extra cælum naturaliter. Secundo, quod non accidentaliter nec uiolenter. Quod nullum corpus sit extra cælum naturaliter, probantur sic. Tria sūt genera corporum, scilicet, cælum, elementum & elementatum. Quod autem cælum non sit extra cælum probatur, quia nihil extra seipsū, ergo cælum non est extra cælū. Similiter quod elementum non est extra cælum patet, quia inter omnia elementa inferius est terra, supra quam aqua, super quam aer, supra quem ignis, ergo eadem proportionem ignis est super aerem. Cum ergo omnia elementa sunt sub igne, & ignis sub cælo, constat q̄ nullum elementum extra cælum est naturaliter. Item graua naturaliter tendunt deorsum ad centrum, leuia sursum ad circumferentiam quæ est cælum, & non ultra ergo nullum elementum est extra cælum naturaliter. Similiter patet, quod nullum elementatum naturaliter est extra cælum. Omne elementatum constat ex elementis, sed nullum elementum est extra cælum ut probatū est, ergo nullum elementatū est extra cælū naturaliter et sic patet q̄ nullū corpus ē extra cælū natura

NATV. ALBER.

liter. Secundo patet, quod nullum corpus sit
extra cœlum accidentaliter siue uiolenter. in
quocunq; enim loco aliquod corpus est natura-
liter, in eodem est possibile esse accidentaliter
siue uiolenter, ut terra naturaliter est deorsu,
ignis accidentaliter uel uiolenter. Similiter ele-
mentum ignis naturaliter est sursum, & terra
uiolenter. Et ubi non est possibile esse aliquod
corpus naturaliter, impossibile est ibi esse aliud
corpus uiolenter, sed extra cœlum nullum cor-
pus est naturaliter, ut probatum est, ergo ibi
non uiolenter. Sic patet q. nullum corpus sit ex-
tra cœlum. Hoc est quod dicit Damascenus. Cœ-
lū ē cōtinētia uisibiliū & inuisibiliū creaturaru.

CAPITVLVM QVARTVM, COE-

lum non esse de natura elementorum,

neq; ex elementis compositum

manifestans.

IA M debemus ostendere q. cœlum nec sit
elementum nec elementatum. Quod cœlum nō
sit elementum patet, quia de proprietate om-
nis elementi est, habere contrarietatem in se, et
agere in suum contrarium si iungitur ei, corrū-
pendo ipsum si uicit, & generando in materia
suam speciem. Si ergo cœlū esset elementū, cū om-
nis

Coelum non
est elemen-
tum,

TRACTATUS SECVNDVS.

Cœlum non
est elemen-
tatum.

Elementa
minima

Obiectio-
nis solutio

Cōg. I
2. celi tra-
cta. 2

Cōg. 2

nia elementa habent se ad cœlum sicut pun-
tus ad totam terram, omnia iamdudum cor-
rupisset, & omnia essent cœlum, quod non ui-
demus. Eodem modo probatur quod cœlum nō
sit elementum, omne enim elementatum minus
est elementis ex quibus componitur, sed cœlum
est maius omnibus elementis, ergo non est ele-
mentatum, Item similiter sic patet, quod cœlum
neque est elementum neq; elementatum, omne
enim elementum uel elementatum habet motum
rectum, hoc est deorsum ad medium uel sursum
à medio sed cœlum non habet motum rectum,
sed circularem ergo nec est elementum neque
elementatum. Si dicatur quod motus rectus est
ei naturalis, circularis uero accidentalis. Sed
contra. Motus accidentalis intenditur & remit-
titur, si ergo motus circularis esset ei acciden-
talis, intenderetur & remitteretur, hoc autem
non uidemus esse, ergo motus cœli non est acci-
dētalis, motus autem cœli semper est uniformis.
Ex prædictis patet, quod cœlum non est gene-
ratum, omne enim quod generatur, à principio
contrario uel a principiis contrariis generatur;
ut dicit Aristoteles de cœlo & mundo. Plato tamen
dicit in Timæo, quod cœlum sit generatum, sed
intelligit, id est habens principium & causam
sui esse. Ex prædictis patet quod cœlum non

NATVRALIVM ALBERTI

talescit neq; frigescit quia non est elementum
neque elementatum, quia iste proprietates sunt
elementorum. s. humidum, calidum frigidum, Cōp 3
& siccum. Et cum non accipiat cœlum huius
modi impressiones, constat quod iam non est
magis uetus quam fuit à principio sue creatio-
nis. Et etiam constat, quamuis ex aggregatione
luminis quod à sole provenit ad nos, sentiamus
calorem, tamen corpora super celestia non sunt
calida, sed dicuntur calida, ut Sol. frigida, ut Sa-
turnus. humida, ut Luna, per effectum suum a-
gunt enim corpora superiora in inferiora & nō
econuerso, quod patet. Videmus enim quando
Luna habet plenitudinem sui luminis, tunc mare
creseit, & in decremento lune mare decrescit.
Vnde patet quod luna est causa & mater hu-
miditatis. Propterea dicit. Aristoteles in libro
de proprietatibus elementorum, quod quando
omnes planetae fuerunt coadunati in signo pi-
scium, factum est diluviū. Cum autem coadunati
fuerunt in signo geminorum, facta est magna Cōp 4
mortalitas. Item patet ex predictis quod cœlū
non est coloratum, quia color causatur ex qua-
litatibus elementorum.

CAPITVLVM QVINTVM, DE

Cœli & superiorum corporum
nobilitate:

TRACTATVS SECVN.

Nobilitas celi & corporum superiorum celestium respectu inferiorum, patet ex elevatione sua super omnia corpora inferiora. Quāto enim corpus est nobilius, tanto altior debetur ei locus. Item nobilitas corporum superiorum patet ex figura, siue forma ipsorum quæ est rotunditas. Rotunditas enim nobilior est omnibus alijs figuris, sicut dicit Aristoteles. de celo & mundo, Quod patet ex eo, quia omnes aliæ figuræ habent terminos, rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium neque finem, sed in se est terminatus. Quod autem omnia corpora superiora sunt rotunda, ostensum est supra. Ex hoc patet quod cum cælum rotundum & omnia corpora inferiora sunt rotunda, & ob hoc sunt finita. Omne enim rotundum habet medium, & omne medium habet extrema, & quod habet extremum, est finitum. Quod autem omnia corpora inferiora sunt rotunda, manifestum est. Ignis enim cum cōtineatur à cælo quod est rotundum, habet figuram rotundam, ut dicitur in secundo de cælo & mundo, & ob hoc finitus est. Et cum aer cōtineatur ab igne rotundo, est rotundus, & ob hoc finitus. Similiter de alijs. Nota, quod terra est

Nobilitas
coeli ratione
situs figuræ
& impossi-
bilitati. di-
noscitur.

Ca. 3. huius
tract. 2. C. 68.

NATURA ALBER.

discooperta aquis, quia Deus uoluit cohabitare homines in ea. Item nobilitas corporum superiorum patet ex impassibilitate eorum, sunt enim ingenerabilia & incorruptibilia & impassibilia, uirtutem tantum actiuam respectu inferiorum habentia.

CAPITVLVM SEXTVM DE Cœli motu.

ET quia cœlū est nobilius corporibus inferioribus omnibus, propter hoc debetur ei motus nobilior, scilicet circularis & secundum naturam perpetuus, ab omni pœna & fatigatione alienus. Quod autem motus cœli sit perpetuus, patet ex eo, quia principium mouens ipsum non potest separari ab eo. Illud enim principium uel est intra uel extra. Si extra, tunc motus cœli esset accidentalis siue uiolentus, sed omne accidentale siue uiolentum transit uelociter ut dicit Aristoteles in libro de cœlo & mundo. Si ergo motus cœli esset accidentalis siue uiolentus, iam dudum pertransisset. Restat ergo quod illud principium est intra. Omne autem quod est intra aliud non potest remoueri ab eo, nisi per passionem uel per aliquam contrarietatem, sed cœlum est impassibile.

Motum esse
si esse perpe-
tuum ostendit.

TRACTATUS SECVNDVS

2 *fibile non habens contrarietatem aliquam ergo illud principium non remouebitur ab eo, ergo motus cœli dicitur perpetuus. Item quod motus cœli sit perpetuus siue circularis secundum naturam, patet ex eo quod non habet aliquam intensiōem, nec remissionem aliquam, sed semper est uniformis, nec magis nec minus intendit ad acquirendum illud ubi, uel illud.*

3 *Præterea motus cœli non tendit ad aliquam formam uel finem acquirendum, quo acquisito quiescat, ergo est perpetuus secundum naturam.*

*Contra motus
cœli nec est
naturalis
nec uolentis
Proba. 1*

Ex prædictis autem patet q. motus cœli nō est naturalis nec uolentis, patet ex eo, quia omnis talis motus est motus rectus. Ponamus ergo quod corpus naturaliter siue uolenter moueatur per aliquam lineam siue spatium finitum, omne enim spatium est finitū. Illud autē corpus quando pertransit id spatium, cum sit finitum, aut ergo stabit aut non. Si stabit quiescit in puncto, ergo motus ille est perpetuus. Si uero non stabit, ergo redibit, quia ulterius non est procedere, aut igitur redibit in eodem tempore aut in alio. Si in eodem tempore ergo simul in eodem tempore ibit & redibit, & sic duo opposita essent simul in eodem, q. est impossibile. Si in alio ergo quies est in medio illorum tempo-

rum.

NATURALIVM ALBER.

rum. Itaq; cessabit ille motus, ergo non est per-
petuus. Sed probatum est quod motus cœli est
perpetuus secundum naturam, igitur non erit
naturalis nec violentus. Item talis motus inten-
ditur & remittitur, sed motus cœli non inten-
ditur nec remittitur, ergo motus cœli non est
naturalis. Item Auicenna probat q. motus cœli
non est naturalis, quia talis motus naturalis est
ab aliquo in aliquid & semper intendit aliquid
adquirere, quo acquisito, quiescit illud mobile.
Motus autem cœli non acquirit aliquid in quo
quiescit ergo non est naturalis. Item alia rati-
one probatur, quod motus cœli non sit natura-
lis, quia ea quæ mouentur naturaliter, & sunt
eiusdem speciei & eiusdem naturæ, & mouen-
tur uersus eandem partem, ut omnia graui-
a tendunt ad centrum, & omnia leuia ad superi-
ora ascendunt, ergo cū cœlū sit eiusdē speciei et
eiusdē naturæ, si motus eius esset naturalis moue-
retur uersus eandē partē, et nulla esset diuisio uel
diuersificatio. Sed probatum est in astrologia,
quod & Aristoteles dicit in libro de cœlo &
mundo, quod octaua sphaera mouetur de ori-
te in occidēs, & alia sphaera septē mouentur cō-
tra incessum primi mobilis ergo nō mouētur uer-
sus eādē partē, ergo motus cœli nō ē naturalis.

Proba 2.
Proba. 3.

E ij

Item

TRACTA. SECVNDVS.

Item alia ratione potest probari quod motus
 Proba. 5. cœli non est naturalis, quia motus cœli primi-
 pium est naturæ, id est rerum naturalium, quia
 mediante motu illo omnes res naturales gene-
 rantur & corrumpuntur & alterantur. Illud
 autem quod est causa alicuius, fortius & nobi-
 lius est eo cuius est causa, & cum motus cœli sit
 principium rerum naturalium, non est subiectus
 naturæ, ergo non est naturalis, sed est super na-
 turam. Quod autem motus cœli non sit uiolen-
 tus, probatum est supra omne enim uiolentum

Motus cœ-
 li nō est ani-
 malis.

uelociter transit. Similiter ostensum est quod
 nō est animalis, quia Aristotel. dicit quod motus
 animalis non est sine pœna, nec sine labore, nec
 sine terminatione, motus autem cœli non est
 animalis. Item, talis motus intenditur in medio
 motus autem cœli non intenditur in medio, er-
 go motus cœli nō est animalis, Præter hos autem
 motus oportet ponere alium motum cœli. scilicet
 circulare, ut dicit Aristot. in li. de cœlo & mūdo.

Ostendit q
 motu cœli
 moueatur.

De quo dicit Auicenna, quod non est simplici-
 ter animalis, sed per similitudinem, quia sicut
 anima humana mouet corpus humanū, & cor-
 pus obedit ei, ita angeli in eo quod cognoscūt &
 uident suum creatorem, ex letitia & desyde-
 rio mouent illas sphaeras, ita quod prima sphae-
 ra

pa. q
 moue
 istum
 cund
 de ip
 simpl
 ille c
 simp

C.

N
 test
 innu
 est S
 tia I
 Ven
 sus. C
 Cœl
 sol.
 na. S
 les. J
 dici
 super
 & i.

NATURA. ALBER.

14, quæ est maxima sphaera, ex tali desiderio mouetur à primo ordine. Vnde appellat motum istum desiderij. Et secunda sphaera mouetur à secundo ordine, & sic de alijs per ordinem. Vnde de ipse dicit. Angeli sunt quasi animæ, non tamè simpliciter sunt, sed metaphorice. Et ideo motus ille celestis dicitur quasi animalis, non tamen simpliciter est animalis.

CAPITVLVM SEPTIMVM DE Sphærarum cœlestium numero.

Nota quod octo distinguuntur Sphære celestes, quarum prima est in qua stelle sunt fixe innumerabiles, ut dicit Aresto. Secunda sphaera est Saturni, in qua solummodo est Saturnus. Tertia Iouis. Quarta martis. Quinta Solis. Sexta Veneris. Septima Mercurij. Octaua Lunæ. uersus. Octo sunt sphaere, poteris quas sic retinere. Cælum stellatum, Saturnus, Iupiter & Mars, Sol, Venus, has sequitur Mercurius, Vltima luna. Sub luna uero non sunt nisi res corruptibiles, sicut ignis, aer & alia corruptibilia. Sicut dicit Macro. Ptolomeus autem assignat aliam super istas in qua sunt angeli & res spirituales & incorruptibiles, & ista est immobilis, huic

De numero
sphaerarũ dẽ
ueritas est
apud philo-
sophos, astro-
logos & the-
ologos. uide-
tur Bona. in
disticti. 2. li.
2.

TRACTATUS TERTIVS.

De hac re
theologi. in
dis. 14. li. 2. tamen Aristote. non uidetur consonare. Theolo-
gi septem sphaeras siue coelos assignant. scilicet aethere-
reum, igneum, sydereum, cristallinum, olympi-
um, empireum siue trinitatis. Quarum numerus
sic potest capi. Omne celum uel nominat rem
creatam uel increatam. Si increatam, sic est coeli
trinitatis empireum. Si creatam, uel nominat
rem corporalem uel incorporealem. Si corpo-
ralem, hoc est dupliciter, uel quantum ad extre-
ma, si quantum ad extrema, sic est coelum igneum
reum. Si quantum ad media, sic est coelum aethere-
reum. Si uero nominat rem creatam incorpo-
ralem, hoc iterum est dupliciter, uel quantum ad
extrema, uel quantum ad media. Si quantum ad
extrema, sic est coelum sydereum. Si quantum
ad medium, sic est cristallinum. Et nota, quod
motus octauae sphaere dicitur uniformis. Motus
autem sphaerarum inferiorum & planetarum
est duplex, tropicus siue diuturnus, hoc est re-
uolutio primi mobilis siue motus proprius. Mo-
tus tropicus dicitur conuersiuus. Unde omnes
planetae dicuntur tropici in astronomia, quia
retro gradiuntur a motu primi mobilis quia mo-
tus talis cum desiderio tanto est, quod omnes
alias sphaeras secum reuoluit. Motus autem qui
dicitur reuolutio in contrarium primi mobilis

De mou
sphaerarum
Sphaera pla-
netarum du-
plici motu
mouentur.

NATURALIVM ALBERTI.

est motus proprius & naturalis planetarum,
 Quare autem sphaera planetarum mouentur Cur sphaera
 contra incessum primi mobilis, ut dictum est su-
 pra, à diuersis diuersae rationes assignantur. Alii
 qui dicunt, qd hoc sit ad retardandum motum
 primi mobilis, nisi enim motus ille (ut dicunt) assignat. I
 non retardaretur propter nimiam sui uelocita-
 tem, totum firmamentum frangeretur inferius
 uel iamdudum esset fractum. Alij autem (ut A-
 ristoteles) dicunt, qd hoc sit propter homines et
 alia super terram existentia, quia si motus pri-
 mi mobilis, qui est cum desiderio, non haberet
 aliquam retardationem, non posset aliquid cres-
 cere super terram, nec homines possent uiuere.
 Et haec ad praesens de caelo dicta sufficiant.

TERTIVS TRACTATVS SVMA-
 mae philosophiae Naturalis Alberti mag-
 ni, libris de generatione & cor-
 ruptione respondens, sex
 habet capitula. Pri-
 mu de quibusda
 praebulis.

POSTQVAM dictum est de corpore
 mobili & ingenerabili & incorruptibili.

E iij Nūc

TRACTATVS TERTIVS.

Nunc dicendum est de corpore mobili. genera-
bili & corruptibili. Et primo de simplici, &
postea de compositione. Corpora generabilia
& corruptibilia simplicia sunt quatuor, scili-
cet elementa. Vnde de elementis est dicendum,
quæ distincta sunt sub cœlo in suis sitibus & lo-
cis, ita quod illud quod est subtilius alijs, pro-
pinquius est cœlo, ut ignis, quia aere subtilior
est, cœlo propinquior est quam aer, &
aqua quam terra. Ideo primo ponemus opinio-
nes antiquorum philosophorum de elementis.
Secundo dicemus de primis qualitatibus eleme-
ntorum Tertio, de generatione & corruptione
elementorum ad inuicem. Quarto, dicamus de
alteratione & alijs speciebus motus. Et anteq̃
ponamus opiniones de elementis, Nota quod
elementum capitur multis modis. Dicitur enim
primo: quod est principium artis complexum,
ut illud, omne totum est maius sua parte. Vnde
dicit Aristoteles in libro physicorum, Disposi-
tio scientiæ & ueritatis est in omnibus rebus
quarum sunt principia aut elementa, ibi Aristo-
teles elementa appellat principia. Secundo di-
citur elementum secundum philosophum in
quinto Metaphy. quod est commune omnibus
rebus, & q̃ est principium cuiuslibet rei naturalis

Acceptio
elementi

lis

NATVRALIVM ALBERTI

lis, sicut lapides & ligna etiam dicuntur elementa domus. Et quod in quolibet genere primum est principium, sicut literæ dicuntur elementa uocis significatiue ad placitum &c. Dicitur enim elementum secundum specialem intellectum, principium cuiuslibet corporis sensibilis & mixti. Et secundum hoc diffinitur. V.

Meta. elementum sic. Elementum ē ex quo res componitur primo, & est in eodem, & non diuiditur secundum formā .i. speciem & aliam formam. Verbi gratia, ut in mixto est aqua, cuius quelibet pars aque est aqua, & similiter de alijs elementis. Et secundum hoc quatuor distinguuntur elementa. scilicet ignis, aer, aqua, terra, quæ omnia in materia conueniunt, sed non secundum formas. scilicet. Frigidum, calidum, humidum, siccum, ideo dicuntur contraria, ratione suarum formarum. Vnde substantia nihil est contrarium secundum naturam, sed secundum formam est aliquid substantiæ contrarium.

Diffi. elemēti quæ habetur. 5. meta cap. 3.

CAPITVLVM SECVNDVM

ponens opiniones antiquorum
circa numerum elementorum.

DE elementis uero diuerse sunt philosophorum

E 2

TRACTATVS TERTIVS.

phorū opinioniones. Quidā ponebant plura, elementa, quidam unum tantum. Inter eos qui ponebant plura, adhuc fuit diuersitas. Empedocles enim

Prima opi- & Aristoteles ponebant quatuor elementa, nio Has opi que dicta sunt. Attamen Empedocles nihil cer- nio nes autē tum dixit de hoc. Ponebant enim illa quatuor quorum de elementa principia materialia omnium corpo- numero ele mentorum - rum. Et ponebat duo principia formalia. s. litē Aristoteles. et amicitiam. Et dicebat, quando qualitates isto a de genere et amicitiam. Et dicebat, quando qualitates isto recitat. atq; ac differentie. s. Calidum, frigidum, humidum et reprobatur. ca siccum separabuntur ab eis, conglutinabuntur

in massam unam propter amicitiam, Postea qua- 2. & 2. litatibus uero & differentiis aduenientibus se- parabuntur propter litem. Et hoc contingebat post magnum annum, puta, post decem milia an- norum, uel secundum alios post triginta sex an- norum milia. Ex dictis itaq; Empedoclis nesci- ebat, utrum elementa essent principia illius masse, uel an massa foret elementorum princi- pium. Democritus & Leucippus ponebant cor- pora indiuisibilia esse principia omnium corpo- rum Vnde & ea atomos uocabant, que etiam esse dicebant infinita. Et istam positionem sic probabant. Possibile est corpus diuidi in infinitū

7. opinio,

NATVRALIVM ALBERTI.

Ponatur igitur aliquod corpus, quod potest di-
 uidi in infinitum, aut ergo remanet aliquid, aut
 nihil. Si nihil, ergo aliquod corpus constabit ex
 nihilo, quod est impossibile. Si uero remanet ali-
 quid, aut est corpus uel non corpus. Si non cor-
 pus, tunc aliquod corpus constabit ex non cor-
 poribus, quod iterum est impossibile. Si autem
 est corpus, aut est diuisibile uel non diuisibile.
 Si est diuisibile, hoc est contra prius positum,
 dictum enim fuit quod diuideretur in infinitum,
 quousq; diuidi ulterius non potest. Si autem est
 indiuisibile, habetur propositum, scilicet, quod
 corpora indiuisibilia sunt principia omniu cor-
 porum. Huic autem probationi Arestoteles di-
 cit respondendo, quod Corpus est diuisibile in
 finitum potentia, non tamen actu. Sed ipsi in-
 tellexerunt corpus esse diuisibile in infinitum
 actu, id est diuisibile usque ad ultimum, ita quod
 ulterius diuidi non potest. Anaxagoras autem
 infinita posuit elementa. Et dicebat contrarium
 & Arestoteles & Empedocles. Dicebat enim
 quod illa quatuor elementa Ignis, aer, aqua,
 terra, essent elementata, & omnia elia essent
 elemēta, scilicet, lignū, lapis, caro, et cōsimilia.
 Et qđ ita esset, pbabat p hūc modū. Tu dicis qđ

3. opinio
 Anaxago.

illa

TRACTATUS TERTI

illa quatuor sunt elementa, & ex illis constat
 caro, lapis, & consimilia. Aut igitur ista caro
 quæ constat ex eis, uel est in eis uel non. Si non,
 ergo ex non entibus constaret ens quod falsum
 est. Si uero in eis est caro, & ergo eadem ratio
 ne ossa & medulla, ergo ista quæ sunt intus, di-
 cuntur elementata. Et ista quatuor Ignis, aer &c
 dicuntur elementata. Item Anaxagoras dice-
 bat quodlibet esse in quolibet. Dixit enim quod
 in carne esset os, & iterum in illo osse caro, &
 iterum in illa carne essent nerui, & in illis ner-
 uis aliud, & sic usq; in infinitum. Aristoteles ue-
 ro reprobabat eius opinionem in primo physico-
 rum, dicens. Aliqua caro est minima caro, itaq;
 si diuidatur illa caro, iam non est caro, in illa
 igitur carne minima si esset os, ut dixit A-
 naxagoras, & in illo osse alia caro minima, er-
 go illa caro quæ est minima in osse, est minor a-
 lia, quia omne quod continetur, est minus eo qd
 continet, ergo illa caro est minor minima, &
 aliquid esset minus minimo, quod est impossi-
 le, relinquitur q; opinio Anaxagore sit falsa.
 Eorum uero qui dicebant unum esse elementum
 Heraclitus dixit q; esset mobile. Alter uero, ut
 Parmenides dixit q; esset immobile, similiter et
 melissus. Dicebant q; unum tantum esset princi-
 pium,

Hoc repro-
 bat Aristot-
 eles 1. phy
 In tex. com
 7 & de in-
 ceptis

NATV. ALBERTI.

pium, scilicet unum ens tantum continuum & immobile, & probabant in hunc modum, dicentes Aut aliquod ens mouetur uel non mouetur ut supra in prima parte de motu, & dictum est uisum fuerat. Sed Heraclitus dicebat, quod unum esset elementum materiale & mobile, sicut ignis. Et quod essent duo formalia principia, scilicet, rarum & densum. Et probabat in hunc modum. Omne corpus est mobile, & omnis motus est ab igne, quia nullum corpus est adeo mobile, ut ignis, ergo ignis est elementum omnium aliorum mixtorum corporum. Et secundum quod condensatur fit aer, & quando plus condensatur fit aqua, & quando iterum fit magis spissus, fit terra. Quare solummodo ignis est elementum.

CAPITVLVM TERTIVM DE

numero & distinctione Primarum

Qualitatum.

Restat nunc uidere de primis qualitatibus contrarijs elementorum, quæ sunt calidum, frigidum, humidum, & sic cum quibus determinata sunt elementa. Ignis enim est calidus & siccus, aer calidus et humidus, aqua humida & frigida. Terra, frigida & sicca. Quatuor aut qualitates prædictæ sex faciunt combinationes.

Quarum

Ista repro-
batur I phy.
in tex. com.
13. & infra
Opinio He-
raclii.

TRACTATVS TERTIVS

Quarum quatuor sunt posibles, due uero in
possibiles. s. calidum & frigidum, humidum &
siccum. Quare in illis duabus combinationibus

Cur dicatur nullum est elementum determinatum, contra-
primæ qua- ria enim simul in eodem esse est impossibile. Di-
litate docet cuntur enim istæ qualitates primæ, quia non
fluunt ab alijs qualitibus, sed omnes aliæ sunt
unt ab ipsis atq; proueniunt. Vnde caliditas nõ
dependet nec prouenit a siccitate, nec econ-
uerso, & sic de alijs, quia frigiditas non depen-
det ab humiditate, nec econuerso. Et quod hoc
sit uerum, sic probatur, quia si caliditas depen-
deret a siccitate, ergo quicquid esset summe ca-
lidum, esset etiã siccum, & sic ignis qui est sum-
me calidus, esset summe siccus, quod est falsum,
ut probatur inferius per diffinitionem posita
siccitatis, quia terra est summe sicca, & eadem
ratio est in alijs. Et sic patet q. una qualitas
non dependet ab alia qualitate. Quare etiã
(ut dictum est) qualitates primæ dicuntur. Se-
cundariæ autem dicuntur, quæ causantur ab
istis sicut Durum, molle, dulce amarum, album,
nigrum, & similia. Reuertamur igitur ad pro-
prietates siue diffinitiones qualitatum prima-
rum, scilicet, calidi, frigidi, humidi & sicci. Ca-
lidum enim diffinitur ab Aresto. in lib. de gene.

& CORRA

Qualitates
secundæ.

NATURALIVM ALBER.

Corruptio. Calidum est congregativum ho
mogeneorum et disgregativum heterogeneorum.

Congregat enim aurum cum auro, argentum
cum argento, & sepe aurum a ferro, & plum-
bum ab argento. Et dicuntur homogenea ab
homos quod est unum, & genos. Inde homoge-
nea dicuntur, quæ sunt eiusdem generis vel spe-
ciei. Heterogenea dicuntur ab heteron, quod est
diversum & genos, inde heterogenea dicuntur
quæ sunt diversorum generum vel specierum.

Obijciatur autem contra diffinitionem prædictā,
quia videmus adveniente calore solis, ipse sol
congregat paleam cum luto, quæ sunt hetero-
genea igitur calidum non disgregat ista. Ad
hoc respondetur, qd principalis actus calidi est
calefacere. Secundarij vero condensare disgre-
gare, subtiliare, & huius modi. Et isti actus nō
sunt ex diversitate agentis, sed ex diversitate
materiarum. In quibusdam enim materijs habet
subtiliare sicut in cera. In quibusdam conden-
sare, sicut in luto. Prædicta ergo diffinitio da-
ta est in comparatione ad actum secundarium
quo ad aliquam materiam, & non quo ad om-
nem. Frigidum autem est congregativum. Un-
de aurum congregat cum argento, & ar-
gentum cum auro, quod non facit calidum.

Immo

Caliditas

Homogenea
Heterogenea

Obiectio cō-
tra diffinitio-
nem
Calidi.

Responsio;

TRACTATVS TERTIVS.

Immo uidemus q̄ in estate caro rarefit, & por-
ri aperiuntur, & exit humiditas naturalis per
sudorem. In hyeme autem caro constringitur,
ita qđ naturalis nō exit humiditas, & inde est
quod celebrior & fortior sit digestio in hyeme
q̄ in estate. Nota tamen, quod principalis actus
frigidi est frigesfacere. Secundarij autē actus eius
sunt cōgregare homogenea et cōgregare Hete-
rogenera et alij cōplures. Vni9 enī rei ē un9 act9
primus, ut dicit Auicenna plures uero secundarij.
Vnde Aristoteles dicit. quarto lib. Meteororū
qđ calidi est frigesfacere, et frigidi calefacere,
uerbi gratia, adueniente calore pori aperiūtur
& humores naturales exhalantur, ita quod
corpus frigescit interius. Similiter frigidum cō-
stringit poros, & sic retinet humores interius,
ita quod corpus interius sit calidum. Isti autem
effectus sunt per accidens. Humidū uero est, qđ
est male terminabile termino proprio, bene au-
tem termino alieno. Vnde patet q̄ aer est hu-
midior p̄ aquā, quia magis fluxibilis est. Et hoc
etiam patet error eorum, qui dicunt omne cor-
pus esse porosum, quia si aer esset porosus, ergo
haberet foramina, & concauitates, per quas
terminaretur, & sic bene esset terminabilis ter-
mino proprio, quod est falsum. Siccum autem
est.

TRACTATVS TERTIVS

est quod bene est terminabile termino proprio, male autem termino alieno, sicut terra, lapis, & similia. Et nota sicut dicit Aristoteles, humiditas est causa grossifici, quia inducit grossiciem humorum. Siccitas autem est causa subtilitatis, quia ex siccitate provenit subtilitas. Item nota, ut dicit Aristoteles, predictarum qualitatatum due sunt actiue, scilicet, calidum & frigidum, & due passiuæ, siccum scilicet & humidum. Quæ ideo passiuæ dicuntur, quia non sunt adeo uehementis actionis sicut aliæ due, alioquin ex terra non contingeret generari aquam, nec econuerso. Illa enim elementa conueniunt in frigiditate. Nisi enim inter siccum terræ, & humidum aquæ esset actio & passio, non contingeret ipsa generari ex se inuicem. Generatio enim non fit nisi in habentibus contrarietatem actionis & passionis. Eodem modo intelligendum est de aere & igne. Similiter illæ due calidum & frigidum dicuntur actiue, non quod omnino non sint passiuæ, sed quia sunt minus passiuæ quam humidum & siccum, alioquin etiam ex aqua non fieret aer, quæ conueniunt in humido, nec ex terra ignis, quæ conueniunt in sicco.

Due sunt
itates acti-
ue due ve-
to passiuæ.

¶

Capitulum

NATVRALIVM ALBERTI

CAPITVLVM QVARTVM,

De elementorum generatione &
corruptione.

ET quia elementa generantur ad se inuicem (ex uno enim pugillo terre fiunt decem quæ, & ex uno pugillo aquæ fiunt decem aeris, & ex uno pugillo aeris decem ignis) ideo dicendum est nunc de generatione & corruptione ipsorum, perscrutando primo, an sint generata uel creata. Super quod Aristotele in de cælo & mundo ponit opinionem, quæ dicit fuisse Pythotomæi astronomi præcipui, quod elementa primo facta fuerunt per motum cæli. Contra hoc sic obijcitur. Aut iste motus fuit in aliquod corpus, uel in nudam materiam. Si in materiam nudam, hoc est impossibile, quia materia nunquam est nuda quod sic ostenditur. Ponatur ita quod aer agat in ignem, ipsum corrumpendo, aut ergo illa ignis materia erit nuda uel non: Si non, habeo propositum. Si sic, ergo non est proportionata alicui loco, quia si esset in aliquo loco, tunc esset sub corporeitate, ergo non esset maior ratio quare detur ei igneitas in isto loco, quam in alio.

*Opinio quod
quidam ele-
menta esse
facta primo
motu cæli.
Reprobatio
opinionis.*

Sed

TRACTATUS TERTIVS.

sed nos uidemus ubi est actio, ibi etiam est po-
tentia. igitur ergo iam appropriatur alicui
loco, & sic est sub corporeitate, & ergo mate-
ria nunquam est nuda. Si uero motus cœli agit
in corpus aliud præter elementum, tunc illud
corpus fuit ante elementa, & sic elementa nō
fuissent prima, & etiam non essent, quod est
falsum. Relinquitur ergo quod elementa non
sunt generata, sed creata. Quod concordat cū
beato Augustino qui dicit, quod omnia simul, id
est, maiores mundi partes, sunt simul creata cū
materia & forma. Post hoc dicendum est, qđ
duplex est generatio, scilicet, simplex & secun-
dum quid. Generatio, simplex est generatio sub-
stantialis. sed generatio secundum quid, est quæ
libet mutatio uel alteratio. Unde generatio sim-
plex potest sic diffiniri. Generari est expoliare
materiam à forma substantiali, & inducere al-
liam formam substantialem, cum ergo omnis ex-
poliatio sit à contrario, uel in contrarium, oportet
ergo generationem fieri mediantibus cōtra-
rietatibus primarum qualitatum. Unde etiam
patet quod materia est ingenita & incorrup-
tibilis, quia si esset genita, hoc esset ex aliqua
mat eria, ergo materia haberet aliam materiā,
& sic ire contingeret in infinitum, quod est im-

NATV. ALBERTI,

Com.

Circa initio
secundi trac
2. de gene.

Generari v
nius est alia
rius corrup
tio. 3. phys.
tex. comen.
27.

possibile ergo materia prima nō est genita, sed
creata. Et nota differentiam inter generare,
creare, & facere. Generare enim est aliquid fa
cere ex aliquo. Creare, est aliquid ex nihilo fa
cere. Facere, commune est ad utrunq;. Ex præ
dictis patet, quod illa elementa facilius transmu
tantur ad se inuicem quæ conueniunt in aliqua
qualitate, q̄ illa, quæ in nulla conueniunt: Faci
lius enim est uincere unam qualitatem q̄ duo.
Vnde terra facilius transmutatur in aquam
aerem. Conuenit enim cum aqua in una qualita
te, cum aere uero in nulla. &c. Et hoc est, qd
dicit Aristoteles secūdo de generatione & cor
ruptione. Quæcunq; elementa habent symbolum
facilis est eorum transmutatio, quia facilius est
unum q̄ duo uel plura transire uel transmutare.
Et nota, qd generatio unius elementi est, corrup
tio alterius. Vnde quidam dicunt, qd generatio
& corruptio sunt idem in substantia, diuersifi
cantur tamen secūdo diuersos terminos. Sicut
eadem est uia ab Athenis ad thebas, & econ
tra, differunt tamen secundum terminos. Alij
uero dicunt, qd non sunt idem. Et prædictum uer
bum glossant quidam sic. Generatio unius elemē
ti est corruptio alterius & econuerso, id est
post generationem unius elementi, sequitur cor
ruptio.

TRACTA TERTIVS.
ruptio alterius, & econuerso.

CAPITVLVM QVINTVM, DE
speciebus Motus, cuius tres sunt par-
ticula. Prima de Altera-
tione.

Sequitur de alteratione, Vnde alteratio est ^{Alteratio} mutatio de una qualitate contraria in aliam, siue mediam. Et per hoc quod dico, qualitatem, rango qualitates accidentales. sicut sanitas, egri- tudo, calidum, frigidum, rotunditas, angulari- tas, dulcedo, amaritudo, albedo, nigredo, & his similia. Differt autem alteratio à generatione, quia in alteratione est mutatio de qualitate accidentali, in qualitatem accidentalem. In generatione uero est mutatio de una forma substantiali, in aliam formam substantialem. Itē in alteratione necesse est manere idem subiectū sensibile. Dico sensibile, propter materiam pri- mam, quæ licet maneat in generatione, tamen secundum quod talis, non est sensibilis.

PARTICVLA SECVNDA CAPI-
tuli quinti, de augmentatione &
diminutione.

F iij

Sequitur

NATURALIVM ALBERTI

Augmētatio. **S**equitur de augmentatione & diminutio-
ne. Augmētatio est motus de minore quantita-
Diminutio. te in maiore. Diminutio ē motus de maiore quāti-
tate in minorem. Et nota quod augmentatur
& augmentans necesse est esse similia, & di-
uersa. Similia quidem in materia, diuersa autem
in formis. Cuius ratio est, quoniam agentia &
patientia necesse est esse similia ad inuicem &
diuersa, augmentans autem & augmentatum
ad inuicem agunt & patiuntur, quod autē aug-
mentatio sit motus localis, manifestū est, oportet
enim quod alimentum seu cibus transmute-
tur, & subintret in formam carnis, scilicet car-
nitatem, uel ossis, id est ossitatem. Et propter
illam subintetrationem dilatatur os uel caro, uel
elongatur siue inspissatur, & talis actus siue di-
latio etiam est motus. Quare patet quod aug-
mentatio sit motus, & e conuerso quod dimi-
natio sit motus. Differunt autem augmentatio et
diminutio ab alteratione. Quoniam alteratio
attenditur in qualitate. Augmentatio uero &
diminutio in quantitate.

PARTICVLA TERTIA DE LO- ci mutatione & contactu.

sequitur.

TRACTATUS SECVNDVS

Sequitur de loci mutatione. Mutatio est motus de uno loco in alium. Et talis motus est triplex, scz. Naturalis, animalis, & uiolentus, de quibus dictum est. Transcundum & dicendum ē de mixtione. Et quia mixtionem præcedit contactus, ideo primo dicendum est de contactu. Tangere autem siue contactus, ut dicit Aristoteles in libro de genere, & corruptio, dicitur multis rationibus. Vno modo dicitur contactus in contiguis, quorum ultima sunt simul, ut quando aliquid tangit aliud sine medio, sicut superficies tangit superficiem, & secundum hoc quicquid tangit, tangit. Secundo modo dicitur contactus, per similitudinem, secundum quod dicimus. Res tristis tangit nos, sed nos non tangimus eam. Et secundum hoc, non quicquid tangit, tangitur. Tercio modo dicitur contactus in continuis, quorum partes copulantur siue continuantur ad unum terminum communem, sicut partes lineæ, tangunt se in puncto continuante, secundum quod dicit Aristoteles in sexto physice. Inest autem puncto ut tangat. Contactus primo modo, qui est applicatio duarum superficierum sine medio, necessarius est ad actionem & passionem. Vnde oportet quod quæcumque agunt & patiuntur, tangant se.

Locū mutatio supra tracta. 2. cap. 4. vide motu.

Contactus multipliciter dicitur, habetur & placet alia de tractatu. 1. de generatione ca. 1. tract. 3.

NATV. ALBERTI.

se, sicut ignis agit in aerem & calefacit ipsum.
Et aere calefacto, calefacit digitum & agitur
ipsum, & hoc est propter contactum. Vnde ha-
citur quod contactus sit causa materialis adap-
tans adinuicem actiones & passionis, sicut luci-
ditas est causa materialis adaptans immutatio-
nes coloris.

CAPITVLVM SEXTVM ET Vltimum, de mixtio- ne.

Sequitur de mixtione, de qua primo nota-
dum, quod duplex est mixtio. Quaedam ad sensu-
sum, sicut quando componitur hordeum cum frum-
mento, & illa uidetur esse quaedam mixtio, sed
non est. Alia est mixtio secundum ueritatem, &
illa sic diffinitur ab Aristotele primo de gene-
& corruptione. Mixtio est miscibilium altera-
torum unio. Et nota, quod omnia quae sunt mi-
scibilia oportet quod sint agentia & patientia.
Agentia, in eo quod diuidunt. Patientia, in eo quod
diuiduntur. Vnde patet quod illa quae non ha-
bent contrarietatem, non sunt miscibilia. Etiam
patet quod elementa possunt misceri, & facere
ex se

Cōp. 1

Cōp. 2

NATURA. ALBER.

Ex se unum aliud, quoniam quodlibet elementum
est contrarium alteri, diuiduntur autem elemen-
ta in mixto non usque ad indiuisibilia. Omne enim
corpus est diuisibile, sed usque ad quasdam parti-
culas minimas à natura determinatas. scilicet usque mi-
nimas secundum speciem. Item nota, quod pro-
prietas mixti est, quod qualibet pars mixti de
bet esse homogenea. i. eiusdem speciei cum suo
toto, & si aliter esset, tunc non esset mixtio,
saltem secundum ueritatem, sed magis compositio.
Et notanda est differentia inter compositio-
nem mixtionem & confusionem. Compositio est
quando utrumque compositorum manet in sua es-
sentia, uirtute ac entitate, ut componitur pars
iuxta partem, sicut quando frumentum poni-
tur cum ordeo. Confusio uero est quando par-
tes proportionantur secundum uirtutes, sed tunc
non trahuntur ad certam speciem, ut eiusdem
quantitatis uinum cum aqua. Mixtio uero est,
quando proportionantur uirtutes partium, &
trahuntur ad speciem unam, ut in uiri & mulie-
ris seminibus est mixtio, & generatur homo.
Et hæc de elementis dicta sufficiant.

Proprietates
mixti.

Compositio.

Confusio.

Mixtio.

(.)

G

TRACTATVS QVARTVS.

TRACTATVS QVARTVS. SUM
ma Naturaliū Alberti Magni de meteorolo
gicis impressiōibus, decem & septem
continens capitula. Primū ponit
quinq; genera mixto-
rum.

Diversa esse
elementa o-
bendit.

Dicto de corpore mobili, generabili &
simplici, dicendum est nunc de corpore mobi-
li, generabili & composito, siue elementato. De
quibus est primo notandum, quod quedam ele-
mentata sunt primæ compositionis, sicut uapor
resolatus ex aqua uel terra per calorem solis,
siue maneat in uisceribus terræ clausus, siue in
aerem eleuetur secundum plus & minus iuxta
aeris triplex interstitium, secundum quod etiā
ab ipso causantur diuerse impressiōes aeris, &
aliarum rerum ipse uapor principium est, cū
enim eleuatur super terram, principium est eo-
rum quæ fiunt in aere, secundum diuersa aeris in-
terstitia. sicut sunt Comete, Hallo græcæ Allo-
leti hebræ, siue corona latine, quæ idem ualent,
etiā fulgur, corruscatio, nubes, pluuia, gran-
do, & reliquæ impressiōes humide atq; ignitæ

Qui

NATURALIVM ALBERTI

Qui uero manet in terræ uisceribus, hyemali tempore calefacit fontes. Item ipsa est terræ motus principium, & ex eo generantur corpora mineralia, scilicet sulphur, ex cuius combustionem fiunt thermæ, id est balnea calida, argentum uiuum, quod omnium metallorum est principium. Quæ metalla sunt octo puta, plumbum, stannum, ferrum, æs, aurichalcum, cuprū, argentum & aurum. Electrum autem non est simplex metallum, quia quoddam sit arte, quoddam à natura. Et quod à natura sit, melius est, & illa sunt elementata secunde compositionis. Sunt etiam quædam elementata media, quæ nō omnino sub terra, neq; supra terram sunt. Et horum quædam sunt terræ infixæ, sicut terræ nascētia, ut sunt plantæ arborum atq; herbarum. Et quædam non sunt infixæ terræ, sicut animalia. Ponuntur tamen quædam media esse inter animalia & plantas, sicut spongia marina quæ radicibus nutritur, ut planta, et tactu sentit, ut animal. Et eorum principia sunt uapores, per se nō generantur. Et primo plante ex seminibus generantur mediante pluuiā, siue nutrimento. Nutriuntur autem terræ nascētia ex mixtura terre & aquæ. Et illa sunt elementata tertie compositionis, in qua compositione iam

TRACTATUS QVARTVS

confracta est quodammodo contrarietas, quæ prohibebat clementata primæ compositionis et secundæ habere animam. Vnde plantæ habent animā uegetabilem. Et quia uapores sunt principia terrenascantium, & ex terrenascantibus generantur humores animalium, ex quibus ipsa animalia nutriuntur, & semina & oua formantur, de quibus animalia generantur. Manifestum est quod uapores sunt principia animalium irrationalium, quæ sunt quartæ compositionis. Et animalium rationalium quæ sunt quintæ compositionis. Et quia in animalibus irrationalibus magis est confracta contrarietas quam in terrenascantibus, ideo recipiunt nobiliorem animam ut sensibilem. In hominibus autem est maior temperantia & minor contrarietas secundum actum. Ideo secundum dispositionem corpus humanum habet nobiliorem & digniorem animam quàm alia animalia, ideo recipit animam nobilissimam, scilicet, rationalem. Et inter homines Christus habuit nobiliorem & digniorem animam. Sed quia homo inter alias creaturas summam temperantiam tenet, ob hoc recipit animam nobiliorem. Ratione cuius homo dicitur finis omnium creaturarum, ut dicit Aresto. ij. Physico. Sumus enim nos quodammodo finis aliorum, inferiorum autem omnium

Tex. 65. 24

NATURALIVM ALBERTI

omnium & superiorum finis est Christus. Et qd
 homo finis & consumatio est omnium creatura-
 rum, Christus autem finis omnium hominum,
 ergo recte dicitur in Psal. Omnis consumationis
 uidi finem, latum mandatum tuum nimis. In uni-
 one enim diuine & humane nature, ordo uni-
 uersitatis est completus. Fuit enim ab eterno Theologicæ
sententiæ no-
tabiles.
 unio trium personarum in unam naturam s. pa-
 tris, filij, spiritus sancti. Et primo in principio
 creaturis angelicæ nature fuit una natura in
 una persona, ut pa et in angelo. Postea fuit du-
 arum naturarum unio in una persona, ut in ho-
 mine, ut primum respondeat ultimo, oportuit
 ratione complexionis uniuersitatis, ut sicut pri-
 mo fuit unio trium personarum in unam naturā
 ita ultimo esset unio trium naturarum in una
 persona, quod completū est in Christo. Et sicut
 ipse unitus est humanitati, ita & nos uniet Deo
 per fidem & charitatem, ut sic reducat hominē
 ad principium a quo factus est. Et sic diuina na-
 tura est ubiq; essentialiter, quod appropriatur
 essentie diuine patris. Et in sanctis per gratiam
 quod appropriatur spiritui sancto. Et in homi-
 ne Christo per unionem, quod appropriatur fi-
 lio. Est enim unita diuina natura humane per
 filium. Sic etiam natura Christi est in cælo loca-

TRACTA QVARTVS

liter, correspondens ei quod est esse ubiq; in pla-
 ribus altaribus sacramentaliter quod correspon-
 det ei quod est esse in sanctis per gratiam. Et in
 diuina natura per unionem, quod correspondet
 modo tertio quia filio appropriatur, nec est de-
 cendum, quod Christus fuit sextæ compositionis,
 sicut puri homines quintæ compositionis dicun-
 tar, quia unio talis non dat ei nouam composi-
 tionem siue naturam quæ opponitur simplicita-
 ti quia ex duabus naturis non fit una natura me-
 dia. Nec enim est ibi commixtio, neq; confusio,
 neq; compositio, sed simplex unio. Compositio
 est, quando ex pluribus fit unum, remanentibus
 partibus principalibus & secundarijs, ut ex pa-
 riete, tecto, fundamento, domus fieri dicitur.
 Confusio, quando ex pluribus fit unum, remanē-
 tibus partibus secundarijs & non principalibus,
 ut ex modio frumenti & hordeo fit tertium.
 Mixtio, Mixtio est, quando ex pluribus fit unum non re-
 manentibus partibus principalibus, nec secun-
 darijs, ut ex aqua & melle fit hydromel. Vnio
 uero est quando plura remanentia in sua natu-
 ra conueniunt in aliquo, sicut plures homines u-
 niuntur in tractione nauis, & due nature in u-
 na personā. Sic igitur elementorum quedam
 sunt primæ compositionis, ut uapor uirtute so-

lis

NATV. ALBERTI.

lis ex terra uel aqua resolutus qui est principium
omnium aliorum mixtorum. Quædam uero
secundæ compositionis, ut corpora mineralia.
Quædam tertiæ compositionis, ut terrænascētia. ^{sufficientia}
ut uegetabilia. quædam 4. compositionis, ut animalia ^{et horum.}
bruta. Quædam ultima & quintæ compositionis,
ut homines. Et nota, quod elementatorum quin-
tuplex diuisio potest reduci ad bimembrem. sic
Elementatorum quædam sunt animata, quædam
uero inanimata. Inanimatorum quædam sunt cau-
sata immediate ab elementis, sicut uapores,
quædam mediate, sicut metalla uel corpora mi-
neralia. Sed animatorum quædam non mutant
locum motu progressiuo, sicut plantæ arborum
& herbarum, quædam uero mutant locum, &
horum quædam agunt à natura, sicut irratio-
nabilia, quædam uero mouentur à uoluntate,
ut rationalia. De elementatis igitur inanima-
tis dicendum est prius.

CAPITVLVM SECVNDVM

De causis & locis generationis
meteorologicarum impre-
sionum

G iij

Redeamus

TRACTATUS QUARTVS.

Redeamus igitur ad uapores, ex quibus
causantur elementata, tam in sublimi, q̄ in uisce
ribus terre. Sciendum igitur quod omnem uapo
rem constat esse ex aqua aut terra, ex alijs ue
ro non, aer enim non est euaporabilis, aut enim
rarificatur ultra id qđ est sue nature, & tunc
statim erit ignis, aut inspissatur amplius, & tunc
non est uapor, quia uapor generatus sit per sub
tiliationem & rarefactionem, & tunc effici
tur aer, aqua, uel terra. Hic igitur duplex uapo
r est causa materialis omnium illorum
que sunt in imo terre, & que generantur in
alto. Et distinguamus enim sic. Quia impressio
est à uapore sicco terreo tantum aut humido
tantum, aut ex utroq̄. Item loca generationis
sunt quatuor. Superior est regio aeris que pro
pter uiciniam ignis à philosophis uocatur æ
stus. Et media regio aeris que uocatur locus fri
goris. Tertius est inferior pars aeris, non longe
supra terram, habens aliquid frigoris, & aliqd
caloris. Quartus uero locus dicitur terre uen
ter. Superior autem pars aeris dicitur pura &
rara, & est calida propter ignis uiciniam,
& lucida uehementer propter stellarum radi
os, & lumen ipsarum, que omnia sunt sibi uici
niora,

De triplici
regiōe aeris

De suprema
regiōe aeris.

NATVRALIVM ALBERTI.

ora, & est magis luminosa atq; tranquilla alijs
partibus aeris. Habet enim lumen meo iudicio
non ab igne uicino, sed à uicinitate stellarum, et
quia umbra terra ibi contrahitur, & minora=
tur in ea, propter quod radij solis commoran=
tur in ea diutius. Et ideo illa pars est locus in=
flammationis perpetuae. Inferior autem regio
eum sit circa terram & super eam, habet quod=
dam frigus per se, propter aquam & terram,
calida autem est ex repercussione siue reflexio=
ne radiorum solis ad solidum & planum ipsius
terrae & aquae. Inde est quod illa pars non effi=
citur inflammans, sed est expirans uaporē quē
de sua natura prohibet ne comburatur uel in=
cendatur, ex reflexione autem radiorum cale=
facta expirans ex se uaporem. Ultima siue infe=
rior regio aeris quae circa nos est, tangit ele=
mentum solidum, quod est terra, & politum est
plane superficiē, ut est aqua. Et ideo magna sit
huiusmodi radiorum reflexio, & inde hic maior
lux generatur. Regio autem aeris media, sum=
pta per aequae distantiam ab his duabus, frigida ē
ualde, propter causam oppositam. Vnde nec ha=
bet calorem ex uicino igne, & ex radiorum re=
flexione, eo quod radij non reflectuntur ad cor=
pus transparent, perspicuum, siue diaphanum,

Dispositio
nem infima
regionis et
terae declarat

TRACTATUS QVARTVS

sed bene ad solidum & planum, & plus si fuerit tersum, ut est aquæ superficies, uel speculum uel corpus planum. Et hæc est regio magis obscura & tenebrosa, quia caret causa utriusq; illuminationis, & ideo est tempestuosa, & ibi generantur tempestates niuis, grandinis. Et hæc est habitatio dæmonum & acrcarū potestatum, quibus ille locus caliginosus est deputatus. Unde dicunt quidam sancti, q. quidam demones ibi uentos commouent & tonitrua, & hæc fiunt & terrores hominum. Regio autem quæ est inter mediam quæ dicta est. & locum habitationis terre quantum est de se, dicitur temperate frigida, & est aliquod suscipiens ex utraq; dispositionem. Per accidens tamen ipsa est intemperate calida, secundum quod uincitur ab inferiore, uel in quibusdam temporibus intemperate frigida, secundum quod uincitur à superiore, quibusdam temporibus æqualiter utraq; temperie inducenti. Si igitur determinatum est de impressionum materia in cōmuni & de loco impressionis, Causa efficiens in speciali est multiplex. In cōmuni uero duplex est, scilicet, calor & frigus. Calidum autem est duplex s. Solis, eleuando & adurendo omnem uaporem, & loci, calidum disgregando, & inflammando omnem elementum.

Impressionū
efficiēs causa

uatum.
duplex
autem
positio
in signi
lem, ut
regione
ad mo
lis, &
& du
ideo t
ra, sed
locis a
accedu
a uis
guli r
uus fi
rans f
latitu
equin
tionem
deter
gens,
leuar
uapo
perfi
possit

NATURALIVM ALBER.

utrum. Calidam autem solis ut nunc sufficit, est duplex, scilicet euocans & adurens. Adurens autem est de duabus causis, una est directa suppositio, alia uero indirecta. Sole enim existente in signis æstiuis, præcipue circa tropicum æstiualem, ut sunt gemini, cancer, leo, tunc enim radij regionibus directe suppositis incidunt in terram, ad modum perpendiculari cadentis de centro solis, & restringuntur in seipsos, & erunt infiniti, & ducunt in terram calorem adurentem. Et ideo tunc non spirat in illis locis aliquid de terra, sed totum adurit, antequam eleuetur. In locis autem uicinis, quæ per latitudinem magis accedunt ad Aquilonem, quanto plus recedunt à uis solis, tanto plus respiciuntur oblique, & anguli radiorum magis ampliantur, & inde paruus fit calor, & minus exurens, & plus expirans spiramen euaporationis. Et sic secundum latitudinem omnium climatum à uia solis, siue æquinoctialis, facile est caloris accipere proportionem plus uel minus adurentis. Frigus etiam determinatur duplex. Est enim frigus constringens, & plus potest cōstringere q̃ sol potest eleuare uel euocare, & hoc impedit omnem euaporationem nā terræ poros cōstringit, & superficiem aquæ, ne radius solis incidens in eam, possit attrahere uaporem. Est etiam frigidum

Frigus constringens.

Frigus temperatum.

TRACTA. QVARTVS

siue frigus temperatum prohibens solem ne
 cendat, sed non prohibens ne euocet. Est enim
 iterum huius causa, latitudo regionum à uirga
 lis, & motus solis secundum latitudinem equi
 noctialis, in meridionalem plagam, tunc enim
 sole existente circa tropicum hyemalem, scilicet
 circa sagittarium, capricornum, & aqua
 rium, ualde remouebitur à climatibus septen
 trionalibus, & ideo radij solis, non nisi ualde ob
 lique respiciunt habitationem illorum climatis.
 Quapropter uincit in illis frigus, & abscon
 tur euaporatio ex constructione superficialium
 terræ & aquæ. Hæc igitur de causis efficien
 tibus uaporis dicta sufficiunt.

CAPITVLVM TERTIVM DANA

modum generationis impressionum ignita
 rum. Et continet duas particulas. Pri
 ma est de impressionibus ignitis as
 cendentibus. Quarum sunt
 Quinq̃.

EX his ergo dictis diuisionibus uaporum,
 locorum, & causarum, determinabo quodlibet
 eorum causam assignando, sic subdiuidendo. Om
 ne quod in alto, uel imo, uel medio habet gene
 rari

NATURA ALBER.

ari, aut generatur ex uapore sicco tantum, uel humido, uel utroq; Si ex sicco tantum, tunc materia omnis impressionis, talis erit qualis est terra. Cum autem terra sit elementum solidum, frigidum, & per naturam siccum in se, & grossum, fortius continet calorem, quia solidus est, etiam citius incenditur, quia siccus etiam efficitur acutius penetratius, quia siccum & solidum non de facili retunditur. Ideo talem uaporem diuidendo per tria loca, secundum magis & minus calidum, causantur ex eo impressiones ad minus undecim in aere apparentes. Et de alijs si quae apparebunt, iudicium erit simile. Si enim uehementer erit calidus & siccus, tunc pertingit duas aeris regiones, scilicet inferiorem & mediam, eo quod frigus illarum non potest conuere ipsum, & sic transibit ad regionem quae dicitur aestus, & ibi quinq; facit impressiones. Aut enim in omnibus est equaliter subtilis, tenuis & flammari aptus ex calore loci, aut e inequalis, si ineqlis, aut ergo habet multas ptes terrestres inferius dilatibiles, aut non sed paucas. Si multa terrestria habentur inferius, tunc ex necessitate inferius, dilatabitur terrestre. Terrestre enim habundans repugnat elevationi ad equalitatem aliarum partium, & calidum ingrediens,

Premitte
primam sup
positionem

Deigne se
pendiculari
qui aliat co
lumna pyra
midis dicit

TRACTA. QVARTVS

grediens, quod est igneum rarificando dilatat.
Et partes calide continue plus & plus tenent
in acutum, & efficitur ipsum sicut columna py-
ramidalis, & propter longinquitatem uide-
tur de superiori esse diuisus. Sicut perpendiculari
quod inferius habet massam, & continue ele-
uatur usq; ad sublimem chordam. Hoc igitur sic
incensum ab aestu ignis & loci dicitur a philo-
sophis ignis perpendicularis. Si autem est in
qualiter subtilis & calidus, sed subtus non ha-
bens multa tereſtria, quæ dilatari queant pro-
pter causam dictam. tunc iterum illud totum
eodem causa inflammabitur, & uocatur Lapa-
ardens, propter longum subtile quod protra-
hitur inferius. Et stat erectum in figura, acutius-
habens supra, sicut ignis perpendicularis. Si autem
est equaliter subtilis, & bene tenuis & aptus
inflammationi, tunc etiam equaliter ascendit in
omnibus partibus suis. Aut ergo est equaliter
disgregabilis per calorem in omnem partem di-
mensionis, & sic efficitur latum, quasi rotundum
natans in aeris superficie. Et illud est quod uo-
catur à uulgaribus Candella accensa. licet enim
latius sit in superficie tamen uidetur rotundum
& sphericum propter longitudinem nostri uisus.
Aut ille uapor est equaliter subtilis. sed non
exten-

N
exter
uita
par
tunc
Aut
tinu
ab a
uel
euc
one
in i
teri
P A

S
dus
dia
ite
re.
&
for
ga
fer
par

NATVRALIVM ALBERTI.

extensibilis, nisi in partem unam, propter partem
uitatem materie, sicut corium, quod cum in una
partem extenditur, ad aliam contrahitur. Et ^{Assub ascen}
tunc uapor ille accensus dicitur Assub ascendens, ^{dens,}
Aut enim est equaliter subtilis, sed non bene con
tinuus nec sibi adherens, sed una pars est distans
ab alia, tunc uocatur Assub ascendens arabice,
uel candela duplex post assub, sicut si scintilla ^{Scintillæ as}
euolarent de fornace. Et hæc quinque impressi- ^{dences,}
ones cōueniunt in hoc, q̄ euolant omnes sursum
in ignem, & nihil eorum deorsum descendit ad
terram.

PARTICVLA SECVNDA, DE

Impressionibus ignitis descendentibus.

Quarum sex sunt.

SI autem uapor non est uehementer cali-
dus & siccus, tunc non potest penetrare me-
diam regionem aeris, quæ est frigidissima, tunc
iterum causantur sex impressiones de illo uapo-
re. Aut enim calidus & siccus est uapor ille,
& bene continuus in partibus, quia eius patres ^{C. pra sal}
fortiter cōiacent, aut est disgregatus. Si disgre- ^{tancei,}
gatus, tunc ppter calorem quādo uolat in aere in
feriori, occurrit ei nubes frigida, quæ cōfricat
partē ad partē: et ex cōfricatiōe inflammatur,
& quia

TRACTATVS QVARTVS

Et quia disgregate sunt partes uidebatur diuisus ignis egredi, sicut stupa accēsa & sufflata de canna, & talis impressio à philosophis uocatur Capra saltans. Si uero calidus bene continuus expellitur à nube frigida se tangente, tunc aut uapor est multus compactus & conglobatus, aut est modicus non multum compactus. Si hoc secundo modo se habet uapor, tunc descendit & cadit deorsum continue, sed non diuiditur propter continuum casum. Et uidetur quasi stella longa cadens, quia relinquit uestigium longum post se, & uocatur à philo. cādela accēdēs candelæ, quia continue accenditur post descensum. Si uero uapor primo modo se habuerit, ut quia multus & conglobatus, tunc accipit tres diuersitates, à diuersis quæ sibi occurrunt in aere. Si enim nihil occurrit, tunc accenditur ex confricatione sui ipsius, & stat diu aliquando in aere. Et hoc est quod discurrentes de nocte dicunt luminæ præcedere eos. Si autem occurrit ei aliquod in aere, aut hoc est desuper expellens ipsum inferius, & uocatur à uulgaribus stella cadens, à philosophis Assub descendens. Aut frigida nubes est ad latus unum, & calida ad latus aliud. Et tunc propter conuenientiam quam habet ad calidum, contrahitur ad illud, & ibi incenditur et

arguitur.

NATURALIVM ALBERTI.

latur, post primam uero partemumat, anteq
incendatur & dilatatur in medio, & incurua-
tur secunda pars propter incensionem unius par-
tis, & extinctionem alterius, scilicet, uersus hu-
midum & frigidum. Et hoc efficitur ut Draco
uolans, quia anterior pars accensa uidetur quasi
spiramen draconis. Media autem incuruata est
propter hoc quia contrahitur à prima nube, et
incuruat se ut serpens, & uolat semper ad illud
latus ubi circumstat calidum, eo q. simile attra-
hit simile, & contrarium unum expellit reli-
quum. Si autem est uapor siccus, tenuis & in-
flammabilis medio modo, tunc pertingit ad me-
diam regionem, & non penetrat ipsam, & tunc
generatur tertium assub descendens, quia ille ua-
por cum frigore loci expellitur. Et quia multi-
tudo nubes sub eo sunt, ideo in nubem incidens oc-
cultatur, & nubem penetrans rursus apparet,
& uocatur à Philosophis Assub apparens &
quandoq. non. Et hæc dicta de generatione ua-
porum siccorum habentium impressiones in tri-
bus locis sublimioribus. Et sic patet quod unde-
cim sunt impressiones aeris, quæ omnes gene-
rantur ex uapore calido & sicco.

H

Impressio

TRACTATUS QUARTVS.

IMPRESSIONVM IGNITARVM

breuis Epilogus.

Assub dic- tio Arabi- ca, latine inflammatū uolct & ē duplex.	Ascendens, qd	Ignis perpendicu- laris,
	ex uapore ge- neratur inflā-	Lancea ardens.
	mato in altum	Candell accens.
	tantum ascen-	Scintillæ uolantis
	dente, & sunt	Assub ascendens.
	Quinq̃s. (.)	Ignis diuisus uol- le.
	Descendens, qd	Stella cadens.
	ex obuiate fri- gore uapori	Lumen precedent.
	calido & sic	Stella cadens.
	co mediocri-	Draco uolans.
	ter & deorsū	Assub quandoq̃s. et quandoq̃s non apa- rens.
	pellente cau-	
	Satur, & sūt 6.	

Sunt itaq̃s undecim impressiones ignitæ, quarū
nominum uariatio nō est curanda, quia alijs ac
alijs plerūq̃ nominantur nominibus.

Capia

NATVRALIVM ALBERTI.

CAPITVLVM QVARTVM DE
impressionibus humidis, & continet
septem particulas Prima præmittit
quædam præambula.

Nunc autem transeamus ad ea, quæ gene-
rantur ex uapore humido tantum, sicut ros, pruina,
nix, grando, pluuia, & granuli magni quibus
quandoque in estate cadunt. Sciendum, ex quo uapo-
r humidus est aquæus, non est inflammabilis,
propterea quod in duabus qualitatibus contra-
riatur igni, scilicet in frigida & humida poten-
tius licet actu sit calidus & siccus temperate.
Ad huius uero noticiam præexigitur, ut sciatur
quid sit conuertens & conuerrere potens uapo-
rem in aquam. Et quid sit constringens & con-
stringere potens aquam in glaciem. Conuertere
igitur uaporem, est ipsum inspissare, & ad
naturam aque reducere. Cum autem frigoris
sit inspissare, sicut calidi disgregare, patet quod
omnis conuersio uaporis fit per frigus. Conge-
latio etiam fit per idem frigus confortatum &
magis aquam constringens, quæ est conuersa.
Item notandum quod aliqua nubes conuersa est
in partibus suis, quæ est aqua actu & in facto. Et

H iij aliqua

TRACTATVS QVARTVS

Diversitas aliqua est in uia conuersionis, quæ est aqua in
audiam, fieri. De his igitur est loquendum expressius in
sequentibus, quia sepius in tractatu occurrunt.

Dico autem omnium quæ generantur ex uapore humido, nihil est inflammabile. Item nota, quod aqua est elementum magis tenue quam

Vaporem terra. Propter quod Sol attrahens tales uapores non multum retinetur ab ipsis uaporibus
aqueum nū sed est exhalabilis per frigus constringens, &
efodere ad ipsos uapores. Et ideo nullus tallium uaporum
regionē ex- pertingit regionem æstus, egrediendo frigoris
stus declarat regionem, sed eleuatur plus & plus in regione
ne frigoris excellentis uel temperati, secundum
quod plus uel minus sunt calidi huiusmodi uapores.

PARTICVLA SECVNDA

De Grandinis generatione.

Si autem sit uapor humidus ualde calidus, tunc ille uapor erit ualde rarus ascendens usque ad regionem frigoris, cum autem sit frigus circumstant in loco, penetrat profundum eius uigressum frigori. Cum autem ingreditur frigus & simul egreditur calor, frigus incipit conuertere,

De generatione dicitur Aristotele 2. mete. 2. ca. primi tra. Grandinis generationis ratio.

NATURA. ALBER.

tere, coartare, inſiſſare conuerſas partes uaporis, & quia frigus illud eſt forte ac magnū ideo incipit uelociter pars fluere in partem. Et quia frigus dominans conſtringit aquam conuerſam, & generat grandinem magnam uel paruam, ſecū dum quod frigus eſt magis uel minus potens ſuper uaporē. Huius ſigna duo ſunt quorum primū eſt, q̄ grando nō cadit niſi temporibus calidis, ut in uere, & fructuum tempore, ut in Autumno; quia tunc incipit adurens calor & exiccans, multum accēdens uaporem & alte eleuans ipſum ad frigus. Et ex hoc uapor rarus undiq; frigore circumpoſitus, dat frigori ingreſſum, & fortiſſime conſtringitur. Si cut aqua calefacta expoſita ſub gelu ut in hyeme, plus congelatur quam frigida in eodem loco poſita: eo quod aqua calida eſt magis rara: & ideo dat magis ingreſſum frigori. Aliud ſignum quia grando non eſt directe rotunda, ſed quaſi in forma lentis, circumpoſitis guttis congelatis. Hoc enim accidit ei, quia cum uapor ē expaſſus in latum, frigus tunc magis contrahit de materia à lateribus quam à ſuperiori uel inferiori parte. Et tunc cum eſſet frigus magnū congelauit partem aquę, antequam alia pars flucret ad ipſam. Et ideo alia pars fluens ei ad

Quo tempore grando generatur ostendit.

De forma grandinis cauſa aliter gnata

TRACTATUS QVARTVS

hæsit, sicut gutta congelata. Si autem inuenitur

Tacite que
stioni respō
der, & cur
grādo lique
scens cadat
causam po
nit.

aliquando grando rotunda, hoc est per acci
dens, & eadem de causa est grando semper li
quescens & non sicca, quia quando cadit à re
gione frigoris, transit per inferiorem aerem,
quæ regio ex reuerberatione solis, à terra &
aqua, & etiam ex permixtione uaporum ca
lidorum est temperate calida, & ideo ex mo
tu & caliditate aeris illius liquecit extrinse
cus & inuenitur cadens liquida.

PARTICVLA TERTIA DE generatione niuis.

De uisue (de
qua Auor
in presenti
ca) Arist. 2.
meteo ca. 1
tit. I. deterh
minat.

Signa futu
ræ niuis.

Nix autem contrario modo sed habet quo
ad tempus respectu grandinis in quibusdam ta
men, ut in materia cōueniunt. Generatur enim
ex uapore calido, non tamen sicut grando. Et
huius signum est procognoscitatio rusticorum,
qui in hyeme quando remittitur frigus, tunc ni
uem expectant, nisi sint nubes obscuræ. Aliud si
gnum uerius est, quod ego obseruari, & non in
ueni fallaciam in illo. Vapor future niuis, pal
lidus & lucidus est, & uidetur multus, hoc est
signum raritatis ipsius uaporis. Item diu stat in
aere, quandoq; per octo dies, & hæc est causa
caloris

Tempus q
nix g-nera
tur.

NATURA. ALBER.

caloris, sed non eleuatur nisi tempore hyemis.
 & hoc ideo, quia Sol debilis est, & ideo tunc
 adiutorio Lunæ uel alterius stelle planetarum
 in hyeme sufficit uaporem eleuare. Sed non suf-
 ficit adeo incendere uel calefacere, sicut in æstæ-
 te fit. Hinc igitur accidit, q̃ uapor niuis non
 pertingit usq; ad regionem frigoris, sed rema-
 net circa regionē iēperate frigidā, tñ illi regio-
 ni est magis uicinus q̃ terræ & ideo frigus non
 est adeo forte super ipsum nec est uapor adeo
 rarus ut undiq; frigori daret ingressum. Contin-
 git etiam quod uapor niuis simul conuertitur et
 congelatur, non autem conuertitur prius & cō-
 gelatur posterius. Et quia uapor in conuersio-
 ne est diffusus sicut lana carminata, ideo nix ca-
 dit lata. Sicut si partes lane essent sparse, quia
 frigus non fuit forte super ipsum, ideo in ipso
 egressu caloris conglobatur. Et quia ille calor
 egrediens aliquantulum resoluit illud, quod de-
 biliter congelatum est, ideo nix cadit mollis fa-
 ciliter compressibilis, q̃ non esset si omnino esset
 glacies, sicut grando hoc autem locus inferior
 in æstate facere non potest, quia tunc reflexio
 radiorum nimis calida est, & congelationi ip-
 sus niuis non apta. Sed nix sufficit conuersioni

etiam

TRACTATVS QVARTVS.
aquæ sicut accidit in pluuijs, ut statim dicemus.

PARTICVLA QVARTA DE
generatione granulorum.

EX his duabus causis cõcluditur causa gra-
nularum que cadere consueuerunt in Martio et
Aprili in nostris (puta) sexto & septimo clima-
tibus, & ultra in parte octauæ climatis, quæ plus
à uia solis distant quam alia. Videmus etiam quæ-
dam granula rotunda raraq; frequenter, hab-
bentia formam ciccris, & hæc generantur ex
causa mixta ex utroq; eorum, ex uapõre ma-
gis calido & eleuato quam nix, sed minus quã
grando, & quasi in termino duorum locorum
nominatorum. Et ergo ista interius habent tra-
ritatem niuis sed non molliciem, eo quod frigus
magis uincit, seu, uiguit super ea, exterius autẽ
tendunt in grandinis compactionem. Cum autẽ
conuertitur, uapor ille aliquantulum ex gra-
uitate subtus dilatatur, & superius magis atra-
hit de calido subtili, igitur ibi efficitur acutum.
Huius signum est q. frequenter in medijs tem-
poribus generantur, scilicet in Vere, & magis
in principio ueris quam post medium tempus,
ipsius

NATVRALIVM ALBER.

ipſius, exiſtente ſole in ultima facie Piſcium, &
in principio Arietis.

PARTICVLA QVINTA, DE
generatione pluuiæ.

Vapor autem aqueus (ut frequenter) non
eſt rarus & ſubtilis & calidus ſed potius hu-
midus, & ſumofus, & groſſus. Et ideo non alie
aſcendit ad regionem intenſi frigoris, ſed rema-
net inferiori, cuius frigus ſufficit conuerſioni,
ſed non congelationi, niſi per accidens, & ideo
à tali uapore redditur aqua pluuialis. Dico
autem per accidens quia ex frigore accidentali
in aere exiſtente, ipſe pluuiæ antequam ueniunt
ad terram, congelantur & cadunt, ut glacies,
in æſtate uero non, quia tunc calor fortior eſt
& impetuoſe eleuat uaporem ſp.ſſum, non be-
ne conglutinatum, qui diuiſus in partes greſſas,
eleuatur parum. Et Partes frigida inueniunt in
aere, diuiduntur à calore diuiſim eleuante ua-
porem. ſiue partes uaporis ſp.ſi, & ſtant ibi cū
nube aquea, & habent ibi aliquid frigoris, &
aliquid calidi in ſibi. Et ideo frigus iſtud tangit
partes uaporis groſſi ſtantis cū nube, & ſubito
conuertit eas, & inde ſunt guttæ magne, ca-

Quo pacto
pluuiæ pdu-
catur cōten-
du, et de hac
lege Ar. ſic.
2. Me cir ca
initium.

TRACTATUS QVARTVS

Experientia
in oculis
dentes in estate & sine uento. Et uidentur per
solis lumen transire, sicut parue candela, &
sunt calide multum humectantes. Quod autē
hec sit causa & generatio pluuiarum, & gū-
tarum magnarum, signum est in aquis pluuiali-
bus, de quibus calidum euaporatiuum nō est re-
motum, in toto manet uis constipatiua uentris.
Aqua enim pluuialis constipat uentres, & uide-
let d. s. entericis.

PARTICVLA SEXTA, DE generatione Roris.

De rore lege
Ar. 2. mete.
Ar. 1. ar. 1.
Ar. 1. h. mi.
Ar. 1. p. rel.
Ar. 1. ag. 1.
Consequenter dicendum est de rore, qui
habet aliquod simile cum pluuia, & de causa
pruinę uidendum, quę etiam habet aliquod si-
mile cum niue. Generatio roris est ex uapore
grossiori quā pluuie & minus calido, eo quod ha-
bet aliquod terrestre admixtum, & ideo non
eleuatur nisi parum & non fit in tempore ma-
gne caliditatis, neq; magne frigiditatis. Et fit
eius conuersio iuxta terram, & aliquando ad
altitudinem unius cubiti, uel palme, uel turris,
uel huiusmodi. Fit enim conuersio huiusmodi
uaporis dupliciter. s. per se, & per accidens.
Per se, fit à frigore aeris in nocte, quādo non ē
reflexio luminis à sole, & ideo est parui humo-
ris

NATURA. ALBER.

vis, & cito consumitur à sole. Alia est conuer-
sio per accidens sui ipsius, & fit ex resolutione
multi uaporis in seipsum ad aliquod reflectens
ipsum, ut patet in olla cooperta, ubi reflexus
fumus generat aquā. Et sicut fit in instrumen-
to quo fit aqua rosacea. Vnde cum cœnatur de
sero in gramine, in crepusculo uespertino fit ro-
ratio sub mensa p reflexionē uaporis ad mensā.

PARTICVLA SEPTIMA DE GE-

neratione pruinæ & cuiusdam speci-
alis roris.

P Ruina autem fit ex uapore eiusdem natu-
ræ. Sed frigus densum in aere congelat ipsum
conuertendo, sicut dictum est de niue, & quia
frigus magis condensatur in corporibus solidis,
sicut sunt lapides & ligna, ideo egrediens fri-
gus ab illis, & tangens uaporem circumstantē,
conuertendo constringit ipsum & facit ipsum
circa se stare. Quod autem hoc sit uerum, est si-
gnū satis familiare, in spiraminibus in hyeme ad
uestē, uel pilos, quia spiramē magis humidum ē
in hyeme quā in æstate, ppter generationē fleg-
matis, cuius pprū ē esse in hyeme. Grossus ergo
uapor expiratus conuertendo congelatur, &
circumstat pilis & uestibus, ut pruina arboribz

Probat qd
dixerat per
simile.

TRACTA. QVARTVS

Cur pruina
duriciem ha
beat, ostendit
hic

Duriciem autem pruinae super niuem causa est,
quia densum frigus circa terram ex condensa
tione ipsius in corporibus terrestribus, expellit
uelociter aerem calidum à uapore. Et licet in
ipsa conuersione congeletur, sit tamen rigidus,
eo q, nihil manet de calore eleuante ipsum q, re
soluendo ipsum molificet. Fuit autem quaedam
roris generatio magis à pastoribus, quam phy
sici is inuenta, cuius descensum (ego à pastoribus
edoctus) frequenter obseruau. Est autem ua
por ualde spissus, quasi olei fumus, uel sepi, uel
adipis, generatus ex cōmixtione triū elemen
torum, Terræ, aquæ, aeris, & calidum ignis
est in eo digerens, & ideo ex eo efficitur humi
ditas unctuosâ, dulcis ualde ad modum mellis,
& quando cadit super Vegetabilia, primo effi
ciuntur quasi melle perfusa. Post ea autem eua
porato humido subtili acreo remanet ^q grossum
terrestre. Et quia bene permixtum et digestum
erat, uidetur sicut farina molendini uolabilis, re
spersa super arborum folia, & contrahit ea, in
ducitq; sterilitatem in eis. Quandoq; euapora
to calido, ex ipso trahit ad superficiem secum
humidum. Et quia ex frigore aeris generatur
pellicula exterius, idcirco aer inclusus conuer
titur ad spiritum sensibilem & animale &
genera

NATVRALIVM ALBERTI.

generantur inde uermes & parue musca. Et
pastores duo magna accidentia ex his progno=
sticantur & frequenter, quandoq; tertiu. Quo=
rum duorum primorum, unum est mors anima=
lium omnium & pecorum. Et huiusmodi duas
causas mihi assignauerunt. Quarum una, quod
ex dulcedine tantum inde comedunt, quod eorū
fel ex multa cholera augmentatur, ita quod
cutis fellis scindatur & fel per uiscera diffun=
ditur ex multitudine & amaritudine, & scin=
dit ea & per consequens animalia moriuntur.
Alia causa est quia nimis auide sumendo dulce=
dinē tūc epar opilatur & nutrimentū multum
attractū (nō pōt enim ab ipso digeri, et ad mēb=
ra dirigi, ppter uenarū eparis repletionē) ibidē
remanens conculcatur & ebullit, & ex ebul=
litione sequitur putredo & partium transpo=
sitio, ex quo sequitur transsubstantiatio, id est,
nouæ rei generatio, ergo materia inepta pu=
trescit, & generantur inde sanguisugæ, & re=
plēt totum epar, & utrumq; uerum esse ocu=
lis conspeximus. Et hæc dicta sunt de generatis
impressionibus ex uapore humido in alto.

PARTICVLA OCTAVA DANS

causam cuiusdam accidentis omnium
impressionum præmissarum.

I iij

in utrē

Ex experien=
tia optimā.

TRACTATUS QVARTVS

IN utrisq; autem præhabitis generationibus
 s. generatis ex uapore calido, sicco & inflamma
 bili, & generatis ex uapore humido, est unum
 accidens, quod non est silentio prætereundum
 s. q. quandoq; subito & impetuose, quandoq; suc
 cessiue descendunt & suauiter cadunt. Huius
 causa est duplex. Quarum prima est frigus exa
 pellens sibi contrarium calidum, sicut accidit in
 Assub cadente, & Dracone uolante, qui moue
 tur ad latus non directe inferius. Est enim uia
 por inæqualiter leuis & grauis, curuans se pp
 ter nubium motum, & inflammatur ex confu
 catione, que ad latus unum pellit frigus obuius,
 & ad aliud contrahit calidum consimile. Assub
 autem cadit ex impulsione sui contrarij, quod
 inclinatur se ad unam partem siue plagam mundi.
 Vnde dicunt marini, quod uetus sublime stat ad
 istam partem, & puto esse uerum. Alia causa
 est fortissima impulsio, ex duplici impellente.
 Quorum unum est frigus loci, ut dictum est. Et
 huiusmodi signum est, quando effunditur ignis
 in aquam ratam, fit enim ibi impulsio & expul
 sio subita & impetuenta unius ab altero. Aliud
 est uapor siccus expellens humidum, & econ
 uerso, & ideo impetuenta pluuia semper est a
 uento

Cor impre
 siones calide
 similiter &
 frigide quan
 doq; imperu
 ose & aliquā
 do paulatim
 ascendit cau
 sas assignat.

2 causa

NATVRALIVM ALBERTI.

uento precedente, & inuolvente & inspissante
nubem. Et hæc dicta sufficiunt de generatis in aë-
re ex uapore sicco inflammato, & ex uapore
humido non inflammato.

CAPITVLVM QVINTVM DE
causis, loco generatione, & de acciden-
tibus Ventorum.

Dicendum est nunc de uentis, & causa ma-
teriali uentorum & efficiente, & de loco gene-
rationis eorū. Ventus igitur fit ex uapore gros-
so & sicco terrestri materialiter. Efficitur au-
tem a calore solis, hunc uaporem eleuante &
non consumente. Huius signum est, quod uenti
fortes præcipue sunt in autumnō, Sole existente
circa æquinoctium autumnale, quia tunc sol cō-
burendo excitauit elementa, & ideo uapor ex-
halatus est magis siccus terreus. Et ideo dicitur
quod in autumnō complexio terreæ dominatur,
id est, frigida & sicca. Locus uero generatio-
nis est circa mediam regionem, quæ est maximè
frigoris, ascendit enim illuc uapor terreus. Et
ille cum per naturam sit calidus & grauis, ob-
uiat ei frigus loci & inspissat & grauat ipsum,
& descendere facit aliquantulum. Calor autē solis
nō est de facili separabilis ab illo, quia magis con-
fortatur in sicco terrestri quā in uapore humido,

TRACTA QVARTVS

Et ideo iterum eleuat ipsum, & sit uiolenta ac-
 ris impulsio, quæ flatus uocatur, sicq; determi-
 nata causa materiali & efficiente, & dicto de
 loco uenti in communi, oportet magis ad speciem
 transire, ut sciatur, quare uentus non uenit de su-
 blimi, quemadmodum pluuia, sed semper à late-
 ribus. Ratio est, quia locus generationis uenti,
 secundum q; flire incipit, est in extremis terræ,
 & non super terram. Causa autem est, quia re-
 flexio radiorum est debilis in extremis terræ,
 & in medio fortis. Et hoc est propter angulū
 radij, qui in extremis est obtusus in medio autē
 rectus siue acutus. Cum igitur causa efficiens uē-
 ti sit calor debilis & euocans tantum, ideo cō-
 fortatur materia uenti in extremis terræ no-
 stræ habitationis uel situationis, & non directe
 cadit super ipsam. Causa autem est quare uen-
 tus flat discontinue, ut fluitū facit unum, & cesa-
 sat ad horam, & iterum flat, debilitas est calo-
 ris solis, quia in uapore illo est frigiditas loci
 & natura uaporis deprimit superiorem partē
 eius ualde uehementer. Et cum latissimus ua-
 por sit inspicuatus à frigore, multum agitatur ac-
 rem, & dat fluitum donec descendit conuersio
 superioris extremitatis ipsius super inferiorem
 terræ superficiem, deinde resurgit calor ex ra-
 dijs super terram, iterum calido suo eleuante ip-

NATURALIVM ALBER.

fimi & superaddente ei materiam ex eleuatio-
 ne plaris uaporis in ipsam, & ideo conforta-
 tus iterum dat ascendendo alium flatum fortio-
 rem. Sciendum est etiam quod uapor terre
 nunquam ascendit equaliter in omnibus parti-
 bus, quia sunt in eo oppositæ uirtutes s. & graui-
 tas & leuitas, nec est equaliter subtilis, prop-
 ter duriciem sicci uaporis, & ideo ascendit si-
 cut pellis extensa ab inferiori ad superius, cu-
 ius ad nos uersa est latitudo. His uisis, facile est
 uidere qualiter unus status sit alio fortior, &
 quis eorum sit fortior. Cum enim superior ex-
 tremitas inspissata à frigore loci descendit, &
 pressum aerem fortius impellit quam rarum, for-
 tior erit status descensionis quam ascensionis. Ista
 autem ascensionem & descensionem dicunt phi-
 losophi motum tortuosum terrestris uaporis.
 Sicut etiā uocāt ipsū uapor magis pprie fumū,
 ppter sui terrestreitatē, & uaporē aqueū ma-
 gis pprie uocari nomine pprio uaporē. Hic autē
 est scire necessarium, quod aer est elementum e-
 tiam omni impulsioni obediens, & faci-
 le eius motus sit ad omnem partem per
 naturam sui. Signum autem huius est, proiectio
 sagitarum in aquam. Cuius impulsione uiolenta
 fortissima aqua impellitur, & inudat pars par-

Notabile

TRACTATUS QVARTVS.

te impellēs, quousq; cessat vis uiolētię. Si ergo
parū impellens adeo fortem dat sibi motum,
non est mirandum si fumus latissimus dat flatū.
Inde colligitur causa soni ipsius uenti admodū
undarum sese constringentium, ex eo quod una
inundatio præuenit aliam, & effundit se super
eam. Ex his de plano potest patere causa tripla
lex abscissionis uentorum, scilicet, intensum friga
gus, intensus calor, & hæc abscindunt simplici
ter, & pluuia sequens hæc abscondit secundum
quid. Frigus quippe intensum non permittit ter
ram aperiri, ut fumus eleuetur, calor autem in
tensus fumum comburit. Sed pluuia ex hoc qd
aerem infrigidat, grauat uaporem, ita quod qñ
descendit subito eleuari à debili calore non pōt.
Et similiter terram humefacit, & poros terre
superficię (per quos exiit fumus, obstruit, &
ideo præscinditur materia ad augens uentū. Et
ideo quicquid non continue regeneratur, cito
deficit, ideo uentus cessat post magnas pluuias
sed quia cessante pluuia rursus resurgit calidū
in terra & aerem exiccat & eleuat uaporem
& fumum. Et ideo frequenter post aliquam ho
ram, uel diem iterum resurgit uentus nisi plu
uia sit longa ualde, quæ post multam frigidita
tem facit uictoriam in summo uenti. Ex his
etiam liquet, quare uapor uentorum non con

pluuia uen
tos abicidit.

Cōsp.

NATV. ALBER.

uertitur, & cadit super nos sicut aqua pluens.
Huiusigitur secundum supra dicta, cause sunt
duæ. Quarum etiam una & principalior est
materia uenti, quæ est sicca & non bene conti-
nuabilis, sed tamen habens aliquid naturæ humi-
di, quod est continuum, ut fumus, & ideo de ta-
li materia resoluta non apparet sensibiliter, sed
dispergitur admodum atomorum. Alia causa est
quod uapor uenti non natat super nos, sed diri-
gitur ad extrema habitationis nostræ seu in con-
nexum arcus unius terræ ideo non cadit supra
nos. Dico autem connexum unius terræ,
quia terra rotunda est, & quandoq; uentus
est in terra una, qui non est in alia. Et tunc ua-
por, licet non sit simpliciter in extremo, est ta-
men in connexo arcus respectu terræ in qua stat.
Et hæc dicta sufficiant.

CAPITVLVM SEXTVM DANS

numerum uentorum, proprietatesq;
ipsorum bonas & malas.

His uisis, ponam omnes uentos locaq; eo-
rum generationis, & impressiones singulorum,
de his quæ fiunt uel generantur in nostro habi-
taculo. Sunt autem quatuor simpli-
ces qui generantur uersus quatuor angulos
Solis

TRACTATUS QVARTVS.

Solis super nostrum orizontem distincti. Sūt autem isti secundum Aristotelem, Septentrio, meridies, subsolanus, fauonius. Item inter quoslibet duos sunt alij duo, & sic sunt octo medij. Item inter septentrionem & subsolanum sunt Aquilo septentrioni propinquior, & uulturnus subsolano propinquior. Item inter subsolanum & meridiem est Eurus subsolano propinquior. Et notus propinquior meridiani siue austro, quæ idem ualent. Item inter austrum & fauonium africanus propinquior austro, & zephyrus propinquior fauonio. Item inter Fauonium & septentrionem Circius uicinior Fauonio, & eorum propinquior septentrionali. Duos enim præter hos incerti flatus & uagi ponunt quidam, si sunt, non determinantur ab istis, sed potius in eisdem locis generantur, ita scilicet, quod eleuatio uaporis in gyro est quasi continua, modo hic, modo alibi. Superest autem determinare, quare unus istorum sit magni flatus & pauca pluuia, & frigida aura & serena. Alter autem levis flatus, multæ pluuie & corrumpentis auræ. Duo autem sunt malorum flatum, ut frequenter, non tamen fortium. Vnus autem abscondens pluuias, Orientalis uel subsolanus, alter autem con-

ducens

NATURA. ALBER.

ducens pluuias, Occidentalis siue fauonius.
 Dico autem quod Aquilo fortissimi flatus est & Aquilo ab-
 abscondit pluuias, et depurat aerem. Et hæc om- abscondit plu-
 nia causantur à frigore sui uaporis, quia condē- uias.
 fat uaporem, & uenit à loco frigoris, qui est
 iuxta arcticum polum, ideo frigidus est uentus,
 & quia frigus claudit, & continet terræ poros
 ac superficie eius, ne euaporare possit, & ideo
 depurat aerem abscondendo materiam pluuiæ.
 Eadem ratione claudit poros corporum nostro-
 rum, ne immutentur ab ingressu exteriori in
 nos euaporabiliter. Et ex hoc continetur in no-
 bis calor naturalis & fortificatur, & efficitur
 homo sanus. Huius signa ponam duo, quorū unū
 est Hippocratis, qui dicit in hyeme uentres esse
 calidiores q̄ in æstate, cuius eadem causa est. Ali-
 ud signum est quod habetur ex artificio Iacob
 in Genesi, ca. xxx. Qui uirgas posuit ad aquas
 quando prima fuit admissura arietum & hoc
 sicut infra probatur, quādo flat Aquilo, eo quod
 ille solus continet poros in generationibus &
 seminibus, ne euaporentur spiritus, & debilitē-
 tur foetus concepti. Dicit enim Aristoteles in li-
 bro de animalibus, quando pastores uolūt quod
 oues concipiant masculos, tunc procurant ari-
 etem ascensiones uersus Aquilonem, tempore
 uentū

TRACTATUS QVARTVS.

uenti aquilonaris. Item hic etiam uentus dicitur
à philosophis flare recte & directe, non motu
elevationis uel depressionis in fine status. Et hu-
ius causa est, quia status eius uenit ab Aquilone
in meridiem, & quanto plus accedit ad meridi-
em, tanto plus accedit ad calidum, propter quod
rarificatur uapor & subtiliatur, & non depri-
mitur nec eleuatur. Meridionalis autem uentus
oppositis de causis habet accidentia opposita,
quia enim calidus est eius uapor & exit à lo-
co calido, ideo morbos adducit. Euaporat enim
naturale calidum, & subintrat calidum aeris
turbatum & corruptum, & quia conducit ua-
pores terræ, poros aperiendo, ideo multiplicat
pluias. Flat autem tortuose, quia status eius est
ab meridie ad aquilonem, & inundans uapor in-
uenit frigus Aquilonis, & ideo inspissatur, & p-
consequens flatu suo incuruatur, & flatum re-
torquet. Et ex illa tortuositate status iterum in-
uoluendo comprimit nubes aqueas inuentas in
aere, et facit etiam hac de causa pluias. Quod
autem dictum est unum flare tortuose, & aliunde
directe. Aliquando habet impedimentum per ac-
cidens, sicut dicit Aristoteles, quod iuxta Co-
rinthiam flat Aquilo tortuose, & hoc contingit
propter recuruationem inundantis uaporis, ad

Obiectione
raciam sol-
uit.

NATURA. ALBER.

ad quosdam montes ibidem existentes altissimos
 Ita etiam e conuerso propter loca calida que
 pertransit meridionalis, incipit dirigi in flatum
 meridionalem. Eadem de causa in nostris clima
 tibus, sexto & septimo, uenti australes non ad
 ducunt morbos, eo quod anteq̃ ad nos ueniant,
 infrigidantur in nubibus montium & aeris. Et
 ideo non adeo aperiunt corporis poros, quod sa
 nitati nocet per plurimum. Tempus autem flatu
 aquilonis est in uere plus, & in autumno minus,
 & causa primi tēporis est, quia in frigore hye
 mis uapores multi sunt congregati in terra con
 clusi, qui tempore ueris euaporantur uel euo
 cantur, & faciunt uentos. Et precipue in aqui
 lone ubi magis de frigore tenuis quoq; calor est
 qui non consumere potest. In autumno autem
 terra est exiccata a calore solis, & ideo calor
 solis de facili euocat uapores, eo quod tunc ter
 ra non est constricta, & cū egreditur uapor, sic
 cus est ualde, & uentus altus in aere incipit fla
 re ualde, ideo prouerbum uulgi est, quod uen
 ti alti flant in autumno. Subsolanus uentus est
 calidus & siccus, abscondens pluuias, non tamen
 adeo ut aquilo, eo quod est de uapore sequente
 solem, q̃ siccus est, & motus firmamenti iuuat
 ad hoc, q̃a idē motu uēti illius, ut ē motu diurno

Nota.

Et

TRACTATUS QUARTVS.

Fauonius.

Et ideo resoluitur uapor & exiccatur. Fauonius autem per oppositas causas adducit pluuias. De medijs autem istorum est intelligendum mixtim, secundum naturam principalem. Et notandum, quod mane ante diluculum, est uentus quandoq; de die, & cessat in nocte, & reuerso. Huius autem ratio est, quia de mane emittuntur radij solis (uapore frigidity noctis compresso) in orientem, & ideo sol eleuat ipsum. Et ipse iterum ex frigidity loci descendit, et ideo facit uentum, qui quandoq; cessat sole uincente & quandoq; confortatur, quando sol non sufficit uincere, sed tantum sufficit eleuando repugnare continuæ depressioni uapor igitur siccus deprimatur nocte, & eleuatur in die, & reuerso uapor calidior de die uincitur & aliquantulum frigidity noctis deprimatur, & proprio calore iterum eleuatur, & ideo de nocte uentus statum efficit. Hæc determinata sint de generatis ex uapore simplici humido & sicco, & in loco alto. Vnde uersus. Sunt subsolanus, uulturnus, eurus ab ortu. Cirtius occasum zepherus quod fauonius afflunt atque die medio notus errat, & affricus auster. Proueniunt aquilo, boreas & corus ab arctico.

Capitulum

NATVRALIVM ALBER.

CAPITVLVM SEPTIMVM, DE materia & generatione tonitruī & corruscationis.

Deinceps erit nostra intentio, tangere causas impressionum compositi uaporis, sicci & humidi, uel sicci cum sicco, uel humidi cum humido, & cum lumine Solis, & lumine stellarū quia tunc habebimus omnia quæ in alto generantur ex uapore. Prima autem compositio uaporis est humidi cum sicco, non cōmixtis uaporibus, sed distinctis, quæ compositio causat tonitrua & corruscationes. Secundo dabimus causam de motu terre, qui causatur ex uapore sicco non mixto, sed incluso in elemento solido & sicco, quod est terra. Tertio dabimus causam de uento turbinis, qui causatur à uento sicco obuiante opposito uento. Vltimo de Iride & circulo Solis & lune, de cometis & nubibus coloribus, & nebularum, & de galaxia quæ generatur ex uapore qui coniungitur cum lumine Solis siue stellarum, et tunc perueniemus ad omnia quæ generantur in alto ex uapore calido

De impressi
onibus qui
ex composi
to uapore ge
nerantur de
terminare in
cipit: primo
dicenda in
generali pro
ponit.

TRACTATUS QVARTVS

de sicco. Dicendum est ergo quod materia tonitruui est alia & eius locus est alius generationis.

Materia tonitruui.

Materia est uapor siccus ualde & calidus, ille enim de facili totus incenditur. Cuius signum est (licet turpe) satis familiare, in uentostribus uentris, quia sicce sunt & terrestres, ideo emittunt se si modi cum tanguntur ab igne, statim inflammantur, & crepitant, locus autem tonitruui sue

De loco tonitruui.

uas generationis est nubes aquosa & concava. Eleuantur enim forti calore solis ambo similes uapores, cum aut uapor terrestris non sit adeo dilatibilis, ut aqueus, constringitur in medio & alius expanditur circa ipsum sicut tentorium. Et quia exterior est humidus et interior siccus interior fuit contrarium in profundum nubis exterioris, exterior autem loci frigiditate contrahitur, & amplius agit interior. Et interior agitatus confricat partem ad partem, & ad latera exterioris. Et ex ipso motu & confricatione contingit ipsum igniri, ignis autem a suo contrario expellitur, & uis ignis scindit nubem aquosam, & in scissura illa accedit corruscatio & sonus, quæ simul fiunt in tempore, sed non simul comprehenduntur, eo quod uisus est auditu spiritualior, & hæc etiam est Aristotelis sententia. Notandum quod tribus modis fit sonus in tonitruo,

NATV. ALBER.

Nitru sicut probari potest suo tempore & loco

Et tribus modis fit egressio unius uaporis ab a-
lio. Et ideo sunt sex hic notanda. Fit enim quan-
doq; egressio uolenta per expulsionem unius
ab alio, quemadmodum dicit Aristoteles in lib-
ro Meteororum. Quandoq; autem non sic tan-
tum, sed uapor paulatim ascendens nubē in qua
est euolans, inuenit aliam siccam, constrictā &
spissam, & inuoluit se in illam & ex collisione
facit sonum, quandoq; cum coruscatione nubis,
ut quando inflammatur. Et quandoq; sine cor-
uscatione, quando scilicet solū colliditur. Ter-
tio autem egreditur paruus uapor, & rarus in-
flamatus ex nube tenui & non multum aquo-
sa, & tunc uidetur ille ignis sicut alba flamma
per fumum multum, & non facit sonum in pro-
pria nube sed obuiat ei alia nubes ualde aquosa
& spissa, & ideo quia debilis est flamma, extin-
gitur in illa nube aquosa, fumando potius q̄ so-
nando, sicutumat ferrum cadens in aquam.
Tripliciter igitur uapor egreditur de propria
nube scz ante inflammationem, & in ipsa inflam-
matione, & post. Ante quidem inflammationē,
quando uapor incipit comprimi in profundum
nubis sui tūc acumine, eo q̄, siccus est uapor pe-
netrat nubē & egreditur ad aerē, quē cōmouet

K ij forti

TRACTATVS QVARTVS

fortiter uel debiliter, secundum diuersitatem
sue uirtutis. Et hæc est causa quare æte tonitrua
sunt uenti fortes & ualidi. In ipsa autem infla-
matione quando uterq; est rarus & debilis, tunc
quia interior non inuenit resistens, & egredi-
tur sine sono uel uento, qui peruenit ad auditu
nostrum, sicut accidit in æstate in serotinis ac
paruis coruscationibus. Postq; autem uapor in-
flammatu est, quandoq; est paruus, & tunc

De corrusca-
tione toni-
trui & alijs
pluribus de
quibus auctor
hic in litera
mentionem
facit. lege A-
ristotelem. 3.
Meteororū.
Capite 1

Tractatu. 3.

pulsando latera nubis facit sonum, & anteq; pa-
transseat extinguitur, & tunc auditur sonus
sine coruscatione. Et ista diuersitates a paucis
sunt considerate. Sed omnes inueniuntur per ex-
perimēta, si quis obseruauerit in noctibus auras
estatis.

CAPITVLVM OCTAVVM DE DI- uersitate & colore nubium tonitrua con- tinentium, de qua uario corusca- tionum descensu.

Proponit
dicenda,

Nunc dicam de diuersitate nubis continē-
tis tonitrua, & post ea diuersitatem uaporis se-
cundum colorem ignis in ipsa nube. Et tandem
diuersitatem descensionis eius ad nos. Est autem
nubes

NATVRALIVM ALBER.

nubes frequenter quadruplicis dispositionis, quæ
 continet tonitrua, nigra, rubea, uiridis, & alba
 aliquantulum. Nigra quidem nubes est spissa p-
 prio frigore, & ideo non dat locum radijs sola-
 ribus ut penetrando de albifacent ipsam & ideo
 spissa fortiter comprimit uaporem, ex quo ge-
 neratur ignis, & dat forte tonitruum, si uapor
 intrinsecus fuerit multus & spissus. Rubescens
 autem, & nigra nubes de se est ualde spissa, sed
 uapor ignitus resultat per ipsam. Et ideo, ut
 frequenter, dat fortiorem ictum q̃ nigra. Viri-
 dis autem cum nigredine & rubore paruo, est
 pessima omnium nubium, si sit supra aliquam ci-
 uitatem, quia illa habet de igne plurimum prop-
 ter rubedinem & uaporis materiam multam
 propter nigredinem. Et habet aquam, propter
 uiriditatem, & ideo fit pugna fortissima frigi-
 di cum calido, humidi cum sicco, intantum, ut il-
 la frequenter emittit fulmina magnorum lapi-
 dum, qui deiiciunt turres, & incendunt domos
 & homines destruunt. Albam uero nubem time-
 re non oportet, quia parū habet de utraq; ma-
 teria, & ideo cum eis flamma super edificia ce-
 ciderit, statim extinguitur anteq̃ incendat ea,
 nisi fuerint sicca ualde & cremabilia. Valde au-
 tem obseruandi sunt colores coruscationum, qui

TRACTATUS QVARTVS.

sunt multiplices, rubeus, clarus, albus, flammeus, rufus quasi uinosus. Primus causatur ex uapores non multum sicco, humidum uero dat ei colorem rubeum, sicut est flamma lignorum uiridū, & est timendus color iste, quia tale humidum continet materiam, quæ non semper spargitur, & ideo facilius & fortius incendet. Flammeus autem color albus, est ualde sicci uaporis, sicut est flamma siccorum lignorum, & ideo cito spargitur & non cremat, nisi ualde cremabilia, sicut est stupa & huiusmodi. Ruffus autem color uinosus, ualde penetrabilis est, eo quod corruscatio illa est ualde conglutinati uaporis ad ualde terrestres, & frequenter incendit & scindit. Casus autem ipsius est de nube multipliciter ad hæc inferiora. Primus modus est quando uapor cadit inflammatus ruffus de uiridi nube & profunda, & hæc generat lapidem qui uocatur telum tonitruum hoc modo. Nam uaporabilis commixtio terrestris uaporis incenditur, & cum tangit uiridem nubem, quæ iam est in conuersione ad aquam, conglutinatur, sicut farina in pasta. Fortissima autem incensio obuiat ei, ita quod humore nubis non extinguitur, & ideo sic conglutinatus uapor à fortissimo humido ac fortissimo calido, decoquitur sicut later. Et quia calidum

festinat

Modi quibus corruscationes duntum cadant sunt sex.

NATVRA. ALBER.

festinat fugere humidum, ideo in inferiori parte
acuitur lapis, ubi primo incipit distillare uapor
et est grossus in parte alia, et hic lapis scindit
et incendit quicquid inuenit. Secundus modus
est eiusdem uaporis quando minus est congluti-
natus, et in nube minus aquosa, et tunc non con-
tinuatur, sed incensus ingreditur cum impetu, et
incendit iterum et scindit. Sed non scindit nisi
ligna et non lapides, nisi raro. Ligna autem scin-
dit ex impulsu, et incendit ex inflammatione.
Tertius modus est uaporis rubei coloris clari,
qui nunquam facit lapides, sed tamen sua flamma non
separatur a uapore, et nunquam scindit, nisi ualde
compacta et terrea corpora, quae non magnae
quantitatis sunt. Si enim magnae quantitatibus es-
sent resisterent ei. Et hic interficit homines, et
apparet in eis odor combustionis. et non uide-
tur uulnus. quia cum sit subtilis, subintrat sine uul-
nere, et si aurum in bursa inuenit, comminuet
illud, et bursam non laedit, quia bursa est corpus
rarum dans locum, et facile subintrat, aurum au-
tem compactum et durum resistit, et ideo quan-
doque cominutum est in partes, quandoque in pul-
uerem, et hoc modo nostris temporibus accidit
quod gladium cuiusdam perforauit, et non le-
sit uaginam, et lapidem paruum comminuit,

Nota expe-
rientia.

L iij magnum

TRACTA QVARTVS

4

magnum nero non. Quartus modus eius uapores est magis rari, & ex minus aquea nube egredientis, & ille subintrans non diuidendo laedit, nec aperte incendendo. Sed est coruscatio rubea ualde, continua & multum nociua, nec enim uineis, & mihi retulere uinitores, & praecipue botris illis qui multis folijs sunt coaptati, & cum per aliquod foramen coruscatio cum radio suo proijcit illuc uaporem, eo quod huiusmodi sic lese euaporare non possunt. Et haec coruscatio non tantum nociua est arboribus, immo etiam alijs corporibus, super quae directe cadit. Et etiam suus radius est nociuus huic quod tangit, quia corrumpit ipsum, eo quod illud facit ex natura eius. Vnde hac de causa quidam insipientes talem coruscationem inflati sunt in facie, & quidam excecati sunt oculis.

5

Quintus modus est uaporis albi, qui egreditur de nube inflammatus siccus non coadunatus, & ideo dispergitur in aere. Sed tamen egreditur eum magno impetu, propter nubis profunditatem in qua est, quae est multum aquosa, & ideo scindit, & scindendo extinguitur, ita quod ea quae scindi uidentur alba, & non apparent in eis signa combustionis. Et quandoque interficit quandoque fortis est eius impetus atque impulsio, quandoque propter

NATURALIVM ALBERTI.

propter sui disgregationem percutit aliquem
in uno loco. sine offensa socij sui iuxta eum sedē
tem, & percutit eum qui stat remote. Quādoq;
uero reflexus ab uno progreditur pariete ad
aliū, & percutit eum, & interdum debilis ē,
& uestem consumit & extinguitur statim, ces-
satq; eius uolentia, & non ledit hominem, &
talis mihi accidit casus. Sextus est egressus eius-
dem uaporis ex nube debilitata, & ille omnino
nihil nocet, quia statim contactu aeris extingui-
tur & recedit, ita quod cessat simul incendium
eius, & uolentus impulsus. Sed hic adiiciendum
est, quod proprium tempus tonitrui, aliud est
in regionibus frigidis. scz in quinto, sexto, septi-
mo climatibus, & aliud in calidis, ut in primo,
secundo, tertio ac quarto climatibus. In regio-
nibus enim frigidis raro tonat fortiter, nisi sole
existente ad tropicum aestiualem. qui est in ca-
pite Canceri, quia tunc calor solis fortis existēs,
fortiter eleuat uaporem aquae & terrae, ex qui-
bus iunctis causatur tonitruum. In alijs autē
calidis regionibus causantur tonitrua in equi-
noctiali & hoc est sole existente in capite Arie-
tis & Libre. Quando enim est in Cancro, tunc
potius incendit uaporem q̄ eleuat. Nec est con-

Obiectiō
responde.

K y trarium

TRACTATUS QVARTVS

erarium hoc quod supra diximus, q. sol in aestate potius abscindit, comburendo uapores, hoc enim uerum de uaporibus debilibus, sed cū fortis est calor, tunc non potest consumere uaporem grossum, sed eleuat, ut magnus ignis eleuat ligna accensa, & facit uolare ea per aera. Vnde obseruauerunt rustici unum experimentum, uerum est, quia sum expertus duobus annis, quādo audiuntur tonitrua in hyemalibus signis, ut in capricorno & aquario quod tunc circa initium ueris, & forte per totum annum plus uentus fluit quam in alio anno. Et huius causa est, quia huiusmodi tonitrua significant multam materiam uentorum, & uaporem esse in aere, qui non facile abscinditur, etiam per totum annum.

CAPITVLVM NONVM DECLARANS mirabiles effectus Tonitruī & coruscationis, causasq; illorum assignans.

Videbatur autem multis philosophis, quod tonitruum esset res diuina proprio mirabiles ac multiplices effectus ipsius. Praecipui autem dicentes coruscationem esse rem diuinam, fuerunt duo magni philosophi Hesiodista in cultibus deorum patres, scilicet Attalus & Tatiana, etiam Seneca.

Optio q.
runda co-
ruscatione
ac tonitru
ad quadam
dumut totis
potestate e
uenire affe-
rentium.

NATVRA. ALBER.

Seneca, qui dixerunt Iouem esse causam eius eo
quod diuersus & mirabilis esset eius effectus.
Propter quod inuenitur aliquando ledere flo-
res rinearum, & nucleos auellandarum, cum ta-
men nusq̃ combustionis appareat signum. Lique-
scit aurum, & non ledit crumenam siue saccum
in quo est aurum. Aliquando liquefacit & cō-
minuit, & perforat gladium multis foramini-
bus absq̃ lesione uagine. Aliquando exurit cal-
ceos & non ledit pedem. Aliquando exurit in-
to o corpore crines, & non exurit corpus eius.
Dico autem crines tam circa inguina, quā sub
asellis, & ceteris occultis locis, & non crura
uel brachia, quæ inguina cooperiunt. Aliquando
etiam alterat colorem alicuius hominis siue a-
nimalis quod percutit, & nihil aliud facit.
Aliquando interficit, & tamen nullum uul-
nus apparet uel combustionis uel adustionis.
Aliquando apparet signum diuisionis, & pre-
ciue in interfectis lignis & a tonitruo percu-
sis, quæ in loco diuisionis albisima inueniuntur
Et præ omnibus hoc dignum est admiratione
(sicut dicit Seneca) quod aliquando percutit
& adurit dolium, & adhuc stat uinum per tē-
pus & non defluit, nec effunditur. Feritur
autem à philosophis quibusdam, quod animal
rene

TRACTA. QVARTVS

De hac re
infra

uenenosum percussum, uenenum amittit. Cuius
signum est, quod serpens percussus infra paucos
dies uermiculat putrefactus. Quod non facit
alter serpens aliter interfectus, eo quod uene-
num prohibet in eo nasci uermes uel ex eo ciba-
ri. Quod autē communiter omnibus fulminatis
accidit, est quod omne fulmine percussum sudo-
rem contrahit sulphureum, & semper uertit
caput contra impetum fulminis. Arbor autem
ue planta dum percutitur à fulmine, hastulas di-
uisas à fulmine erigit, & alia multa sunt à phi-
losophis in effectibus fulminis notata mirabilia.
Propter quod dixerunt omnes qui antiquitus
theologizabant quod fulmen dirigeretur à Dijs,
& attribuebant regi Deorum quem Ionem
appellabant. Sicut ergo enumerata sunt ista, ita
reddamus causas naturales istorum, ut patebit,
quia error est ea attribuere Dijs. Postea redde-
mus causam, si Iupiter qui est unus planetarum
aliquam habeat in tonitruis & fulminibus uir-
tutem. Dicimus autem, sicut patet ex preba-
bitis, quod in fulmine quandoq; uapor descendit
ad terram seu in terram, & aliquando extin-
guitur anteq̃ descendat. Ille autem uapor qui
non descendit, sed extinguitur, debilis est, & nō
adurit nec aliquod percutit. Ille autem qui de-
scendit

scend
est. S
de,
lumi
gis su
netr
uesti
aue
ualo
quo
obli
lign.
tem
rem
dum
aut
los.
long
men
tes
alic
Et i
bet
ide
pue
quer

NATURA ALBERTI.

ascendit aliquando subtilis est, aliquando grossus
 est. Subtilis autem fulgur penetratius est ualde,
 & quia immiscetur aeri, quem alterat suo
 lumine, igne, siue, calore, & efficitur adhuc ma-
 gis subtilis, & ideo ea quæ sunt magis porosa pe-
 netrat, & ideo citius exurit, licet non uideatur
 uestigium combustionis, sicut flores uincarum et
 auellanarum, eo quod lignum istud est porosum
 ualde. Inter illa ligna porosa distinguendum est ^{Diversitas}
 quoniam aliquod habet poros rectos, aliquod ^{lignorum.}
 obliquos siue tortuosos, sicut buxus, & cetera
 ligna quæ sunt tortuosa siue nodosa. Lignum au-
 tem non habens poros rectos, non recipit uapo-
 rem subtilem, siue aerem inflammatum in profun-
 dum sui, ideo non adurit in flore suo. Quod
 autem habet rectos poros, dupliciter habet il-
 los. Aut enim habet hos ascendentes ab imo per
 longitudinem sui ligni, secundum cursum nutri-
 menti à radice aut habet eos de medulla ueniën-
 tes ad superficiem ligni in circuitu, sicut radij
 alicuius stelle pinguntur uenire ab uno centro.
 Et illud quod habet primo modo poros, non ha-
 bet eos patulos contra fulgur, sed occultos, &
 ideo de facili non adurit à fulgure, & precipue
 si habet corticem duram & spissam sicut
 quercus, pinus & malus. Hoc autem quod ha-
 bet

TRACTATVS QVARTVS.

bet secundo modo porus, habet eos patulos, & aduritur à fulmine in circuitu undiq; ueniente, & quasi haurit subtilem ignem emissum à fulgure. Et precipue si habet corticem diuaticam tam subtilem, quasi nihil adherentem. Ideo præ omnibus lignis in flore lignum uitis magis adurit, quia tale habet poros dispositos, & cortex suus non bene adheret ei. Quot autē sic disponentur pori sui, probatur. Si uitis uiridis incidatur in nodo, tunc enim radij apparent albi pororum, de medula admodum radiorum stellæ ad superficiem uenientium. Et ideo ingeniosa natura dedit uiti folia lata, quibus defendat se & suos fructus, Quod faciunt uindemiaiores sapientes. Condensant enim folia cum uitis est in flore, & ante flores & botros, & in tempore maturitatis auferunt folia, ut sol tangere uuā possit, eamq; maturare. Hæc eadem est causa, quare diu inspicienti cōtra fulgur, facies intumescit & quandoq; excecatur. Cum enim homo sit porose pellis & subtilis, haurit ignē in poros, qui corrumpit humidum inuentum, & faciem reddit inflatam, & in oculos facilius intrat & liquefacit siue exiccat liquorem cristalinum, & oculum excecatur. Si autem fuerit ignis magis adherens, non spissus, sed subtilis & bene

com

NATVRALIVM ALBERTI.

Commixti ac continui uaporis, iste penetrat po-
 rosa sicut coria, quasi non resistentia, & fran-
 git dura & resistentia, sicut aurum uel ferrum.
 Et si est in eo impetus ictus maior q̄ caloris, cō-
 minuit aurum tantum ubi tangit ipsum, uel for-
 tasse in puluerem conterit. Si autem ibi est impe-
 tus ictus & caloris simul, liquefacit aurum &
 non corium, eo quod propter porositatem coris
 uel ligni non congregatur ignis, nec diu stat re-
 tentus in ipso uapore, sed transit per ipsum. Ni-
 hil enim prohibet q̄ ignis in uapore diuerso nō
 adurit, qui tamen quandoq; cōgregatus in du-
 ro corpore comprimente ipsum, efficitur fortis
 fima adustionis. Et huius exemplum est in calce
 uiua et frigida in qua est ignis dispersus qui quā-
 do ad unum congregatur locum (ex hoc quod
 impellitur à quibusdam partibus calcis, ad quas-
 dam partes alias per aquam frigidam infusam
 calci, efficitur adurens. Quod autem dicitur
 quod aliquando adurat calceos, uel alias uestes,
 hominem non ledendo, dicendum est quia uapor
 ille est debilis combustionis, & alterat combu-
 stibile siccum, quod tangit immediate, & nō po-
 test in aliud per modum sue naturæ, nec in a-
 liud quod habet humorem sanguinis, uel al-
 terius, ignem propriū extinguentis infusum

Similitudo.

Debi-

TRACTATUS QVARTVS.

Debilissimus autem uapor & diuaticatus ratum pilos adurit. Quia pili sunt fumus in aere exicatus sicci, ergo ualde, & facilis incensio nis. Es ideo ille uapor nihil aliud alterare potest, propter suae flammæ debilitatem. Vapor autem subtilis ictus, magis percutiens q̄ adurens afficit calorem percussus, et facit concurrere sanguinem sub pelle, & ideo inficit hominem sic quod habeat pellem inflatam. Et talem nos uindimus. Vapor autem ille si sit ictus fortissimi, hominem interficit, eo quod penetrat membra uitalia interiora, & etiam percutit propter suam subtilitatem & diuaticationem, Vulnus tamen non apparet nec adustio, eo quod magis ledit ictu quam calore. Si autem uapor sit grossus sibi adherens, facit uulnus, & si est calidus ualde, tunc relinquit adustionis signa maiora uel minora secundum proportionem sui caloris, & partium eius adherentium. Et si tantum habet ictus impetum, & non est ualde spisse flammæ, sic alba inueniuntur ligna quæ diuidit, & talis ictus est frequens, & ualde sæpe uidetur. De dolo autem percusso quod uinum adhuc stat in ipso, Seneca rationem assignat dicens in uino remanere ex fulmine aliquem spiritum qui coegit humorem uini & coagulat ipsum quod uerissimile

Fulmen hominem inficit

N
simil
quod
tio n
tinet
est, A
bene
di qu
beri
ni fu
quod
ritur
uel o
alea
scet i
reun
nuat
ad t
aute
est, s
mag
trah
uisco
circu
fuer
mag
liqui

NATVRALIVM ALBERTI.

Simile est. Non enim alligari posset, nisi ei alia quod esset additum uinculum. Hæc autem solutio non est conueniens, quia spirituale non continet corporale humidum, quale humidum uini est. Adhuc autem non sufficiens est, quia scitur bene quod aliquod continet, sed deberet ostendi quid esset illud, & hoc ex uerbis Senecæ haberi non potest. Sciendum ergo proprietas uini fulminati & cuiuslibet liquoris percussus est, quod efficitur pestiferum, & si quis biberit, moritur aut dementabitur, si multum fuerit uinum uel oleum fulminatum. Fulmen enim uino uel oleo, uel cuiuslibet liquori quem percutit, immiscet uaporem uiscosum, corruptum & sulphureum, qui cum humore fulminati liquoris continuatur admodum uiscose pellis, & illa pellis ad tempus continet liquorem, ne defluat, diu autem continere non potest, huius autem signum est, si psillum commisceatur uino in quantitate magna, tunc uinum multam uiscositatem contrahit à psillio, quod est uiscosum ualde, & illa uiscositas propter calorem uini expellitur in circuitu, ita quod inspissatur. Et cum inspissata fuerit, etiam si de dolio uini trahatur spina, ad magnum tempus nihil exibat. Sicut autem fulmen liquida inficit & pestifera efficit, ita animalia

L uenefica

Conditio
nē uini vel
alterius li-
quoris fulmē
ne percussū
ponit.

TRACTA QVARTVS

uenefica emundat, & à ueneno purgat, quia ille
 uapor calore suo in eis exstinguit naturale humi-
 dum, quod erat uenenosum, et post ea paulatim
 expirat ab eis uapor fulminis; & sic cadauer à
 ueneno liberatur utroq; & tunc talia uermicu-
 lant corpora. Quod autem habeant odore sul-
 phureū ōnia fulminata et foetida sūt ualde, hoc
 ē ppter uaporē sulphureum, qui ex nube spari-
 gitur aquea, quia aqueitas uaporis mixta est cū
 terrestreitate, calore corrumpente & adures-
 te, & producente usq; ad sulphuream unctuo-
 sitatem, & talis uapor procedit à nubibus aquo-
 sis, habentibus in se uapores terrestres atq; ig-
 nitos. Hæc est generatio sulphuris, ut nos osten-
 demus, ubi de mineralibus agemus. Et ideo om-
 nia quæ fulminantur sulphurea uidentur. Quod
 autem fulmine percussum, contra fulmen uertit
 caput uel frontem, & hastulæ arborum diri-
 guntur ad ipsū, hoc est ex impetu ictus uehemē-
 tis, qui conuertit ea quæ percutit contra ipsum
 impetum, præterea naturale est animal, diri-
 gere se contra nocium improuise proueniens
 super ipsum. Et ideo in ipso uisu quo tentat quale
 sit nocumentum, per fulmen moritur & uide-
 tur animal ad ictum fulminis conuersum. Super
 hoc autem augures diuersa prædicant ac prog-
 nosticantur

Nota.

NATVRALIVM ALBER.

nostituntur, de quibus curandum non est ad præ-
sens, quoniam in alia scientia de his est inquisi-
tio, utrum aliquid veritatis habeant. Oportet
autem inquirere, quid sit hoc quod in ictu de nu-
be descendit, eo quod illud præsuppositum est in
præcedentibus. Aut enim est uapor tantum, aut
aer tantum, aut utrunq; eorum, aut neutrum ho-
rum. Videtur autem quibusdam neutrum horum
esse, quia facile cedens non comminuit corpora
& dura & fortia. Descendens autem de nube,
corpora dura & fortia cōminuit. Videretur er-
go qd sit neq; uapor, neq; aer. Amplius aut illud
quod facile ab omni corpore impellitur, nō uide-
tur qd illud fortissime impellat qd libet aliud
corps, aer aut siue uapor ab quolibet corpore
facile ipellitur. igitur uidetur nō q ipellit alia
Probant aut hoc quidam per experimenta, eo
quod lapides, ferrum, & quælibet alia minera-
tia, quandoq; de nube descendunt, quorum gene-
ratio non est ex simplici uapore. Aliquando es-
tiam dicitur cecidisse de nube corpus animalis
perfecti, sicut uituli, licet esse mortuum corpus
Omnia autem hæc faciunt ad hoc, quod fulmen
sit res diuina. & ictu fulminis Deus utatur in
rebus, in quibus fuerit uoluntas eius. Et ut etiam
timeant inferiores, dicit enim Pythagoras Io-

Quæstio 111
soluitur qd
sit id quod
in ictu de nu-
be descendit

Experimenta.

TRACTATUS QVARTVS

nem tonare, ut timeant isti qui sunt in tartaro.
Si autem hæc concedantur, pro nihilo opus es-
set naturæ. Quod iam ostendimus, ubi diximus
diuersitatem uaporis qui exit de nube. Et pro
nihilò etiam erit illud quod Aristoteles in lib.
de anima dicit, quod aer cum tonitru & ictu
scindit ligna, propter hæc et similia. Dicendum
est quod Deus sublimis regit naturam & per
causas administrat naturales, & illas potius hic
inquirimus q̃ diuinas, quia nobis sunt propinqua
& eas de facili possumus inuestigare. Dico au-
tem quod aliquando uapor est cum aere in ictu
aliquando aer solus. Nihil enim ita maxime per-
cutit sicut id quod primi percutientis ictum ma-
xime recipit. Nihil autem ita recipit ictus per-
cutientium, sicut aer & uapor, qui habet ali-
quod de forma aeris propter raritatem. Et ideo
aer & uapor fortissime percutiunt. Vapor
enim nunq̃ sine aere est percutiens, quia uapo-
ri semper est aer immixtus, aer autem aliquan-
do percutit sine uapore, quia uapor usq; ad ter-
ram non percutitur. Huius autem signum est uē-
tus, & terræ motus, qui de talibus ictibus aeris
fiunt & uaporum. Quod autem obijcitur
primo & secundo, facile soluitur quia aliud est
dicere de uapore & aere in se consideratis &
aliud de eis consideratis cum impetu & uiolen-

Obiectio.

NATVRA. ALBERTI.

tia. Secundum se enim nihil inferunt uiolentie;
 percussa autem inferunt maximam uiolentiam.
 Huius autem causa est, quod nullum aliorū cor=
 porum intus & extra subiectum, efficitur tan=
 te uiolentie q̄ aer & uapor, qui in profundum
 percussus recipit omnem ictum uiolentie. Et
 hæc est causa cur omnia impelluntur ab aere uel
 uapore. Et nulla uiolentia potest esse tam for=
 tis, sicut aeris uel uaporis, & ideo aer scindit
 cum tonitru, sicut dicit Aristote. ij. de anima.
 Alia enim corpora non efficiuntur subiectum ui=
 olentie, quia franguntur ab ictu percuti=
 etis corporis, eo quod alia corpora spissitudine
 suæ materie resistunt, & uiolentiam sui interius
 non recipiunt. Quod autem mineralia cadunt
 de nube, hoc contingit propter uaporum com=
 mixturem eleuatorum, quorum natura tendit
 ad naturam argenti uiui luculenti & sulphuris
 terrestris, unde precipue ferrum cadit, quia il=
 lud fit ex terrestri luculento & uisoso. Et quia
 multum decoquitur ab igne nubis, & ideo cadit
 in forma chalybis optimi, quia est ferrum durū
 & congelatum & depuratum, quia dum con=
 gelatur in nube frigida conglobatur in exteriori=
 bus nubibus per modum guttarum, distillat ab
 inferiori uapore. Et ideo hæc massa est sicut ex
 L iij granulis

TRACTATUS QVARTVS.

granulis milij uel ciceris composita. Corpora autem animalium perfectorum raro formantur in nube, licet Auicenna dicat hoc semel contigisse, quod uituli corpus de nube cecidisset, & hoc ipse maxime uirtuti attribuit stellarum, in tempore illo imprimantium formam uituli. Mineralia autem quæ cadunt adeo sunt exiccata, quæ nec liquefcunt, nec fabricabilia sunt, sed cum igniuntur, euaporant in cineres. Et per hæc patet causa naturalis omnium prebitorum.

CAPITVLVM DECIMVM TEM

pus tonitrui & coruscationis insinuans.

TEmpus autem harum impressionum, que sunt tonitrus & corruscatio, præcipue sunt in æstate post magnum cauma, & tempore magni æstus. Cuius causa, quia illæ impressiones sunt de uaporibus spissis & grossis, & humidis, ex quibus fiunt nigræ nubes, magne siue sicca, quia fiunt ex uapore terrestri inflammato. Vapor autem huiusmodi non eleuatur in superficie terre ubi terra subtilis est, uel aqua subtilis. quæ descendit ad terram per pluuiam. Sed uapor ille erigi

Tempus co-
ruscationis
& tonitru
de uapori-
bus huiusmo-
di impressio-
nes fiunt.

erigi
ra e
ta. q
fionu
di u
rit u
ad h
adu
ficu
est,
trui
si tē
& c
fimo
te u
nisi
hui
re c
igit
nisi
har
cet
coel
nec
aru
tur

NATVRALIVM ALBER.

erigitur ex profundo terræ, ubi aqua est impu-
ra & terrestris, spissa & grossa, & conglutina-
ta, quia ex his propria fit uapor harum impres-
sionum, erigere autem de intimis terræ huiusmo-
di uaporem calor non potest, nisi magnus suc-
rit ualde, & ideo non fiunt nisi tempore æstiuo,
adhuc autem non fit tonitruum nisi ex uapore
adusto, qui in sua eleuatione incipit inflammari,
sicut ante diximus. Calidum autem adurens non
est, nisi tempore æstatis. Et ideo uapor toni-
trui & coruscationis non multū eleuatur, ni-
si tēpore æstatis. Amplius generatio tonitruū
& coruscationis non fit, nisi cum frigore fortis-
simo impellente nubem aquosam, & comprimē-
te uaporem. Tale autem frigus non est in ære,
nisi sit expulsus undiq; ad locum uicini aeris,
huius autem expulsio non est fortis nisi tempo-
re caumatis, ut patet per antedicta. Generatio
igitur tonitruū & coruscationis per se non est
nisi tempore æstatis. Ex hoc autem scitur, quod
harum generatio est post aure serenitatem li-
cet in operatione ipsarum ipsum obnubiletur
cælum, quia ista non fiunt nisi in nubibus, ideo
necesse est ut cælum obnubiletur in tempore æ-
arum descensus. Et licet aliquando non uidetur
nubes, & tamen fulgura micant, sicut in æ-
state

TRACTA. QVARTVS

state uidetur coruscatio sereno caelo, & praecipue in crepusculo, tamen ibi sunt nubes unde micat coruscatio & ad nos uenit tantum splendoris alteratio & non tonitruum. Ex praedictis autem de facili scitur duplex locus harum impressionum, scilicet. Locus ubi generantur secundum formas suas. Et locus unde extrahitur & eleuatur materia sua. Necesse est enim ut generentur in loco altiori quam aliae humidae impressiones, quia ille locus superior est frigidior, eo quod ad ipsum frigus depellitur ab calido inferiori. Et huius signum est, magnum & multum spacium, quod est inter auditum tonitruum, & uisum corruptionis, praecipue quando sunt tonitrua magna quia tunc maius est illud spacium quam cum tonitrua parua sint. Locus autem unde extrahitur materia, est humidus, grossus, habens humorem aqueum & terreum conglutinosum, non de facili separabilem, quia hic ab igne adurente coarctatur, & inspissatur in nube. Quid autem uirtutis habeat in tonando Iupiter, obmissis frivolis augurum uerbis inter se repugnantibus, dicimus, quod sapientes philosophi Ioui (qui est unus de septem planetis) tonare attribuerunt. Cuius nulla est causa, nisi quod Iupiter in sua potestate eleuare mater iam fortium & siccorum uaporum

NATVRA. ALBER.

uaporum, & præcipue quando fuerit con-
iunctus in aliqua uirtute cum Marte, tempo-
re æstiuo in signis septentrionalibus, quia tunc
potest certissime prædici, quod multæ scintilla-
tiones & tonitrua fiant in aere, ita quod peri-
culum hominibus est uenturum per aeris pesti-
lentiam, ex nimia coruscatione futura, prop-
ter incensos uapores pestiferos immixtos aeri,
quia Iupiter cum sole eleuat eos & Mars incē-
dendo corrumpit eosdem & ita fit aer uento-
sus. Et hæc de tonitruis & coruscationibus suf-
ficient dicta.

CAPITVLVM VNDECIMVM DE

causis loco & generatione Terræ
motus.

Terræ autem motus causam materialē ha-
bet, scilicet uaporem siccum, grossum, & ual-
de terrestrem. Causam autem efficientem ha-
bet calorem solis penetrantem in profundum,
siue in uentrem terræ. Locum autem generatio-
nis habet terram oppillatam in superficie. Re-
deo igitur & distinguo hæc tria, incipiendo à
loco. Locus igitur opilatus est tribus de causis.

De terræ
motu lege
Aref. 2. Me-
trac. 2.

M

Ant

TRACTATUS QVARTVS.

1 Aut quia non est arenosus, mari tamen propin-
quus, ita tamen quod fluxus & refluxus maris
semper sint ad terminos loci ipsius, & sic opila-
tur locus ab humido maris, & sic concluditur
uapor, quod non potest exhalari, quia humiditas
est repletium pororum. Aut opilatur porus plu-
2 uis multis, & continuis replentibus poros. Aut
3 si terra est solida & continuata saxo. In his aut-
tem locis exiccatur uapor à calore Solis subitus,
& non potest exire propter opilatos poros in
superficie, & ideo multiplicatur in uentre ter-
ra. Materia autem terræ motus cum sit terra-
stis uapor, diuiditur per multum & paucum
grossum & subtile, calidum adustum, & fri-
gidum, temperatum. Ex his ergo duobus scilicet
loco & materia concluditur tempus egressio-
nis, & terræ motus effectus. Tempus igitur ter-
ræ motus egressionis, frequenter est tempore
Tempus f-
te motus
equinoctij, quia tunc multiplicatur materia uæ-
torum extra & intra terram, & sic multipli-
cata scinditur terra, & egreditur uapor. Vidi-
mus terræ motum magnum & longo tempore
durantem ut in Longobardia, qui fuit circa tro-
picum hyemalem. Et hoc accidit ex eo. quia ma-
teria fuit multa in terræ profundo, & poro isto
tempore ualde opilati sunt in terra ista ita q
non

Materia ter-
re motus

Tempus f-
te motus

Oblectioni
facite respō-
der.

NATVRALIVM ALBER.

non potuerunt evaporare paulatim, & ideo
mouit se sepe, Erat autem uapor calidus ualde,
& diffusus per latitudinem istius provincie.
Et quia erat calidus ualde, in die frequenter
quieuit, & tunc à Sole subtiliatur, ita quod
non poterat mouere terram. Noctu autem fri-
gore noctis inspissabatur, ita quod tunc ualuit
terrā mouere. Et ideo præcipue medijs nocti-
bus ueniebat, & durauit fere per dies quadra-
ginta. Tempore autem diurno magis est de ma-
ne & in meridie quam in alio tempore diei, &
magis in nocte fit quam in die, nisi per accidens
aliquando eueniat. Quando enim uapor cali-
dus est, tunc frequenter nimis subtiliatur in die
& inde inspissatus mouet terram in nocte. Si au-
tem sit frigidus & paucus, tunc stat in nocte,
& quia paucus est primo respectu Solis, subti-
liatur in mane & mouet terram. Si uero est
frigidus multus & spissus, tunc non subtiliatur
ad mouendum, nisi sole confortato super ipsum
in meridie. Egressus autem eius quando est pau-
cus & subtilis & terræ pori sunt laxi tunc exie-
sine sono & non producit nisi paruum tremo-
rem. Si autem est subtilis & paruus, & pori
terre sunt constricti, & tunc inducit cum tre-
more paruo quendam sibilū. Si uero multus ē &

Quare ter-
re motus ali-
quā in die et
aliquā in no-
cte fit, cau-
sas assignat.
Ex diuersig-
tate cau-
sæ concludit
terre motum esse
multiplicem.

M ij spissus

TRACTATVS QVARTVS

spissus, & pori terræ constricti sunt, tunc autē
 frigidus non adurens. Item, aut est uapor uisus
 uenti principalis aut duorum oppositorū, sicut
 Aquilois & Austri, uel Subsolani & Fauoni.
 Item aut est in loco ubi sunt aquæ, uel ubi non
 sunt aquæ. Si est uapor nimis frigidus in loco
 non aquoso multus, & pori terræ constricti sunt,
 eleuabit terram, ita quod uidebitur mons uel
 collis. Et si non proijcitur ad alium locum ex
 impetu, tunc residet iterum, uapore egresso in
 toto uel in parte. Si autē ē frigidus, et multus in lo
 co opitulato, ubi sūt aquæ, tūc si sūt aquæ insup
 ficie absorbet eas usq; ad tēpus, donec residat
 quod eleuatum est. Ex hac causa accidit, quod
 pro miraculo habitum est, in partibus nostris
 Necaro fluuiio circa uillā Leyson, ibi absorptus
 fuit Necarus per unā leucā, p diē unū, et nō sen
 tiebatur manatio aquæ super istā leucā, eo q; la
 co terræ motus absorbebatur aqua, egrediebā
 tur post istam leucam, & iterum residente fun
 do manabat ut prius. Et ego eo tēpore super
 ueniens inueni hoc factum ex terræ motu. Si au
 tem aqua fuerit in profundo terræ, & tunc quā
 doq; terram proijcit, & facit eam apparere ut
 foueam. Si autem uapor siccus est & adustius,
 & in loco opulato & non aquoso, tunc egredi
 ens

Effectus mi
 rabiles ter
 ræ motus in
 elucit.

NATURA. ALBER.

ens exufflat multum cineres exusta terra, ita q̄
quandoq; cooperit ciuitates uicinas, destruen-
do eas. Etiam quandoq; tam ille uapor adusti-
us q̄ frigidus precedens, terram uel cineres p
ijciunt in fluium & cooperiunt, ita quod ui-
dentur absorbere ipsum, & quandoq; etiam in
obstruendo fluuios in una parte, cogunt aperire
in alia. Si autē est uapor oppositus alteri, hoc
est ualde incautum, quoniam tunc facit uora-
gines profundas. Et quandoq; unus uentus mo-
uet aquam uenientem à parte una & alius ue-
nientem à parte alia, & inducunt ex concussu
tiluium particulare. Et præcipue, quando ob-
struuntur fluuiorum ostia ad fluxum consuetū.
Exemplum autem de terræ motu ponitur in ca-
stanea & ouo, quæ si ponuntur in ignem non
fractis corticibus, uapor qui est interius, exire
catur à calore exteriori, & incipit subtiliari,
& uolens exire, tunc inueniens resistantiam cū
impetu magno frangit testam, ita quod frequē-
ter proijcit ouum uel castaneam de igne. Signa
autem terræ motum præcedentia, est frigus ex
uapore frigido, & sonus ex motu subterraneo.
Sequentia sunt, caligo & tenebræ circa solem et
stellas propter dispositionem nubium. Et hæc
de terræ motu sufficiunt dicta.

TRACTATUS QUARTVS
CAPITVLVM DVODECIMVM
de generatione & effectibus Ventur-
binis.

De turbine
que & cy-
pho dicitur
Are c. 2 tra.
§. li. 3. mete
effectus tur-
binis.

Sequitur tandem uidere de Vento turbinis
Et de illo determinare facile est secundum pre-
dicta, quia non causatur, nisi a uentis ex oppo-
sito contra se uenientibus quorum uterque est
eque potens. Effectus autem eius est quandoque
elevation pulueris, & quandoque eradisatio
arborum secundum quod fortiores uel debilio-
res sunt. Quandoque autem unus est debilior a-
lio cum resistentia aliqua, & tunc cedit per to-
tam uiam. Quandoque status unius eleuatur super
alium, & puluis inuoluitur secundum circulum
Fit autem quandoque per accidens turbo ab uno
uento tantum, quando repercutitur ad parie-
tem uersus suum flatum.

CAPITVLVM TREDECI-
mum de generatione & colorum
significatione, & appari-
tione Irridis.

Proponit di-
scenda.

Restat nunc uidere causas generatorum
ex uapore, qui coniungitur cum lumine Solis
atque stellarum, sicut est Iris. Et circulus So-
lis

NATURA ALBERTI.

lis & Luna & colores nubium ac nebularū &
ut sunt cometa & galaxia. Sciendum itaq; se- De Iride le
cundum Aristotelem Iris causatur ex radio so- ge Arist. 3.
lis, redeunte ad uaporem contrarium nubibus, Mdc. 3. c. 4
sicut resurgens radius in aquam & relucens ad
parietem. Oportet autem nubem esse tersam et
quietam, ex quiete enim partes confluunt, cum
sint similes, & sic exterior superficies plana sit
& levis ad recipiendum radiorum impressionē.
Et sic radius relucet ad uaporem oppositum Onedit quo
sicut speculum luminoso relucet ad speculum pacto is cau
satur.
sibi simile contra faciem positum. Cuius signum
ponit Are. in lib. Meteororum dicens. Quod ui-
sus fuit debilitatus cuiusdam uiri, & dum iret,
uidit lumen antese, quod coram facie sua erat
quando ambulabat, quia humore multum grosso
& turbido ex pupilla oculorum, defluente,
imago eius confusa, & precipue oculorum im-
primebatur in humore isto tanquam in speculo
quodam, ita quod putabat animal simile sibi co-
ram facie sua ambulare. Et licet sol, cuius ima-
go est Iris, sit rotundus, tum ex quo Sol longe
altior est nubibus, superiorem partem tangens
nubis, imprimit ei formam arcualem. Vnde quā-
to Sol est ortui propinquior uel occasui, tanto
in opposita parte apparet arcus maior.

M iiij Colores

Cur iris sit
arcualis &
gure.

TRACTATUS QVARTVS.

Colores autē Iridis causātur ex eo, q. nubes irradiata à sole, partes habet quasdā altiores quasdam dimissiores, ut solē trāsūtet, & quasdā grossiores ac alias subtiliores, q̄ ut solem excludant. Hec inequalitas alternatim lucem umbramq; permiscet. Et illam mirabilem speciem arcusve presentat. Sunt autem colores secundum Aristotelem tres uel quatuor, scz, uinosus rubens extrinsecus super gibbositatem arcus, post quem sequitur uiridis, deinde albus, & sub illo citrinus admodum speculi dispositus. Et non possunt pictores facere colorem talem similem Iridi. Et precipue cōpositū medium, inter intrinsecū & intrinsecū. Quidā tñ dicūt Iridē quatuor habere colores principales ex quatuor elementis. Ex quibus etiam dicunt nubem esse cōpositā. Ab igne rubrum, ab aere purpureum, ab aqua glaucum, à terra uiridem, propter arbores & herbas. Arcus iste in diuersis temporibus diuersa significat. In meridie enim arcus magnam uim aquarum in aere esse significat quæ in meridie dominari possit. Si uero circa occasum fulserit, rorabit & leuiter pluet. Si ab oriente surrexerit serenitatem promittit. De arcu Aristoteles ait, quod post autumnale equinoctium, scilicet, libræ signum, in qualibet hora diei posse fieri arcum.

§. Me. ca. 3.
versus finem
ut supra.

NATV. ALBER.

cum Iridis, in estate nero non nisi incipiente die-
uel iam inclinante. Cuius rei causam reddit ista.
In estate circa meridiem sol est calidissimus, &
nubes exurit, ita quod suam imaginem in eis im-
primere non potest, sed in tempore matutino,
aut uergens ad occasum, quia minus calet, & à
nubibus sustinere potest, suam in eis imaginem
imprimere potest. Item cum sol non ualeat fa-
cere circulos nisi oppositis his nubibus in quibus
facit eum. Cū dies in Autumno sunt breuiores tūc
sp̄s nubes sūt sibi oblique oppositæ. Et ideo qua-
libet parte dici, etiam cum sol est altissimus nubē
bus potest suam imprimere figuram. Tempori-
bus uero æstiuis super uerticem nostrum super-
fertur, & tunc media die nubes directe respi-
cit, nec potest eis suam imprimere imaginē. De
Iride dicit Isidorus in libro Etymologiarum,
quod arcus cœlestis dictus est à similitudine ar-
cus curuati. Iris proprium nomen habet. Et
dicitur Iris, quasi aeris arcus curuati, quia per
aerem ad terram descendit. Hic autem à
sole resplendet dum concaue nubes ex aduer-
so solis radium recipiunt, & arcus speciem fin-
gunt, cui uarios colores dat res illa quia aqua
tenuis & aer lucidus, & nubes caligantes irra-
diat, uarios istos dant colores.

TRACTA. QVARTVS

CAPITVLVM DECIMVM

quartum, de generatione & signi-
ficatione Halonis.

De Halone
Iste Are. 3.
Noue. ca. 1.
Et. 2. tra. 4.
Declarat vñ
halo caudif

Circulus autem qui quandoq; uidetur in
circuitu Solis siue corona, causatur ex uapore
humido ascendente & multiplicato in aere, su-
per quem cum sol illuminatur, relucet splendor
eius in aere ultra illum uaporem, aut in illo. De
inde autem reflectitur lumen illud ab aere re-
sidens super ipsum uaporem ascendente, &
sic uidetur circulus in circuitu Solis siue coronæ

Halo nō lo-
ge uidetur
esse a terra

Et licet ille circulus uideatur Solem tangere,
non tamen longe à terra videtur ista effigies,
sed uisus imbecillitate deceptus, putat ipsū esse
circa solem. Et similiter accidit circa Lunam &
aliasq; stellas lumē habentes. Hi circuli etiam de
nocte circa Lunam & stellas frequentius appa-
rent, circa Solem rarius, propter fortitudinem
caloris uaporem resoluētis. Circuli isti si dela-
psi equaliter in semetipsis euanuerunt, signant
aeris tranquillitatem. Si autem in una parte qua
si corrupti cessauerunt, uentum ab illa parte
flare significant. Si uero locis rapti fuerint plu-
ribus, naturæ ut tunc in mari tempestatem ex-
pectans

Halo nō so-
lum circa so-
lem apparet

Quid futuri
halo signifi-
cet aperit
docet.

NATVRALIVM ALBERTI.

pectant. Videtur etiam quandoq; color solis sicut prunæ accensæ aut uehementis rubedinis, q contingit ex multo fumo uel uapore ascendente in ipsum, sicut contingit ex fumo ascendente de lignis uiridibus coniuncto cum lumine ignis.

CAPITVLVM DECIMVM

Quintum de nubium
coloribus.

Colores uero nubium siue nebularum causantur ex coadunatione luminis cum ipsis, secundum quod magis & minus ipsæ nubes sunt diaphanæ. Unde dicit Auerrois. Necesse est quod color sit ex adiunctione corporis lucidi cum diaphane. Color igitur albus causatur in nube, ex adiunctione luminis clari cum ea, si fuerit ipsa nubes multe diaphaneitas. Color uero niger causatur in nube ex coadunatione luminis cum ea si fuerit minime diaphaneitatis. Medij autem colores inter album & nigrum diuersificantur, secundum diuersitatem istorum duorum, scilicet lucidi & diaphani secundum magis & minus. Et ideo dicit Auerrois. Color albus & niger sunt elementa colorum. Rub. do uero serotina in nube, causatur.

TRACTATVS QVARTVS

causatur ex spissitudine ipsius nubis, propter so-
lis adustionem caloris, Et ob hoc minus diapha-
na, cui sic lumen coniungitur solis, & in ea ru-
beum efficit colorem. Vnde etiam est signum fu-
ture serenitatis. Matutina uero rubedo in nube
causatur ex spissitudine eius, propter uapores
humidos aqueos ascendentes, quibus dum con-
iungitur lumen solis efficit colorem rubeum, si-
ue uinolunt, Sicut contigit in fumo resoluta de
uiridibus lignis coniuncto cum lumine ignis, un-
de signum est futurae pluuiæ.

CAPITVLVM DECIMVMSEX- tum de generatione Galaxiæ.

DE Galaxia autem dicit Aristoteles q, sit
ignis purus propinquus orbi stellato, inflamma-
tus & lucidus, & loco galaxiæ sunt parue stel-
le multum spissæ & magnæ, & propinquæ, &
luminosæ. Ex coniunctione igitur luminis stella-
rum sibijnuicem conuenientium, suscipientium e-
tiam splendorem à sole. Insuper adiuncto lumi-
ne ignis puri & inflammati, uidetur lumen ob-
longum, quod philosophi Galaxiam dixerunt.
Et quia stelle prædictæ sunt cælo infixæ, prop-
ter

Lege Arc.
1. Me ca. 5.
Et 6. tra. 2.

NATVRALIVM ALBERTI.

Per hoc uidetur Galaxia in uno loco orbis, non
recedens ab eo.

CAPITVLVM DECIMVMSEP-

timum & ultimum de generatione

Cometæ.

Cometæ sunt stellæ habentes comas, quod
fit ppter aerē inflamatū, contētū à stellis siue à Lege Arab.
1. Met. cap
3. trac. 2
planetis, scilicet, Ioue, Saturno, Marte, Sole,
ac Venere. Isti enim propter uelocitatē mo-
tuum igniunt aerem, & sic propter aerem
inflammatum contentum à stellis prædictis con-
iuncto lumine ipsorum cū eo, uidentur stellæ,
comatæ. Dico ego quod cometa nihil aliud
est, quam uapor terreus, grossus, cuius partes
sibi multum coniacent, paulatim ascendens ab
inferiori parte æstus usq; ad superiorem eiusdem
ubi concauitatem ignis attingit, & ibi diffusus
& inflammatus, & ideo uidetur longus frequē-
ter & diffusus. Dico ergo uapor terreus, ut ha-
beatur cometa materia. Dico grossus, quia si
esset subtilis, necessario euaporaretur et disper-
geretur. Dico, cuius partes coniacent, quia est
bene

TRACTATUS QVARTVS

bene commixtus & viscosus, hic ascendit usque ad regionem quæ dicitur æstus Et quia multam constantiam in partibus suis habet. Primo per ignis calorem diffunditur, & postea inflantur, & in medio semper remanet spissus, ubi nutritus de thesauro suo, qui est sub eo, Et ideo est in flamma alba Valde & spissa. Illud autem quod distat ab imo diffusum ad latera, tenue est, & habet flammam tenuem admodum nubis ualde albe, & hæc uocatur Coma. Durat autem per totum tempus, quo sic euaporat ad ipsum suus thesaurus. Ego autem cum multis alijs Anno incarnationis domini Millesimo ducentesimo quadragesimo in Saxonia uidi Cometam, quasi iuxta polum septentrionalem, & proiecit radios inter meridiem & orientem, magis tamen ad orientem. Et constat quod ibi nõ fuit uia alicuius plactæ. Et hæc de generatis ex uapore, quando coniungitur cū lumine Solis atque stellarum, sufficiunt dicta.

Tractatus

NATV. ALBER.

TRACTATVS QVINTVSET

Vltimus summæ Naturalium Alber=

ti Magni libris de anima respon=

dens, tredecim continet capi=

tula. Quorum primū quid

anima sit, declarat,

Hic secundum ordinem tractatus, postquā dictum est de elementatis inanimatis, dicendum est de elementatis animatis. Sed quia elementariorum animatorum principium est anima, cognitis autem principijs facilius cognoscuntur principia. Ideo tractare de Anima proponimus. Primo ponentes aliquas diffinitiones ipsius anime. Secundo diuisiones potentiarum ipsius anime subnectentes. Nota ergo, quod anima diffinitur quandoq; prout est spiritus, quandoq; prout est motor & ractor corporis, quandoq; uero prout est actus & perfectio corporis. Ana prout est spiritus, sic diffinitur à quodā sapiēte in libro de motu corporis. Anima est substantia incorporea, intellectualis, illuminationū quæ sunt à principio, ultima reuolatiōe perceptiua. In diffinitōe substantia, ponitur pro genere. In corporea, ponitur ad differentiam corporum. In intellectualis, ponitur ad differentiam anime

TRACTATUS QVARTVS.

uegetabilis & sensibilis. Illuminationum quæ
sunt à principio, ponitur ad differentiam illumi-
nationum quæ sunt à creaturis. Vltima reuelati-
one perceptiua, ponitur ad differentiam Ange-
lorum qui prima reuelatione recipiunt illumina-
tiones à principio, id est, à Deo. Ad quod intel-
ligendum nota, q. sicut in isto sole materiali, re-
stante Augustino in lib. Soliloquiorum aduertimus tria. s. q. est, q. lucet, q. illuminat sic in Deo
hoc est consideramus s. quod est q. intelligit, q.
cætera intelligere sua illuminatione facit, quam
illuminationem angelus prima reuelatione a-
nima uero ultima reuelatione percipit sicut pa-
tere potest per simile. Ignis & aer à quinta es-
sentia lumen percipiunt, sed differenter. Ignis
enim lumē recipit, ut cōnaturale sibi, et coæqua-
tū, siue coæuū, et quo ad esse suū. Aer uero reci-
pit, nō ut cōnaturale, nec coæuū sibi nec quo ad
esse suū, sed quo ad bñ esse suū. Eodē mō angelus
illuminationem à Deo statim, à sua creatione in-
cipit, & hoc non intelligitur de illuminatione
gratiæ uel gloriæ, sed de illuminatione connatu-
rali. Anima uero & si in sui creatione illumina-
tionem suscipit, non tamen percipit, quia non
comprehendit uidendo. Similiter Catulus ante
nouem dies aliquod lumen suscipit in pupilla,
secundum

secun-
deter-
non
do. S.
mina
latio
Item
mot
diffi
gen
nota
mod
dime
ptun
sit in
corp
quo
sum
diffi
corp
est.
non
assu
ut r
mit
cum

NATURA ALBER.

Secundum quod est aptus natus uidere tempore determinatur, non tamen lumen percipit ante nonum diem, eo quod non comprehendit uidendo. Sic igitur potest intelligi, quod anima illuminationum que sunt à principio, ultima reuelatione sic perceptiua. Angelus uero prima, Item prout est mouens & regens corpus. ut motor mobilis, & natura nauis, sic à remigio diffinitur. Anima est substantia incorporea, regens corpus. Circa quam diffinitionem. Primo notandum, quod incorporeum dicitur duobus modis. Vno modo, quod non est extensione siue dimensione protensum, nec loco circumscriptum, quamuis sit circumscriptum uirtute, & sic in loco diffinitive, & hoc modo anima est incorporea. Alio modo est aliquid incorporeum, quod nec est dimensione uel extensione protensum, nec loco nec uirtute circumscriptum uel diffinitum, & sic (ut dicit Augu.) solus Deus incorporeus est, quia omnino incircumscriptus est. Primo ergo modo anima est incorporea, non secundo. Item nota, quod licet Angelus cum assumit corpus, uniatur ei ut motor, non tamen ut rector. Habet enim se ad corpus quod assumit angelus, ut motor uoluntarius. Vnde etiam cum uult, deponit illud. Spiritus uero humanus

Anima diffinitio in quantum uet corpus.

N habet

TRACTATUS QUINTVS

habet se ad corpus cui unitus est, ut motor naturalis, & quadam necessitate naturalis inclinationis alligatus. Et propter hoc se habet, ut rex & rector, quadam necessitate amoris & gubernationis ipsius regimini alligatus, & ob hoc predicta diffinitio soli animæ conuenit, non angelo. Item anima prout est actus & perfectio corporis sic diffinitur ab Ares. li. de anima.

Diffinitio anima.

Anima est actus corporis physici, organici, potentia uitam habentis. Hec diffinitio est communis animæ uegetabili sensibili & rationali, in quantum anima rationalis est corpori unibilis. Ad explanationem igitur istius diffinitionis. Sciendum est, quod actus dicitur ibi perfectio. Perfectio autem est duplex, scilicet perfectio secundum habitum, sicut dicimus puerum perfectum rationabilitate, & perfectio secundum usum, sicut dicimus uirum perfectum rationabilitate, quia potest ratione uti, & perfectio secundum habitum, est actus primus, perfectio secundum usum, est actus secundus. Cum ergo anima sit perfectio & forma & actus corporis, est actus primus non secundus. De hac duplici perfectione dicit Aristoteles secundo de anima. Hoc quoque est sicut scientia, illud autem sicut considerare corporis physici, id est naturalis, ponitur ad differentiam

NATV. ALBER.

ferentiam corporis artificialis, ut statua domus
 & huiusmodi, quorum perfectio non est anima.
 Organici, ponitur ad differentiam seminis uel
 partus nondum formati, qui & sicut corpus phy-
 sicum potentia uitam habens, non tamen est cor-
 pus organicum, quod in partibus diuisibilibus di-
 uisibiles uel diuisas seu distinctas habet operati-
 ones, ut sunt corpora animalium & plantarum
 Vnde Aristoteles in secundo de anima. Organa
 autem & plantarum partes sunt, ut folium cor-
 ticis est cooperimentum, cortex autem fructus,
 id est illius quod comestibile est, radices uero
 ori similes sunt, utrunq; enim trahit alimenta.
 Et nota differentiam inter organum & instru-
 mentum. Organum enim est, quod habet moto-
 rem sibi iunctum intus, ut oculus, manus, pes,
 & huiusmodi. Oculus enim habet motorem, in-
 tra uirtutem uisuiam, manus uirtutem operati-
 uam, pes uero uirtutem progressiuam, et sic de
 alijs. Instrumentum uero est illud quod habet mo-
 torem coniunctum extra, ut gladius, baculus, se-
 curis, & huiusmodi. Potentia uitam habentis, po-
 tentia scilicet naturali, quod dicitur ad differen-
 tiam cadaueris, quod quamuis sit corpus phy-
 sicum & organicum, non tamen habet potentia
 suam uel uel ppinguam. Ad uitam ppinguam dico,

N ij

quia

TRACTATVS QVINTVS.

quia materia cadaueris per multas resolutiones est potentia uitam habens, sed non propinquam, nec iam erit illud corpus. Vel potentiam uitam habentis, ponitur, ut ostendatur quomodo corpus se habet ad uitam, quia scilicet in potentia, uel ut principium passiuum siue receptiuum. Anima autem ut principium actiuum uitae.

CAPITVLVM SECVNDVM

explicat aliqua ad subsequentia necessaria.

Sicut dicit Damascenus, impossibile est substantiam esse expertem aliqua operatione naturali. Inter substantiam autem & operationem media est potentia, per quam substantia operatur. Et ad hoc concordat, quod dicit Dionysius in coelesti Hierarchia. xij capitulo, ubi dicit, quod omnis intellectus praeter intellectum diuinum, in tria diuiditur, scilicet, in substantiam, uirtute & operationem. Propter hoc inter substantiam & animae operationes, mediae sunt potentiae, de quibus dicere propositum est secundum traditionem doctorum philosophorum & theologorum, ut non dicamus inuenire, sed potius inuenta recitare. Sciendum autem, quod in primis multorum

Opinio 2

NATURA ALBER.

multorum opinio fuit & adhuc est Potentias
animæ idem esse cum ipsa anima, nec differunt,
nisi in quadam relatione ad actum. Vnde potē-
cia rationalis secundum eos, est animæ relatio
ad actum rationandi. Potentia irascibilis est re-
latio ad actum irascendi. Et si obijcitur, ergo Obiectio.
erit secundum hoc relatio unius potentie ad di-
uersos actus, uel quod etiam una prædicabitur
de alia, ad minus secundum accidens, Responde Solutio.
tur, quod non sequitur quia potentia in recti-
tudine non dicit ipsam essentiam, sed in obliqui-
tate dicit relationem enim ad actum talem uel
talem. Et quia hec relatio non est una, propter
hoc non est una potentia, nec una prædicabitur
de altera, signatur enim potentia in abstracti-
one. Vnde dicit relationem animæ ad actum, nõ
ipsam animam relata ad actum. Isti sic opinā-
tes habent multum pro se, illud scilicet, quod di-
xit beatus Augustinus in libro de Spiritu & Ani-
ma, diff. quod anima est domus sue potentie. Sed
alii dicunt, quod beatus Augustinus hunc non cõ-
posuit librum. Et causa est, quoniam in libro te-
ractionum ubi enumerat libros suos omnes, &
nihil dicit de illo ibi, sed tamen habent plura cõ-
trahere. Sed aliorum opinio est dicentium, quod
animæ potentia non sit idem cum anima, sed sit

TRACTA QVINTVS.

Essentia

plures potentie secundum essentiam differenter
licet non secundum substantiam, talis opinio est
uerior, atq; etiam solennior uidetur. Nam si ut
in anima differunt quod est, & quo est, qd
potest, & quo potest. Et licet idem sint in sub-
iecto & in substantia, tamen in essentia differunt.
Essentia autem est illud quo res est, uel non est,
id est, quo res est rationalis, aut concupiscibilis,
aut irascibilis, & hoc uerum si habet potentiam
rationalem, concupiscibilem aut irascibilem. Ex
quo igitur differunt ista, non habent eandem ra-
tionem sue essentiam. Subiectum autem est, qd
subest illis proprietatibus a quibus est in sepa-
rabile. Substantia autem est, inquantum
insunt ei sine quibus non potest esse. Vnde & pro-
pter hoc dicunt, quod potentie anime in subiec-
to conueniant, sed differunt (ut uisum est) in es-
sentia.

CAPITVLVM TERTIVM DE diuisione Potentiarum anime.

Com 27.

Nunc ad diuisionem potentiarum acceda-
mus. Sciendum, quod Aristoteles diuidens po-
tentias anime, ponit quinque earundem differen-
tias in secundo de anima que sunt Vegetatiua,
sensitiua, appetitiua, secundum locum motiua,

NATVRALIVM ALBER.

ac intellectuina. Sed Auicenna in sexto libro naturalium, ponit solum tres animas. Vegetabile, sensibile, & rationalem. Sub sensibili comprehendit appetitiuam & secundum locum motiuam. Vocatur autem hic motus secundum locum, motus progressiuus in toto corpore, & non ille qui est motus dilatibilis in partibus secundum augmentum, quia talis motus est etiam in plantis. Quare autem Aristoteles diuisit sensitiuum contra alias species, uidelicet appetitiuum & secundum locum motiuum, cum istae tres potentiae sint animae sensibilis Ratio huius fuit, quia sensibile in quantum est de ratione nominis & uiuocis dicit potentiam apprehensiuam, & ista est passiuam, & ista est passiuam. Et propter hoc ponit ex opposito appetitiuum & motiuum secundum locum, quae sunt potentiae actiuae & motiuae. Auicenna autem diuidit secundum tres differentias animae, quae sunt uegetabilis, sensibilis & rationalis, quae cum sint in eodem subiecto, ut in homine, dici non debent tres animae, sed prout sunt in diuersis (puta in homine, planta & bruto) dici tres animae possunt. De hoc dicitur inferius Damasce. primo facit bimembram diuisionem. scilicet in rationalem & irrationalem. Et rationalem diuidit in duos. in inobediens siue in persuasibile rationi,

TRACTATVS QVINTVS.

Et in obediens siue persuasibile rationi. Et uocatur rationi inobediens, quod est plātatiue siue uirtutis naturalis. Plantatiuam autem siue naturalem uocat uegetabilem. Comprehendit autem subinobediens siue impersuasibili zoticam siue pulsuaalem, que à medicis uocatur spiritalis. Vnde inobediens siue impersuasibile plus comprehendit quam uegetabilis siue uirtus naturalis. Are. autem non facit mentionem de pulsuali in libro de anima, quia forsitan nimium descenderet ad specialia Damascenus uero, ut theologus & medicus de omnibus agit, & ideo ponit hoc membrum. Notāda est quēdam distinctio inter uirtutem zoticam & zodiacam. Non enim idem est zotica & zodiaca uirtus. Zodiacam uirtutem enim idem est quod uirtus animalis, Vnde circulus qui est in medio cœli duodecim signa comprehendens, zodiacus est, quia illa signa figurant animalia, Zotica autem nō est idem quod animalis uirtus, sed distinguitur contra ipsam, ut habetur in tertio li. Pantegni. ca. primo ubi dicitur. Quod uirtutum hæc quę sunt animales, hæc naturales, & hæc zotice. Et hæc eadem diuiso fit in medicina in li. Ioannicij Isagogarū Vbi dicitur. Quod uirtutis trina est diuiso. Spiritnalis, naturalis,

Zodiaca
uirtus.

Zotica.

NATURALIVM ALBER.

ac animalis. Spiritualis idem est quod zotica,
sive pulsualis. Quod patet, quia offitium spiri-
tualis nirtutis est dilatare cor & arterias, &
iterum restringere, & hoc est uirtutis pulsa-
lis, quia pulsus (ut dicit Philaretus) est motio
cordis & arteriarum, quæ secundum Sistolē
& Diastolē fit. ad refrigerationem caloris na-
turalis siue innati, & egestionem fumositatum
superfluarum. Colligitur ex prædictis, quinque
differentias potentiariū esse secundum Arē. Tres
uero secundum Auicennam. Damascenus medi-
cus & theologus non concordat in litera sua,
sed in sententia omnes concordant.

Pulsus.

CAPITVLVM QVARTVM

cuiusdam dubij motuum &
solutium.

Dicendum ergo de potentijs animæ uege-
tabilis. Sed primo de quodam, quod supra di-
ctum est, scilicet, quod in homine non sint tres distin-
ctæ animæ, aliqui enim dubitauerunt de hoc, &
aliter senserunt. Volebant autem probare quod
essent differentes animæ, & tres, secundum sub-
stantiā hoc modo. dicit enim Damascenus. Quo-
rum substantiæ uel nature sunt differentes etiā

Opinio quæ
runtā in ho-
mine esse 3
animas.
Probatio I

Sententia Damasceni

N y

habent

TRACTATUS QUINTVS.

habent differentes operationes. Et quorum substantia est eadem, operationes habent eandem, ergo quorum operationes non sunt eadem, nec substantia est eadem. Sed in homine uegetabilis sensibilitas, & rationabilitas non sunt eadem operationes, ergo non sunt eadem in substantia. Ad idem unius cause immediate unus est effectus & plurius plures. Sed & propria per se accidentia sunt effectus ipsius substantie, ergo anime uegetabilis & sensibilis. Rationalis diuersa sunt, propria & per se accidentia innata. Necesse est igitur ponere animam partibilem uel compositam ex diuersis partibus, uel esse substantias diuersas. Item, uirtus non est sine eo, cuius est uirtus, Sed uirtus anime uegetabilis est in embione, ut dicit Aresto. in de animalibus. Quod embrio prius uiuit uita plante, & membra formantur secundum uirtutem uegetabilem, quae consistit in embione, ergo necesse est ibi esse animam uegetabilem. Et si dicatur quod fallum sit illud, quod uirtus non sit sine eo cuius est uirtus. Quia sicut philosophus uult, quod ignis uirtus est in aere, non tamen ibi operatur actualiter, nihilominus tamen potest haberi propositum per eundem philosophum qui dicit, quod licet uirtus ignis sit ibi, non tamen operatur, nisi excitetur ab igne.

Ergo

NATURALIVM ALBERTI.

Ergo cum uirtus uegetabilis operatur in embri-
one, necesse est quod hoc faciat excitata ab eo
cuius est uirtus ista. Et sic necesse est animam
uegetabilem ibi esse actu, sed nondum ibi est a-
nima rationalis, scilicet, in embrione, ergo non
est eadem secundum substantiam. Ad idem. Quæ-
cunq; idem sunt in substantia, si unum est separa-
bile, & reliquum, sed anima rationalis est sepa-
rabilis, anima uegetabilis & sensibilis insepara-
biles, ergo non sunt secundum substantiam eadẽ.
Sed contra, quicquid potest inferior, potest
& superior, sed anima rationalis est uirtus
superior, ergo quicquid illæ duæ animæ possunt,
& ista potest, uel in se uel suis potentijs. Cum in-
gitur natura nihil facit frustra, & anima rati-
onalis sit sufficiens ad operationes illarum, er-
go non erit in homine nisi una anima, scilicet ra-
tionalis, quæ habet in se uirtutem uegetandi sen-
tiendi. Item ad hoc facit, quia dicit cõmentator
super tertio de anima libro, Platonem reprehẽ-
dens ponentem tres animas, & cõm mendat A-
ristotelem ponentem unam animam. Item augu-
stinus in libro de spiritu & anima, quod una &
eadem anima uidet in oculo & audit in aure,
imaginatur, ratiocinatur & intelligit. Item
dicitur in libro de causis, quod operationes
priorum permanent in posterioribus.

anima uegetabilis

anima sensibilis

4. Ratio a.

Alma uirtutis ab
anima rationali

anima sensibilis ab
anima rationali

4. probatio prima
collegetur

TRACTA. QUINTVS

Vnde patet, quod anima superiorum corporum
 a prima causa habet regere naturam inferiorem,
 ab intelligentia habet scire & intelligere, & i
 seipsa mouere corpora superiora ad restaura-
 tionem deperditorum in mundo. Cum igitur
 uegetabilis & sensibilis sint uirtutes inferiores
 anime rationalis, & ita remanebunt postero-
 res operationes earum in anima rationali, ergo
 secundum hoc, erit una anima rationalis in ho-
 mine, ex quo per se sufficiens est ad operatiões
 aliarum, quod concedimus. Tamen huic ulti-
 mae rationi non est multum insistendum, quia nō
 cōsonat bene theologia, nec fidei. Ad illud quod
 obijciebatur Quorum rerum operationes sunt
 diuersae, ipsae res sunt diuersae, etc. Respondetur,
 quod hoc sic intelligitur, quando operationes
 illae sunt diuersae, ita quod una non ordinatur in
 aliam sed in animam uegetabili operatio habet
 ordinem ad sensibilem. Et sensibilis operatio ad
 rationalem, imo operatiões uegetabilis & sen-
 sibilis uiliores sunt ad illam, Vnde potest dici,
 quod uegetatio nō solum est anime uegetabilis,
 sed etiam superioris, immo anima rationalis ue-
 getat corpus. licet non in quantum rationalis.
 Vel potest dici, q̄ haec proposita ratio non ha-
 bet locum uerum tamen esset, cum operatio in
 mediate

Solutio rati-
 ones prime
 operatio nis
 Ad primam

Non facit

et sic patet
 magis

NATURA ALBERTI.

mediate à substantia exisset, non mediante po-
 tentia. Sed hoc non est in aliqua creaturarum
 possibile, igitur non ualet ratio. Ad secundum Ad secundum
 dicitur. Verum est, q. unius cause unus est prin-
 cipalis effectus, sed nō est idem effectus & ope-
 ratio. Effectus enim unius esse aliquando relin-
 quitur ex diuersis operationibus & unius cau-
 se possunt esse operationes plures, ignis enim et
 lutum constringit, ac ceram resoluit. Ad tertium Ad tertium.
 dicendum, quod uirtus uegetabilis est in embry-
 one, non tamen ibi est anima uegetabilis, nec
 sensibilis, nec rationalis. Et si opponatur, igitur Obiectio.
 accidens est sine subiecto. consequentia non ua-
 let, quia uirtus uegetabilis est accidens, & nō
 est semp accidens eius cuius est uirtus. Et ideo
 dico, quod est accidens embrionis, & est in illo
 ut in subiecto accidens, non tamen est uirtus em-
 bryonis sicut patet de loco, quia locus, alterius
 est locus, & alterius est accidens. Est enim ac-
 cidens locantis, unde in locante est sicut in sub-
 iecto, non tamen est quantitas locantis sed est
 quantitas uel locus mensurans locatum. Ad il-
 lud quod obijecitur, quod talis uirtus non opera-
 tur nisi excitata, quod cōcedimus. Vñ dicimus,
 quod ipsa excitatur ab anima uegetabili siue
 potentia quæ est in matrice recipiente semen,
 unde

TRACTATUS QUINTVS.

unde statim colligatur matri, unde oportet
corrumper hoc uinculum antequam nascitur pua
er. Exemplum est in ramo, qui cum trunco in
seritur uegetatione trunci nutritur, & augmen

Ad quartū. tatur cum exteriori beneficio. Ad quartū di
cendum est, quod cum eadem sit, anima uegetia
bilis, sensibilis & rationalis. Et uegetabilis &
sensibilis à corpore separantur, id est uirtus ue
getabilis & uirtus sensibilis non tamen sub ra
tione uegetabilis & sensibilis. Si autem aliquis
uellet inferre, quod sit separabilis in quantum
uegetabilis, hoc sophisma ē simile huic. Quæcūq;
sunt eadem secundum substantiam, si unum cre
uit, & reliquum, sed Sortes puer, & Sortes se
nex, sunt eadem secundum substantiam, ergo etc.
Si autem inueniatur ab Aresto. aliter dictum, in
telligendum est, in diuersis subiectis, unde uege
tabilis prior dicitur, & idem est quod uniuersa
lior, etiam in eodem homine uegetatiua prior

est operatione uegetandi Ad uerificationem au
tem huius quod illæ tres potentie non dicuntur
differentes secundum substantiam, sed simul sunt
sic pōt ostendi. Quia in homine moriente quan
do anima rationalis recedit, non remanet poten
tia uegetandi uel sentiendi, nec remanet utraq;
illaram secundum ordinem, quem habuissent in
genera

Oratio tres
potentias in
eodem hōi
ne non dif
fere secun
dū substan
tiam, 1

NATVRA. ALBER.

generatione & creatione, quia quæ prius sunt
in generatione, sunt ultima in resolutione. Ad idē
est, quod uni perfectibili correspondet una per-
fectio. Et si perfectibile non est aliud secundum
substantiam & essentiam, nec perfectio erit alia
secundum essentiam, nec perfectio erit alia
secundum essentiam suam, sed quia idem est ho-
mo in essentia & substantia, secundum substantiā
rationale, uegetabilem & sensibilem, ergo p-
fectio illorū trium erit eadē secundū substantiā,
ergo in homine nō differunt substantialiter ra-
tionabilitas, sensibilitas, & uegetabilitas. Ad
idē potest induci ratio theologica, quoniā cū
anima uacat desyderijs carnalibus, impeditur à
cōtemplatione supernarū, ergo eadē est secun-
dum substantiā, quia si diuerse essent secundū sub-
stantiā, tunc actus unius nō dependeret ab actu
alterius. Et sic una nō retardaretur ab actu suo
proprio, ppter actum alterius, sed cum hoc sit
falsum, manifestū est, quod nō est nisi una anima
rationalis & non plures, Rationes uero ad
utranq; partem plures sunt de quibus superse-
demus ad præsens.

CAPITVLVM QVINTVM DE POTEN

tij Animæ uegetabilis specialiter.

Redeamus igitur ad diuisionē animæ
uegetabilis in suas potentias quæ sunt tres.

De hæc re-
ge Are 2 de
an. c. 2 tr. 3
Actus nutri-

TRACTATUS QUINTVS.

Nutritiua, generatiua, augmentatiua. Nutri-
tiua actus est, nutrire siue alimentontri, & po-
tentiam istam siue actum istum semper habet
anima uegetabilis, quia hæc potentia est data
sibi ad conseruationem sui indiuidui, cibus enim
quo res animata alitur, iuuat humidum. Et est
exemplum in lampade ardente, ubi cito con-
sumeretur lichnus, si non esset humidum exte-

Virtus atra
et iua.

Digestiua.

Retentiua.

Expulsiua.

Actus gene
ratiue.

rius in oleo quo pasceretur ignis. Eius autem
sunt quatuor partes. scilicet. Attractiua, digestiua,
retentiua & expulsiua. Attractiua est, quo cibus
attrahit, quæ multum est necessaria plantis. Di-
gestiua est, quæ cibum alterat et digerit, & a
Damascono uocatur alteratiua Retentiua est,
quæ cibum retinet, quod aptum natum est ad
nutriendum. Expulsiua autem est, quæ expel-
lit superflua. Agere autem de unaquaq; istarum
pertinet ad Medicum. Generatiua autem actus
est generare. Est autem generatiua ad salua-
tionem sui in specie, per se enim non poterat sal-
uari indiuiduum, cum esset corruptibile. Et est
saluatur in alio, ut sic aliquo modo participat
esse diuinum & perpetuum. Fuit autem natura
ita à Deo in saluatione sui secundum speciem p-
uissum, ut licet in generandi actu magna sit min-
ditia, mirabilem tamen natura apposuit actum
generandi.

NATURA. ALBERTI.

generandi delectationem, ut sic quodammodo
sequeretur prolis multiplicatio, & ut species
non periret. Augmentatiue actus est, augmenta
re, siue ad debitam quantitatem quodcunque, quod
augmentatur, producere. Et dixi ad debitam
quantitatem, quia sicut dicit Aristoteles. Omni
um à natura constantium, terminus certus est,
& ratio magnitudinis & augmenti.

CAPITVLVM SEXTVM DE potentijs animæ sensibilis.

Post hæc dicendum de potentijs animæ sen- *Diuisio.*
sibilis. Quarum hæc est diuisio prima. Quoniam
quædam sunt apprehensiuæ, quædam motiuæ.
Istæ duæ potentiæ propriæ non conueniunt ue-
getabili animæ quoniam omnis apprehensiuæ
cognitiua, quæ non est in plantis. Item uis appre-
hensiuæ est cognitiua, quæ non est in plantis. Itē
uis apprehensiuæ semper apprehendit sensibile,
siue apprehensibile existens in aliqua separati-
one à re apprehensa, sed erit unibile mediante
aliquo, ut patet in uisu, cum apprehendit colo-
rem, qui est in quadam ab organo distantia, u-
nitur mediante luce, & non recipitur color in

o

ocu

TRACTATUS QUINTVS.

incomparabile sunt distantia
 oculo, sed species coloris. Sed in uegetabili cora
 iungitur potentia cum suo obiecto, ut nutritia
 cum cibo, augmentatiua cum eo quod augeat.
 Nec cibi species cum corpore unitur nutritibili,
 immo substantia cibi. Similiter nec illa potentia
 que dicitur motiua, est ibi prout in sensibili. Li-
 cet enim in omni generatione *est motus* augmentatio-
 ne sit motus secundum locum, non tamen motus
 progressiuus, sed dicitur motus dilatationis uel
 constrictionis. In sensibili autem & rationali est
 motus progressiuus, quia bonu simpliciter uel
 apparens, cum apprehenditur, mouet appetitu.
 Et quia bonum illud apprehensum non est con-
 iunctum sibi, ideo datus est animali motus pro-
 gressiuus de loco ad locum, ad acquirendum il-
 lud bonum & aduniendum sibi. Si autem obijci-
 tur, quod non omne animal mouetur de loco ad
 locum, sicut sunt conche, sed habent motum di-
 latationis et constrictionis sicut & plante. Dicē-
 dum, quod motus illorum animalium non est so-
 lum dilatationis & constrictionis, imo est mo-
 tus aliquo modo, qui sequitur formam apprehē-
 sam, quod patet, quia est cum delectatione uel
 cum tristitia sensuali. *De delectatione & tristitia*
 Hec enim sequuntur sen-
 sum sicut uult Aristote. secundo de anima. Præ-
 terea si sit dilatio partium hic & ibi tamen
 erit

Obiectio.

Solutio.

NATURALIVM ALBER.

erit alia hic & ibi. Ideo in plantis est dilatatio partium secundum quantitatem augmenti In cōchis uero secundum diffusionem spirituum, sed hoc nihil facit ad probandum, quod motus magis est in animalibus, q̄ in plantis sed facit ad hoc, quod ibi est motus, qui sequitur aliquo modo apprehensionem. Item est obiectio de animalibus, quæ sunt secundum Aristotelem imperfecta. Apprehensiuarum autem uirtutum, quædam sunt deintus, quædam de foris. Apprehensiuæ autem de foris dicuntur, quæ apprehendunt per organum siue in organo, quod est extra in corpore. Sed forte hoc non inuenitur in sensu tactus, quia ibi est caro, medium ergo tactus est deintus, scilicet in carne. Vnde apprehensiuæ de foris dicuntur, quia apprehendunt rem de foris in subiecto & in presentia. Apprehensiuæ deintus dicuntur quia illud quod apprehendunt deintus est, uel ipsa res uel ipsarum species. Verbi gratia: Imaginatio accipit speciem à sensu comuni, intellectus autem ab imaginatione. ut patet inferius. Apprehensiuæ de foris sunt quinque sensus, qui in hoc conueniunt, quod omnes sunt potentie passiuæ animæ, unde propter hoc obiecta eorum dicuntur qualitates passibiles, quia faciunt in sensu passionem. Ad hoc autem, ut sen

Diuisio sensus.

Diuisio sensus exterioris in 4. &c.

o ij sus

TRACTATUS QUINTVS.

Ad sentien-
dū. 4. requi-
suntur.

sus sentiat actu, exiguntur quatuor, duo ex parte ipsius sensus. s. spiritus & organum. Et alia duo ex parte extrinseci, puta, obiectum & medium. Vñ in abstractione formæ ab obiecto, prius formæ ē in medio, secūdo in organo, 3. in spiritu. Et cū ē in sprū de facili puenit ad animā. Prima igitur immutatio fit in medio, post in sensu ipso, deinde sequitur iudicium harum in sensu communi.

Ostendit autem
quas sentias
esse de necessitate
animatorum. Alios
vero nisi de
bene esse.

ni. Sensuum duo sunt magis necessarii. Gustus ad discernendum cibū bonū à nociuo. Tactus ad discernendum ea quæ corrumpunt corpus exterius, ab eis quæ saluant corpus. Vnde fugimus combustum siue combustionem, quia corrumpit. Olfactus autem, uisus, auditusq; sunt de bene esse animalis, ut dicit philosophus in fine tertij de anima. Et forte propter hoc natura ita ordinauit quod in illis duobus qui sunt necessarii, ē medium intrinsecum, ne ex parte medij possit esse defectus. Alij autem sensus habent medium extrinsecum. Vnde, quod sensus uisus quandoq; non uideat, contingit, quia ibi non est medium illuminatum. Quod autem illi tres sensus faciunt ad bene esse animalis, manifestum est. Duo autem ex his necessarii sunt ad habendum scientias secundum duos modos, per quos doctrina habetur scilicet, per doctrinationem, & sic necessarius est auditus, ad immediate recipiendum scientiā

TRACTA. QVINTVS

ad doctore. Alter est necessarius ad inuentionē
scientiæ, & sic uisus deputatur, licet etiam in-
seruiat huic modo habendi scientiam qui est per
doctrinam, sed hoc est scriptis interuentibus.
uisus autem facit ad inueniendum scientias, per
hoc enim, quod homo uniuersa uidet, pulchra et
turpia, cœlum & stellas, sic de singulis uult in-
quirere & inuestigare naturas & causas earū.
Præterea inter omnes sensus, iste sensus uisus fa-
cit magis ad scientiam quia scientia generatur
per abstractionem speciei ab obiecto, quod pa-
tet in Potentijs sensitiuis interioribus, unde san-
tasia denominatur ab illius actu, & sensus com-
munis dicit, uideo me uidere. Olfactus autem
inter omnes sensus minus est necessarius quia fa-
cit tantum ad sanitatem, quia sentit & tangit
aeris corruptiones. Et dicitur quod plus nocet
aer corruptus, quam cibus corruptus. Item
ad scientiam facit occasionaliter siue per acci-
dens, Odorifera enim cum odorantur, cerebrū
confortant. Confortatio autem cerebri ad ra-
tiscinandū prodest, & de hoc non est dubiū.

CAPITVLVM SEPTIMVM DE POT' N

tijs sensitiuis de foris. Et habet quinque par-

D ticular. Prima est de sensu uisus.

De primo nunc dicendum. Obiectum enim

O iij

uisus

De uisus
ge Actus 2

NATURA. ALBER.

de ant. tex
C6. 66. &
infg 1010 c

uisus non est color. Color enim est immutatio
uisus secundum actum lucidi. Multa enim uiden-
tur, quæ colorem non habent sicut celum, aqua,
& similia. Vnde credimus, quod lucidum sit ui-
sus obiectum nec color est obiectum uisus, nisi
ratione lucis, quæ est ibi. Vnde lux est in pro-
prio subiecto, quod & corpus luminosum dicitur.
Lumen uero est indiaphano uel transparen-
te, Splendor uero est interso & denso. Color
uero dicitur esse in mixto corpore, Radius aut
addit supra lucem directionem, quia radius est
lux directa, sicut uirtus est ardens supra gra-
tiam operationem, quia uirtus est gratia or-
dinata ad opus Medium eius est aer. Instru-
mentum siue organum quod dicitur, magis
proprie est oculus, ad quem deuenit nervus op-
ticus protensus à cerebro usque ad oculi pupil-
lam. Et ideo spiritus uisibilis, qui est in nervo
isto, recipit ab humore crystallino colorem spe-
tienti, qui est pupilla. & defert eam ad sensum
communem.

Medium
uius.

PARTICVLA SECUNDA DE OB- iecto, medio, & organo auditus.

Lege Are,
2. de ant. in
tex co. 77
& infraper
tergru. ca.

O Biectum autem auditus est sonus, qui se
in aere ex collisione duorum corporum duorum
ad inuicem

TRACTATUS QUINTVS.

ad inuicem fortiter percussorū. Et ex illa collisione fit tremor in aere, qui continuatur per aerem usq; ad aurem. Vnde duo ex parte soni generationis requiruntur. Primo: quod sit factus ex parte corporis duri ad durum, medio aere. S^o requiritur, qd fiat cū ictu sine uiolentia, Nā si non fieret cū uiolentia: uel si corpora non essent dura, non sonarent sicut ponit exemplum Aresto. de spongia & lana. similiter pilis. Et nisi fiat cum uiolentia contactus ad inuicem, non erit sonus, ut patet, cum autem mouetur aer eū uelocitate motus inueniens corpus sibi resistens, facit tremorem & continuatur usq; ad aurem. Diffunditur autem admodum circuli sphaeræ, cuius centrum est locus percussione. Vnde uox ex omni parte auditur, ut dicit philosophus, cū talis uox generat tremorem: semper debilitatur circulariter, quousq; deficiat uirtus impellens, cuius simile apparet, cum lapis projicitur in aquam. Medium autem in hoc sensu est, aer continuatus aeri posito intra concauitatem auris. Instrumentum eius tympanum auris, ad qd dirigitur neruus protensus à cerebro, continens spiritum audibilem. Et proprium huius sensus, est, quod suum sensibile semper est in medio, & ideo

De sono

Medium auditus.

Organū auditus.

NATVRALIVM ALBERTI.
ideo caret propria abstractione, scilicet que sit
ab obiecto.

PARTICVLA TERTIA DE
obiecto medio, & organo
olefactus.

Propter calorem non odorabile
firmum
Quia calor in se habet
odorabilem
3. hoc parsuile
Olefactus autem obiectum est in re odorabile, & odor in medio dicitur fumus uel uapor, quem calor resoluit de re odorifera. Et inde est, quod res odorifera saepe odorata putrescit, & citius putrescit, ut puta: pomum. Exordium huius est aer. Organum uero sunt duæ caruncule à cerebro descendentes, quæ similes sūt duobus capitibus mamillarum, per quas prouenit spiritus odorabilis siue species odorativa ab sensum olefactus.

PARTICVLA QVARTA DE
obiecto, medio, & organo
gustus.

Obiectum autem gustus est, sapor qui est in re saporante: siue saporifera: res autem saporifera

NATV. ALBER.

porifera quando coniungitur humiditati salina
^{humiditas} li, immutatur ab ea. Et mediante spongiosa car-
^{in lingua} ne (quæ est in lingue superficie, & est medium,
^{intra} intrinsecum) reddit saporem huic spiritui, qui
^{in lingua} est in neruo interiori, inde est, si humiditas sali-
^{in lingua} nalis fuerit infecta amaritudine cholerae, iudi-
^{in lingua} cat gustus cibum amarum esse, percipit enim a-
^{in lingua} maritudinem & in ueritate ibi amaritudo est,
^{in lingua} sed non est ubi ponit eam. Vnde non fallitur cir-
^{in lingua} ca amarum, quod est obiectum gustus, in hoc ta-
^{in lingua} men est error, quod ponit, amaritudinem esse,
^{in lingua} ubi tamen non est. Et nota, quod duplex est me-
^{in lingua} dium in hoc sensu, intrinsecum, ut caro. Extrinse-
^{in lingua} cum, ut humiditas salualis.

PARTICVLA QVINTA

De Tactu.

Tactus autem potest denominari ab eo, qd
^{De tactu A.} sentit, Et sic est unus sensus, uel ab his quæ senti-
^{2. de anima} untur, & sic sunt quatuor. Primo apprehendit
^{in tex. corp.} calidum & frigidum. Secundo humidum & sic-
^{106. & 107.} cum. Tertio asperum, leue. Quarto, graue &
^{fra.} leue. Horum autem qualitatuum non est proxi-
^{in lingua} mum unum genus sicut color genus omnium co-
^{in lingua} lorum.

TRACTA QVINTVS.

Horum. Et quia non sunt sub uno genere formaliter ex hac parte tactus sunt plures sensus. Item nota, sicut dicit Auicenna quod sensus exteriores sunt quinque uel octo. Notandum, quod aer est medium in uisu, secundum quod est corpus diaphanum, sed secundum aliam dispositionem non nominatum, est medium in auditu, secundum quod aer est, non habens sonum, potens autem habere, ita etiam dicitur de olefactu. Quare autem quinque sunt sensus ratio sumitur ab obiectis, & ex elementis. Quorum quinque, unum est medium inter aquam & aerem, scilicet uapor. Visus enim ad ignem comparatur, quia medium uisus est liquidum. Auditus ad aerem, Gustus ad aquam, quia media eorum sunt haec. Tactus autem ad terram quia medium eius est terreum, ut caro. Et quia tactus non potest palpare, nisi per proprietatem eius, scilicet soliditatem. Odoratus autem ad quintum elementum, scilicet, ad uaporem, quia habet fieri per aeris immutationem. Vaporem autem dicimus medium aquae & aeris, quantum ad substantiae subtilitatem: quia subtilior est quam aqua & grossior quam aer, quia uapor resoluitur in elementa: scilicet, aquam & terram: per calorem solis, de quo plenius diximus in tractatu elementorum, ubi diximus de ipso generari diuer

Cur quinque
sunt sensus
exteriores
ostendit.

NATVRA. ALBER.

fas impressiões aeris, & elementata animata &
inanimata quinq; modorum compositionis. Con-
stare uidelicet ipso uapore corpora mineralia,
terre nascentia, animalia rationalia & irrationa-
lia.

CAPITVLVM OCTAVVM DE PO- tentijs sensitiuis interioribus. Cuius sunt particula Prima est de sensu communi.

Redeamus igitur ad potentias anime sen-
sibilis, apprehensiuas deintus, quæ sunt quinq;
scz. Sensus communis, imaginatio formatiua si-
ue fantasia, æstimatiua, & memoratiua. Sensus
communis est potentia apprehensiuæ obiecto-
rum particularium sensuum, per omnes differen-
tias omnium sensatorum, à quo sensu imaginatio
recipit species obiectorum siue idola etiã sine ob-
iectorum presẽtia. Habet sensus cõmunis tres actus.
Primus actus est, se cõuertere sup actus particu-
larium sensuum, unde dicit, uideo me uidere, sentio
me sentire. Et in hac uia nõ apprehẽdit siml nisi
obiectũ unius sensus. Alius aut actus est, discernere
inter obiecta & actus diuersorum sensuum,

P ij et per

TRACTATUS QUINTVS

Et per hoc habet iudicare, quod hoc non est illud, cum dicit, album non est dulce, hoc autem non potest facere sensus particularis, qui non extendit se nisi ad propria obiecta, & ideo discernit inter illa: Discernere autem relinquit ante se apprehendere. Isti duō autem actus sunt ei principales secundum Auicennam. Tertius actus est apprehendere rem in loco, in quo non ē, sed in quo erit, sic apprehendit stillam uel guttam cadentem directe usq; ad terram, quasi linea continua: unde cum stilla inferius est, non est superius, Apprehendere autem sensata communia, non est eius proprius actus, immo conuenit sensui particulari. Communia autem sensibilia sunt quinque, scilicet Numerus, motus, quies, magnitudo, & figura. Difficile autem est uidere, quomodo quilibet sensus possit omnia apprehendere. Unde quidam hoc posuerunt, quod solum esset sensus communis, sed hoc est contra Aristotelem in li. de anima.

PARTICVLA SECVNDA DE uirtute Imaginati.

Imaginatio est sensibilibus proprietatibus ab
sente

NATURALIVM ALBER.

sente obiecto perceptio. Unde in hoc differt a
sensu communi, quia sensus communis indiget pre
sentia rei, nisi in somnis, quia in somno fit re
presentatio formarum ordine contrario, ita
quod memoratiua, quæ est ultima uirtutū, repre
sentat speciem suam: æstimatiua uirtuti, deinde
fantasia, deinde imaginationi, deinde sensui cō
muni, & sic indiget presentia rei sensibilis, nisi
in somnis, imaginatio uero non. Item differunt
in alio, quia sensus communis non conseruat ido
lum, siue speciem receptam in obiecti absentia,
quia statim recipit eam imaginatio: & conser
uat eam usq; ad abstractionem, quæ fit per intel
lectum agentem. Sciendum tamen, q. quando in
somno uis formatiua (de qua postea agetur) mo
uetur de imaginabili ad imaginabile, & fit de
scensus eorum usq; ad sensum communem. Unde
anime uident res absentes per phantasiam tanq̃
presentes. Quare autem descensus tunc fiat ta
lis: ratio est, quia imaginatio & phantasia tūc
habent operationes. Operatio autem est ista,
coniungere imaginabile cum imaginabili per su
am speciem, in ista autem operatione species quæ
latebant, cum ista imaginatiua uirtute conserua
re, quasi prodeuntes manifestantur, & propin
quiores fiunt sensui communi qui per assuetudi
nem

TRACTATVS QVINTVS.

rem recipiendi species à sensu particulari etiam
tunc recipit ab imaginatione eas. Et ponitur ex-
emplum ab autoribus de candela saepe accen-
sa & saepe extincta, quæ si sit prope aliam accen-
sam, accenditur. Ita fit, ab imaginatione eni-
descendunt species ad sensum communem, et p-
pter hoc tunc creditur res esse præsens. Et si
queritur, quare similiter non fit secundum supe-
riorem partem animæ, Dicimus enim sic esse,
aliquando enim contingit bonos uersus siue syl-
logismos fieri in somno, licet tamen raro, quia
ista non solum fiunt per compositionem imagi-
nabilis cum immaginabili, immo ibi est quædam
ratiocinatio. Vnde opinio est, quod tunc homi-
nes non dormiant omnino, sed natura quiescit
fessa, nec utitur sensibus exterioribus, utitur ta-
men ratione circa illa, in quibus sollicita est.
PARTICVLA TERTIA, DE TER-
tia potentia sensitua interiori, scz
uirtute formatiua.

Differentia
inter imagi-
nationem &
imaginatiuam

Tertia potentia est formatiua, quæ à qui-
busdam uocatur uis imaginatiua. Faciunt enim
differentiam inter imaginationem & imagina-
tiuam uim, quia imaginatio est solum receptiua
specierum sensibilium, & conseruatiua earum-
dem,

NATURALI. ALBERTI

dem, uis imaginatiua uel formatiua est compo-
nens speciem cum specie. Et hæc facit castra in
Hispania, et fingit chimæras & hircocervos. Ab
alijs autem hæc eadem uocatur phantasia: quā
dicunt eandem esse cum imaginatione. Et illi nō
ponunt nisi quatuor potentias apprehensiuas
deintus animæ sensibilis. Alij dicunt, qui conueni-
unt cum his, q̄ in hoc solum differat ab imagina-
tione phantasia quia phantasia inquantum in-
tellectus agēs abstrahit ab ea phantasmata, quæ
sunt depurata ab omni sensibilitate & singula-
ritate, & dicuntur species cum sint in intellec-
tu possibili. Vtrum autem phantasia sit eadem
potentia, uel diuersa ab imaginatione, non de-
termino. Actus autem huius (quomodocunq; mo-
do uocetur, siue formatiua siue imaginatiua, si-
ue phantasia) est apprehendere speciem rei sen-
sibilis. Errat autem uirtus formatiua sæpe in sua
compositione, sicut in componendo sensatum per
se, ad sensatum per accidens. Verbi gratia, sen-
sus communis uel particularis comprehendit
rubeum in cupro, rubeum est sensatum per se,
sed cuprum est per accidens sensatum. Sensatum
autem per se, ducit & mouet ad sensatum per
accidens. Vnde rubeo percepto in cupro, recor-
datur aliquis de auro, cuius speciem & recipit
per

TRACTA. QVIN.

per quandam uim que apprehendit, que dicitur etiam ratio particularis. Et uocatur communiter intellectus. Sciendum tamen quod ille intellectus uerus, imo est abusio nominis intellectus. Sicut cum dicitur, canis, intelligit dominum suum. habetur enim huius intellectus per similitudinem quandam & consuetudinem, que est uirtutis memoratiue, que excitatur per uocem clamantis, uenientem ad auditum canis. Dico autem quod sensatum per se, mouet ad tale sensatum per accidens, quia ibi est alia uia in quantum sensatum per se cognoscit, quia illud per se, illud per accidens. Et est in uia interiori, secundum quam speciem phantasia conuertit se super aurum, quod commemorat & componit, & quandoque est error quandoque uero non. Error est, quando memoratum non est sub sensato per se, quod actu apprehendit, & dicit, hoc est aurum, cum tamen sit cuprum. Si uero memoratum est sub sensato per se, si est presens actu, & in mouendo, non est error. Dicitur autem hæc potentia simplex, quia sæpe fit sine argumentatione, potest etiam fieri cum argumentatione, & tunc est aliquando fallacia accidentis, & aliquando fallacia consequentis. Fallacia accidentis est, quando sensatum per se ut rubrum, cadit in sensum

NATVRALIVM ALBERTI.

sum & mouet illam uim, quæ auri speciem con-
tinet, ad conuertendum supra se speciem auri,
& tunc est fallacia accidentis. Fallacia conse-
quentis est, quando rubeum mouet non solum
ad memorandum aurum, sed etiam cuprum. Et
ideo, quia uidetur sensatum per se, pluribus ines-
se, phantasia illa plura composuit, & dicitur
unum esse aliud. In hoc ergo est differentia, in
hac & præcedenti deceptione. Quia in prima
erat recordatio, nisi de uno subiecto, siue per
accidens sensato, quod non est actu præsens in re
licet sit præsens in mouendo & excitando rati-
onem rubei. Deceptio autem secunda est, recor-
datio utriusq; subiecti. Et de isto quod non est
præsens, nisi in mouendo, & propter hoc dicit
Aristo. quod accidens est in uno subiecto solo,
consequens autem in pluribus. Vnde ego intel-
ligo in pluribus subiectis, & licet plures intel-
ligant de pluribus consequentijs, Vnde in para-
logismis accidentis, sumitur idem in subiecto in
omnibus terminis. Quod patet, cū dicitur. Om-
ne balneum est artificiale, aqua est balneum, er-
go aqua est artificialis. Similiter aqua & balne-
um sunt idē in subiecto. Ibi enim balneum & ar-
tificiale sunt idē in subiecto. In fallacia uero cōse-
quētis sumūtur diuersa subiecta, ut patet intuiti.

PAR. QVAR. DE potentia æstimatiua.

Q

Pos

TRACTA. QVIN.

Post istas sequitur *Aestimatiua*. Et eius officium est, apprehendere intentiones non rationis, sed potius naturæ, quia *aestimatiua* sensibilis non apprehendit quid est syllogismus, quid enunciatio, quid oratio, quid nomen, quid uerbum. Apprehendit autem honorem uel ignominiam, amicitiam, commodum, incommodum, bonitatem, maliciam, & per istam uim iudicat oues lupum inimicum, & asinus leonem amicum, & aprum inimicum, qui ostendit sibi suam faciem horridam, licet asinus à leone occidatur, & ab apro saluetur. Quidam tamen dicunt, quod non faciunt hoc oues & asinus per uirtutem *aestimatiuam*, sed per quandam uirtutem naturalem quæ est in omni re per quam fugit naturaliter sibi nocuum, & apprehendit commodum quæ est in plantis etiam. Sed isti falsum dicunt quia si sic, asinus non habitaret cum leone.

PAR. QVIN. De potentia memoratiua.

Memoratiua uirtus est, uis ordinata in posteriori concauitate cerebri, retinens quod apprehendit uis *aestimatiua* de intentionibus sensibilium. Comparatio autem uirtutis *aestimatiuæ* ad memoriam, secundum Auicennam, est talis, qualis est comparatio imaginationis ad sensum communem, quia sicut imaginatio retinet, & est thesaurus formarum sensibilium, quas apprehendit sensus communis, sic memoratiua est thesaurus conseruans intentiones

NATURALI. ALBERTI

res sensibiliū, quas apprehēdit uirtus aestimati-
ua. Ad maiorem aut declarationem uirtutis me-
moratiue, querendum est. Quæ sit differentia
memoriæ & reminiscentiæ, an sit recordatio
seu reminiscencia irrationabilium? Ad quod di-
cendum secundum Auicē. quod est memorati-
ua in alijs animalibus, sed reminiscencia quæ est
reuocatio ingenij ad querendum quod oblitum
est non inuenitur, nisi in solo homine. Cognosce-
re enim sibi aliquid affuisse, quod postea deletū
est, non est nisi uirtutis rationalis. Sed si est ali-
cuius uirtutis alterius, præter rationale, pote-
rit esse aestimationis, sed in quantum decoratur
& informatur racionabilitate. Differentia er-
go memoriæ & reminiscentiæ est, quia memo-
ria est retentio specierum siue intentionum sen-
sibilium, sed reminiscencia est representatio for-
marum à memoria deletarum per obliuionem
per ea quæ auertit actu, & similia, sicut si obli-
ti alicuius psonæ quam uidimus, recurremus ad
locū, ad tēpus, & accipimus p quæ recordamur
personæ, quā uidimus tali loco, tali tpe, talia fa-
cientē, notād quoq; qd ē etiā differētia inter re-
cordari & addiscere. Quidā enī posuerūt, qd nī-
hil aliud sit addiscere q̄ reminisci. Cōueniūt autē
hec duo in hoc, qd utrobq; est motus ad incog-
nita, ad hoc ut sciantur. Sed in hoc differunt,

Quæstio: Recordatio
quæstio

Responso:

Recordatio adfectus
reminiscencia sensus
reminiscencia intellectus
Recordatio adfectus
reminiscencia sensus
reminiscencia intellectus

Exemplum

Quia

TRACTATUS QUINTVS.

quia recordatio est inquisitio incognitorū, ut cognoscantur in presenti uel futuro, quæ in præterito quoq; cognita fuerunt. Addiscere uero siue disciplina est, extensio animæ ad cognoscenda incognita, quæ tamen non fuerunt, cognita prius. Item ad maiorem euidentiā. Quaeritur propter quod hōines aliquid facilius ad discunt quam recordentur, quidam econuerso. Et uniuersaliter ppter quid quidā sunt facilio- ris recordatiōis, quā memoriæ, alij econuerso. Ad quorum intelligentiam notandum est secun- dum Auicē nā, q, illi q sunt sicca cōplexionis for- tes sunt in memoriæ retinendo, & debiles in recordando. Siccitas enim cōueniens est dispo- sitio ad impressiōum retentionē, in habilis autē est ad motum, & ideo sicca complexio cōuenit memoriæ non recordationi. Qui uero sunt cali- da cōplexiōis, facile recordantur. Hi enim sunt qui magis pceptunt nutus. Nutus autē operatur motū sensibiliū, & q erit perceptior nutū, erit citius recordans. Item caliditas complexionis, cōueniētissima est ad motum dispositio. Illi uero q sunt cōplexiōis hūide, facili sūt discipline. Hūi- ditas enī ē dispositio cōueniētissima ad facilitatem susceptiōis impressiōnū, quæ cōuenit facili disci- plinæ, & est cōtraria dispositio forti memoriæ. Memoria enim necesse est esse materiam, a qua diffi-

NATVRALIVM ALBER.

difficulter deleatur, quod impressum est in illa
 & ad hoc opus est sicca materia complexionis
 Nota ergo, quod bene memores, contrarie sunt
 dispositionis bene addiscentibus. Illi enim bene
 memores sunt quorū animæ nō habēt facile mo-
 tum, neq; dispergunt cogitationes eorum. Illa
 enim anima quæ habet multos motus & multi-
 plices cogitatus, non bene memorat. Est enim
 cōtraria dispositio bonæ recordationis, bona e-
 nim recordatio exigit multiplices motus & a-
 giles cogitationes. Item bene memores sunt sic-
 cæ complexionis, quæ est dispositio difficilis ad
 suscipiendum impressiones, & ideo est contra-
 ria dispositio facilis disciplinæ. Bona ergo me-
 moria est, uel ex siccitate cōplexionis, uel ex
 excitatio circa unum uel pauca, non circa multa,
 inde est, q̄ pueri, quī sint humidi, firmiter tamē
 retinent. Animæ enim eorum non occupātur cir-
 ca multa, sicut animæ maturarū personarū, sed
 sunt fixæ, circa unum: Iuuenum autē ppter ca-
 lorem suum, & ppter motus suos agiles, debili-
 or est memoria, quī sint complexionis sicce,
 senibus uero accidit ppter humorē, qui preua-
 let in eis, non memorari ea quæ uident.

CAPIT. OCTA. De potentijs Motiuis.

Post uirtutes apprehensiuas sensibiles, dicē-
 dū ē de motiuis. Motiua ab Are. dicitur de

Q. iij. syde

TRACTA QVINTVS.

syderatiua nel appetitiua. Atheologis uero sensu-
ualitas, quæ est pprie motiua eius q̃ sensuali-
tas apprehendit. Sciendum aut̃, quod quedam
est motiua sensibilis, cuius actus nō est sub libe-
ro arbitrio, ut est uirtus pulsualis & fieri habet
in corde, hæc aut̃ ad phisicos pertinet. Alia est
motiua, cuius actus subest rationi, & hæc est
duplex. Quoniam quedam est imperans quedā
imperata. Imperans est cōcupiscibilis & irra-
scibilis. Cōcupiscibilis mouet ad commodum &
bonum apparens. Irrascibilis mouet ad arduum
& tristabile fugiendū. Sciendū, q̃ eadē possunt
esse motiua & apprehensiuæ de hoc tunc que-
ratur inferius. Virtus imperata est, quedā uir-
tus sita in neruis & in musculis, cōtrahens &
extendens se ad nutum imperantium, & mouet
membra difficilia ad operandum.

CAPIT. NO. De potentijs intellectiuis.

IAm dictum est breuiter de potentijs anime
sensibilis quæ nihil habent ultra ^{estimatiua} estimatiua
& imaginatiua. Anima aut̃ ratioalis quæ digni-
or ē, habet oīa quæ dicta sunt, s; nō inquantū ra-
tioalis. Inquantū aut̃ ratioalis adhuc addit in-
tellectū & rationē. Dicendū ē igitur, quod in
ania rationali post estimatiua sequitur intellectus.
Diuidit aut̃ Are. intellectū in duas potentias.
Vnā dicit, quæ est oīa facere, & hæc uocat in-
tellectum

NATV. ALBER.

tellectū agentē. Et aliā, qua est oīa fieri, & hāc De anima
uocat intellectū possibile. Dicitur autē agens, qā in tex. co.
abstrahit sensus à phantasmatis, & ponit eas 18.
in intellectu possibili, qui dicitur possibilis, quia
recipit eas possibiliter, quoniā nec actu habet
eas, anteq̃ recipiat species Et loquor de eo. p
ut intelligit intellectus, in intellectu ad quisiō,
habet enim naturaliter intelligere primū ens
aliquo mō. Sed de hoc forsit. in dicitur inferius. *Quæstionis
sonitio.*
Et si queritur, quare inter imaginatiuā & intel
lectū possibile, est potētia media quæ abstrahit.
Respondēdo, q. sensus cōmunis & imaginatio sunt
eiusdē animæ. scz sensibilis, imaginatio autē siue
phantasia cu intellectu possibili, nō est eiusdē
speciei, sed diuersarū differentiarū. Diuersarū,
quoniā altera est sensibilis, altera rationalis. Sci
endū tñ q. intellectus diuiditur sicut intelligibile
Intelligibile enī quoddā, ē diuī. quoddā indiui.
sistit indiui. simplex ei correspondet intellectus
speciei receptiuus scd m q. species quæ prius erat
in sensu. fit post ea in imaginatione, & ultimo in
intellectu. Item intelligibile si sit diuisibile siue
compositum, hoc est duplex. Aut est compositū
ex simplicibus terminis, aut ex compositis. Si
ex simplicibus, se est enuntiatio. Sed enuntiati
onis duplex est apprehensio, secundum du
plicem cōpositionem. Aut enim est contingens
sic est

Intellectus si
cut intelli
bile diuidit

Lege Aref.
3 de anima
in tex. co.
21.

TRACTA. QVINTVS

sic est opinio, aut necessaria sic facit intellectu.
 Si uero intelligibile sic ex cōpositis cōpositum,
 ut est syllogismus uel alia ratiocinatio. Aut est
 ex necessarijs cōclusum, & sic accipit intelle-
 ctus p̄cipia cōclusionis. Aut ex cōtingentibus,
 & sic intelligit cōtingens. Et tūc utrunq; acci-
 pit opinionē, secundum q̄ opinio dicitur uirtus
 opinatiua, quæ forte idem est in homine cū as-
 matiua. Sed credo q̄ tunc cōtingit poneret du-
 plicem estimatiuam. Et dixi, uirtus opinatiua
 est opinio, quia opinio est habitus generatus ex
 multis probabilibus non necessarijs. Aut ē con-
 clusum ex cōtingentibus & necessarijs, uel ex
 uno cōtingenti & altera necessaria. Et sic acce-
 pta nō est una uirtus, sed due uirtutes. Et po-
 test dici, q̄ ea accipit ratio, quæ est cōstructiua
 & ordinatiua, & extendit se ad opinabilia ne-
 cessaria secundum sui diuersas partes.

CAPITVLVM DECIMVM DE MVL-
 tiplici acceptiōe & nōinibus Intellectus.

Acceptiōes
 intellectus.

NOtandum, intellectus dicitur multis mo-
 dis. Est aut̄ aliqui intellectus potentie
 nomen, & sic habet duas differentias, scz, agēs
 & possibilis. Aliquē est nomen speciei in intelle-
 ctu possibili receptæ, put ipse species p̄scit pos-
 sibile intellectu, & sic tunc dicitur intellectus
 formalis, & etiā intellectus dicitur, quo intel-
 ligimus

NATURA ALBERTI.

Igitur. Cū aut ipse possibilis intellectus iam est
 perfectus ex unionē speciei cū ipso, tūc dicitur in-
 tellectus in effectu, & tunc est intellectus qui in-
 telligit. Et hoc dupliciter. Quāq; cōuertitur cū
 ipsa potentia supra ipsam speciē quā habet, &
 tunc est actu intellectus. Vel quāq; nō cōuertit-
 tur supra ipsam speciē, tūc est intellectus in ha-
 bitu. Quāq; uero p cognitionē p̄cipiorū preha-
 bitā uenit intellectus ad cognitionē alicuius cō-
 clusiois tūc dicitur intellectus adeptus. Sciendū
 aut, q; anima rationalis, intellectus, ratio ingenū
 uis rationalis uolūtas liberū arbitriū, idem sunt
 in re, sed ratione differūt. Intellectus dicitur, dū
 rem apprehēdit p species intelligibiles. Ratio,
 dū cōfert. Ingenū, dū inuenit. Solertia aut nō
 dicit anima potentiā, sed quandā boni ingenij
 dispositionē, quæ est causæ uel mediij inuentio,
 nō in tpe p̄fecto. Sed uis rationalis, dū discer-
 nit & deliberat & iudicat. Volūtas aut appe-
 tit & elegit. Liberū arbitriū utrūq; facit. Sed
 hoc aduertēdū, q; licet in anima rationali, eadē
 uis sit apprehensua & motiua, pprie tñ ap-
 prehensua dicitur intellectus, uoluntas autem
 motiua dicitur. Ratio autem prout est cogni-
 tiua & motiua, differt ab intellectu in modo
 cognoscendi, & modo diuidendi quoniam in-
 tellectus apprehendit esse rei absolute, & qui-

Differentia
 aliquorum.

TRACTATUS QUINTVS.

ditatem absolute. Ratio aut est in collatione unius ad alterum. Intellectus, ut est potentia

Intellectus cognitiua, diuiditur. Quia quiddam est intellectus
speculatiu qui cognoscit ueram sub rōne ueri, & talis est

Intellectus speculatiuus. Alius est, qui cognoscit uerū sub
practicus rōe boni existentis uel apparentis, & talis uo-

catur intellectus practicus. iste aut, qui cogno-

scit uerū sub rōne boni, diuiditur. Quia bonum

aut est uniuersale aut priculare. Si uniuersale,

sic uocatur Synieresis, quæ semper tendit ad bo-

num uniuersale, & malo remurmurat. Et de

hoc pōt dictū intelligi Boetij. Summaq; tenens

ac singula p̄dens. Alia pars, quæ nō sp̄stat in u-

niuersali, habet duas ptes. Vna qua contēplatur

Intelligentia æterna, & hæc appropriato noīe dicitur intel-

Ratio. ligentia. Alia quæ cōsiderat superiora & infe-

riora. Et hæc pprie dicitur ratio. Quæ etiam

duas habet partes. scilicet, uirum & mulierem.

Vir se extendit usq; ad intellectū intelligentiæ.

Vnde b̄tus Augu. super Apostolo ad Corinth.

xiij. Vir non debet suum uelare caput, quia uir

(inquit) est pars rōnis sup̄ eminens, quæ se ex-

tendit ad id, qd̄ est æternā ueritatem contem-

plando. Et hæc est imago Dei, quæ æternis ra-

tiōibus cōspiciēdo inheret, sed in hoc est diffec-

rentia eius ad intelligentiā. Quia intelligentia

Intelligentia & ratio. negociatur per modum intuitionis, eo modo

NATURA. ALBER.

quo potest in hac uita, ratio autem non, sed in
ratiocinando, & conferendo. Vnde notabile
est quod dicit beatus Augusti. Aeternis ratio-
bus conspiciendo inhaeret, non dicit, aeternis so-
lum. Et hoc etiam ipse dicit in secundo libro de
aeternitate. Vbi assignat differentiam inter uirum
& mulierem, dicens. Vna secundum rationes incorru-
ptibiles & sempiternas res iudicat, & ita in-
telligit illud quod est supra se. Altera uero per
comparationes ad res corporales & mutabiles
iudicat, & in superiori consistit sapientia, sed in
inferiori prudentia moralis. Item in superiori
est imago trinitatis, quae imago est, secundum me-
moriā, intelligentiam & uoluntatem. Et nota,
quod in homine memoria distinguitur triplex. Vna
est conseruatio sensibiliū specierū & intentionū,
quas apprehendit estimatiua in homine, & ta-
lis est secundum partem sensibilis, & sequitur es-
timatiua. Alia est conseruatio specierū sensibiliū
& intelligibiliū, & haec sequitur rationem,
unde est in posteriori parte cerebri. Et has du-
as uidetur tangere Damascenus, cum dicit.
Memoria est phantasia derelicta ab aliquo sensi-
bili, uel conseruatio sensus et intelligentiae. Credo
tamen, quod prima, in homine non sit alia ab imaginatione.
Tertia est memoria in parte rationis superiori.

Et dicitur

Triplex in
homine dis-
tinguit me-
moriam

Est autem in homine

phantasia

Tangit Damascenus

TRACTATVS QVINTVS.

Et dicitur retentio uel conseruatio essentialis
similitudinis ueri & boni, secundumq; anima est
apta intelligere, & amare bona. Conuersio e-
nim super illam similitudinem parit intelligen-
tiam boni. Ex quibus duabus procedit uoluntas
illius boni, & amor sui. Omne enim bonū appre-
hensum mouet ad sui amorem. Et sic anima se-
cundum hoc, est recte similitudo trinitatis, ubi
ex uno nascitur aliud ex quibus procedit tertium
naturæ ordine. Sciendum, q; hæc animæ pars est
separabilis, alia uero inseparabilis. Separabilis
uocatur nomine appropriato rationalitas.
Et licet anima per essentiam coniungitur toti
corpori, ut fiat in natura unum, tamen secundum
essentiam non determinat aliquam partem corpo-
ris, secundum quod est rationalis. Nec secundum
se, nec secundum suas potentias, quæ sunt eius p-
prietates. Habet enim quasdam potentias quæ
non sunt ei propriæ sed coniunctæ, ut loqui & ui-
dere, quæ conueniunt, non per se corpori, neq;
animæ per se, sed ut coniuncta sunt. Et si dica-
tur, quod prouidet per anteriorem partem ce-
rebri & ratiocinatur per medium, hoc est uerum
per appropriationem sensibilis animæ. Hæc autem
non determinat sibi aliquam partem secundum
essentiam, sed secundum potentias suas. Secun-
dum aliam enim potentiam uidet oculo, & secun-
dum

Obiectiōne
soluit.

NATVRALIVM ALBER.

Am aliam audit aure. Secundū autē sui essentiam non determinat aliquam partem corporis, quia secundum illam tota est in omni parte. Cuius participatio est, quia uirtus cum sit accidens animae sensibilis, non est sine eo, cuius est uirtus. Sed uirtus animae sensibilis, est esse in corpore secundum partes sui, quia esse in spiritibus determinatur secundum potentias & operationes. Ergo ipsa essentia est in omni parte.

CAPITVLVM VNDECIMVM DE differentia Synteresis Intellectus agentis & intelligentiae.

Recolligo ergo, quod dictum est de ratione, siue intellectu, quia summum quod est in ea in mouendo, dicitur Synteresis, & stat in uniuersali, ut dictum est, in cognoscendo. Etiam agens intellectus stat in uniuersali. Sed notandum quod agens intellectus dicitur, secundum quod est abstrahens ab imaginatione species, ponens eas in intellectu possibili. Synteresis autē, ut dictum est, potentia motiua est, & Damascenus uocat eam uoluntatem naturalem, sed differt prout sic ac sic uocatur, quia Synteresis solum recipit bona rationalia, naturalis autē uoluntas (sicut Damascenus uult) recipit bona naturalia & uitalia. Post illā uero partem rationis, quae dicitur uir, sequitur intelligentia, quae intuetur aeterna siue

TRACTATVS QVINTVS

sive diuina, eodem modo quo potest. Et differt à
synteresi, quia synteresis nihil deliberat, ista ue-
ro intelligentia bene deliberat. Item synteresis,
sicut communiter est effectiua boni, ita com-
muniter est detestatiua mali. Vnde semper
remurmurat malo. Intelligentia autem non ita
respicit malum, quia obiectum eius est æternum,
ubi nihil est mali. Et si dicatur secundum hoc de-
bet preordinari. Dicendum quod non, quia ista
deliberat, & sic fit quod bonum appetit, alia
semper stat in communi.

CAPITVLVM DVODECIMVM

Ultimum de distinctione rationis, in par-
tem superiorem & inferiorem.

Post istam est alia rationis pars, quæ dici-
tur uir, quam extendunt quidam in tantum
ut apprehendat eternitatem ipsam, de qua iam
diximus, & maxime in quantum est imago tri-
nitatis increate, de qua fuit breuiter dictum. Quia
hoc breuitas exigit tractatus. Post illam est, mu-
lier quæ sensualitati coniuncta est, & sepe allici-
tur ad ea, habet enim illecebram siue delectati-
onem uitiosam iuxta quam semper uidet pecca-
tum sibi porrigi. Vult autem beatus Augustinus, quod
ille due partes solum differunt secundum offi-
cium, & non sit, nisi in una potentia. In ista po-
tentia, siue in istis duabus partibus est propria
uoluntaria

Obiectus in
verum sub ra-
tione veri

NATURA. ALBER.

voluntas, in qua est consensus. Sed duplex est consensus. Vnus est consensus in uerum sub ratione ueri, & sic est cognitio rationis cuius perfectio est uerum, in quantum est potentia cognitiua proprie enim potentie cognitiue perfectio est, siue cum obiectu ei coniungitur. Ipsius autem anime perfectio est scientia uel cognitio per uiam speculationis, & tunc ratio prout est potentia cognitiua, dicitur intellectus, sed differunt eo modo, sicut dictum est. Quoniam intellectus apprehendit esse rei, & quidditatem absolute, ratio autem est in collatione unius ad alterum. Est iterum consensus in bonum sub ratione ueri, & dico sub ratione ueri, quia tunc ratio indicat esse bonum uel malum, et sistit ibi, nec amplius procedit. Si autem animus procedit & iudicat esse bonum, ut fiat quod appetit, sic est motiua uoluntas. Primo modo adhuc est cognitiua. Si autem adhuc non solum iudicat esse bonum, ut fiat, sed iudicando affirmatur & appetitur illud, siue sit finis, siue tendat ad finem, & sic dicitur liberum arbitrium quia comprehendit rationem & uoluntate primo modo dictam. Unde liberum arbitrium est, in iudicio & appetitu & electione. Videndum ergo, quod consensus de re quid sit, uel quid non sit cognitiue rationis est, ut fiat uel non fiat uoluntatis est. Sic enim est processus, ratio iudicat esse

TRACTATVS QVINTVS.

esse bonū uel esse malū, & in illo iudicio cōsensū
cōsensus ratiois put ē cognitiua seu in cognitiōe
& seq̃tur consensus ratiois motiua. Vterq; autē
in uerum & bonum consensus dicitur liberum
arbitrium uel liberi arbitrij consensus. Vnde li
berum arbitrium in sua diffinitōe compre
hendit uoluntatem & rationem. Est
enim liberum arbitrium ratiois fa
cultas, & uoluntas qua bonum
eligit, gratia assistente, &
malum fugit gratia
deficiente.

AD LECTOREM.

Alberti quisquis sectaris dogmata magni
Si tibi sub paruo discere magna placet.
Hoc te congestum Lector studiose uolumen
Edocet, inq; breui tempore multa scies.

lib
ce
nt
-
li

Wm 600 nqr wqr nqr

Wm 600 nqr wqr nqr
6000,-

Wm

6732/1

[illegible]

Sim. O. 6150

[illegible]

